

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Visoko gnezdo

V dolini si je snežnica razjedala v poledenelo ploskev razhojenega snega ozke, globoke in nerazumljivo zavite strugice, po katerih je odtekala izpod kapov na vrtove in s potov na meje. V nekatere kraje pa se je že razlila na široko, kakor bi se otroci z rekami, katere jim je prinesel Miklavž, igrali povodenj. Za v gore so si pa lovci, ki morajo marsikdaj zaviti z razvoženih potov in pregaženih stez, še vedno obešali krplje na oprtnike.

Jug je poškopil vasi z dežjem, zalil pota s čobodro, sprožil v gorah nekaj plazov in vrgel nizko v les nov sneg, ki pa je naglo lezel navzgor, kakor hitro ga je obsijalo sonce. Stari sneg se je spet oprijel tal in ni bilo več nevarnosti za plazove.

Hribarjev Peter ni več zdržal doma. Skrbelo ga je, če mu morda v Lakti plazovi niso odnesli kakšne družinice gamsov in pa — doma mu je venomer prihajala na misel Staretova svatba, razžarjena Jerca in norčavo vihrajoča Venceljnova brada. Z nikomer izmed obeh se ni kasneje več srečal. Jerci se je že dvakrat umaknil s poti kakor potuljen lisjak. Najbrž ga ni opazila, če ga je pa, naj ga je pa. Hrubečki je Bitenčevo zrnarico že plačal. Kaj posebnega pri gozdarju ni imel opraviti. Da bi ga pa kar tako, zavoljo nekdanjega dobrega poznanja šel obiskat: »Naka!«

Peter se je ustavil pred skalnim zaklonom na gornji strani Pršivce, snel krplje s hrbta, vrgel spodnjo na tla in nanjo še suknič, da je sedel na suho. Prižgal si je tobak in puhnil dim proti vedremu nebu. Glasno je pristavil konec k svojemu prejšnjemu tihemu razmišljanju: »Je že vrag, če star srnjak mladico goni. Ampak, če misliš Pemec in Jerca —«

V Ogradih se je otočil kamen in se glasno trkljal po meli navzdol. Peter mu je z ušesom in očmi pazno sledil in ni utegnil več ugibati, kaj naj bi bradati Vencelj in mlada Tkalčeva Jerca mislila. Še preden se je kamen ustavil, je Peter dognal, da so ga sprožili gamsi. Stali so na kopnjavi za Debelo skalo. S sedla je bil veter odpihal sneg. Okrog petnajst da jih je, je sodil Peter. Natančno jih pa ni mogel prešteti. So

se kozlički preveč stiskali med matere. Peter je zaslišal svarilne žvižge in se ni malo čudil, ko je videl, kako od obeh strani hite gamsi na sedlo.

Radoveden, kaj je tako nenavadno vznemirilo divjad, je dvignil daljnogled k očem. Videl je, kako je stara koza sunila z glavo v sredo tropa slabo odraščene mladice, ki se je držal ob strani. Sama se je pa vzpela na zadnje noge in pričela sunkovito zamahovati z roglji. Prav isto so storili tudi vsi drugi odrasli gamsi. S stegnjenimi nogami in z razkrečenimi kremplji se je pognal v gamse orel. Udarjal je z mogočnimi perutnicami po tropu, ki pa se pod udarci ni hotel razkropiti. Odnehati je moral orel. Široko je zakrožil nad divjačino in se kmalu spet kakor izstreljena puščica pognal v trop. Tudi to pot ni uspel. Še tretjič je poskusil in bil najbrž sam ranjen; perje je odletelo od njega. Dvignil se je visoko pod nebo, kakor bi se hotel čim bolj ogniti ostrim gamsovim rogljem, in se odpeljal prek Komarče proti Bogatinu.

Gamsi so še dolgo stali tesno stisnjeni za Debelo skalo. Niso se zanesli, da je sovražnik že res odletel. Nazadnje so pa v divjem diru zdrveli po strmini navzdol in se skrili v gosto zaraščenem ruševju.

Peter se ni mogel premagati. Šel je pogledat na kraj spopada. Ni mu bilo žal. Našel je dolgo orlovo pero, ki se pa za klobukom nič kaj prida ni ujemalo s krivcem.

Peter se je spomnil, da bo o orlu le treba sporočiti Venceljnu. Pritaknila se mu je pa čudna misel, da tisti, ki je zgoraj, kaj malo tvega, če napade onega, ki je spodaj. Če uspe, uspe. Če ne, pa odleti, kakor je orel. Gams pa ostane navezan na zemljo, pa čeprav spleza na vrh Triglava. Če je Hrubečka premočil Jerco, jo pač je: »Kaj mu pa morem? Nič. Kvečjemu kruh lahko izgubim. Toliko pa Tkalčeva vredna ni, če je taka.« Da pa on in Jerca prav za prav še nič dogovorjena nista bila, si pa ni domislil.

Peter se ni mislil vračati čez Komarčo, pa ga je kar nekaj vleklo v smer, v katero je odletel orel. Počasi se je nameril proti Črnemu jezeru. Zašel je v zmete in si je moral navezati krplje. Hoja ga je utrujala. Sledovi divjadi pa so vse njegove misli priklenili nase.

Pomol na vrhu Komarče je bil kopen. Veter in sonce sta osušila tudi že porjavelo travo. Peter je

sédel in se zleknil, da je skoraj ležal. Razgledoval se je v globino pod seboj, na senožeti v Ukancu in na konec jezera. Mogočno je bobnel niže doli v skalah od talečega se snega narasli slap Savice.

Petra je grelo zgodnje pomladansko sonce. Lotevala se ga je lenivost. Hotelo se mu je zadremati, pa je blisnil zajček mimo njegovih oči, kakor bi se bil odbil sončni žarek od ogledalca. Kljub dokajšnji daljavi je Petrovo oko hitro spazilo na oni strani jezera postavo žandarja. Bajonet se mu je bil zasvetlikal. Slutil je, da je Kranberger, ugotoviti pa tudi z daljnogledom ni mogel.

»O hudirja,« se je zdajci začudil Peter. Kar svojim očem ni mogel verjeti, pa je bilo le res. Iz Pršivce proti Orlišču je letel orel. V kljunu je pa nesel suho vejo. Peter se je tesno pritisnil k zemlji in se niti ganiti ni upal, da bi ga ostrogledi ptič ne opazil. Sledil mu je samo z očmi in še te je na pol priprl. Orel je obstal v previsnih skalah nad Savico.

Nad dve uri je Peter z vrha Komarče opazoval, kako sta orla znašala gnezdo v Orlišče. Razložil je orla od orlice. Vedel je iz knjig, da je samica za spoznanje večja kakor samec. Pozabil je na vse druge na svetu, tudi na Jerce in Kranbergerje, in bi se ne bil še naveličal, da ga ni pričelo mraziti. Navezal si je krpelje in odšel po strmini navzdol. Pri Bitenčevem znamenčku se je ustavil. Oskrbeli so ga bili v spomin ponesrečenemu tovarišu lovci. Matevž je bil naslikan v dnu snežnega plazu. Iz rane na obrazu mu je tekla kri. Poleg njega je ležala puška. Iz cevi se je še kadil dim smodnika. Napis je pa pripovedoval, kdaj se je rajni lovec rodil in kdaj ga je naglo in neprevideno doletela smrt. In je prosil, naj kristjan, ki mimo gre, zmoli za rajnega očenaš. Žive pa je svaril: »V gore greš, če se vrneš, pa ne veš. Kako da kar nikoli ne pomisliš, kaj te utegne doleteti?« Peter je pomolil za pokojnega, se pokrižal in odšel po ozki stezi v dolino.

Ob strugi Savice se je ustavil. V tolmunu so se postarvi poganjale za hrano. Orlov v višavi pa ni več opazil. Odletela sta najbrž na popoldanski lov. Morebiti pa sta opazila njega in njegovo puško in sta se bala izdati svoje gnezdišče.

Za krajem na sončni strani je prezimljala srnjad. Mraz in zmrzlina sta jo precěj stiskala. Najhujše pomanjkanje pa je že prestala. Saj je leska odgnala že ábranke. Počasi in proti vetru se je Peter bližal srnjadinemu zatočišču, trdno uverjen, da se mu bo posrečilo videti živad. Najbolj je bil radoveden na srno z dvema srnjačkoma.

Naenkrat je obstal kakor pribit. Namrščil je obraz in se zagledal v pripognjeno mlado bukev, kakor bi jo hotel z očmi odlomiti. Popadla ga je jeza in kri mu je bušila v glavo. Opazil je bil srnjadi nastavljeno zanko, ki vzdigne ujeto žival od tal, da pogine v silnih

mukah, če ji ni zadrgnilo vratu. Take zadrge se tudi otrok več ne reši, če ga prime. Še odraslemu utegne biti nevarna. Peter je pomislil, da bi se bil skoraj sam ujel, in je kar zaškripal z zobmi. Zamikalo ga je, da bi se skrila in čakal, kdo pride pogledat, če se je kaj ujelo. Pa mu je hrana že pošla in tudi oblečen ni bil, da bi mogel prebiti noč na prostem. Ni mu kazalo drugače, kakor da je zanko snel in pogledal vse naokrog, če je še kje nastavljeno. Še dve zanki je dobil. Pri drugi je v razmočeni prsti opazil sled moškega čevlja. Natančno je pregledal odtis, ga premeril in preštel žeblje in si zapomnil celo oblike posamezne glavice, »Če te sedaj to pot ne morem, te pa zalotim drugič, kdor koli si,« je lovec togotno stisnil pesti. »Morebiti te pa sreča pamet in ti bo dovolj današnjega svarila, ko sem ti zanke pobral. Pa ne verjamem.«

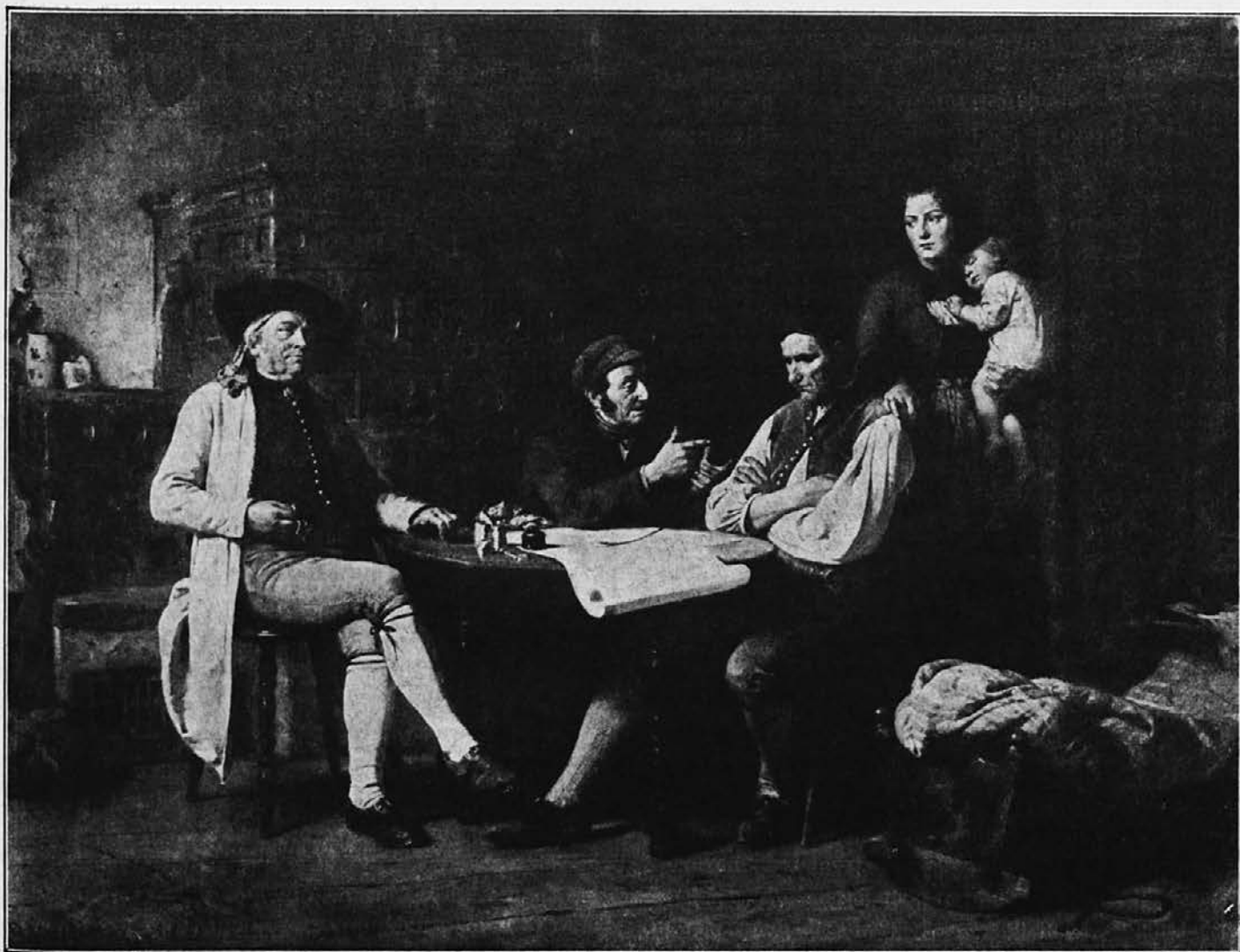
Za srnjadjo Peter ni utegnil več oprézovati. Sicer pa se je gotovo umaknila iz zaklonišč, ko je šaril naokrog. Spravil je zanke v oprtnik in se vrnil na razvoženo pot.

Jezero je na rahlo trepetalo v vetru. Ob izlivu Savice je ribarila jata rac. Peter se jim je tako približal, da bi bil lahko streljal, pa ni imel čolna pri roki, da bi mogel plen tudi pobrati. Da bi pa zaplaval v ledeno mrzlo vodo: »Naka!« Rajši ves dan nič ne jé.

Pod cerkvijo pri Svetem Duhu je sredi poti spet obstal, tako naglo, kakor bi bil zagledal gada pred seboj. V na pol trdem snegu je opazil sled istega čevlja kakor pri zanki v Ukancu. Sklonil se je in gledal in meril in se trdno prepričal, da se ne moti. Kakor se mu prej ni nikamor mudilo, se je sedaj bolj podvizal. Bal se je, da bi mu vozovi in živina, ki jo bodo pod noč gonili napajat, ne zbrisala sledi.

Do Svetega Janeza je skoraj pritekkel. Neznansko je bil radoveden, če bo sled zavila na most ali v Spodnjo dolino. Precěj se je zamudil, preden je dognal pravo. Zazdelo se mu je, da je podoben psu, pred katerim je zajec napravil najbolj zavito zanko, potem pa daleč odskočil in svojemu zasledovalcu ušel iz sledi. Privoz in lesene mostnice so bile kopne in le s težavo je svojega zasledovanca presledil še na most. V snegu na senčni strani Vrtovina pa nikjer več ni mogel opaziti odtisa znanega podplata. Dvakrat se je vrnil nazaj, preden se je spreumel, da je tisti, ki ga išče, res prišel na most, se naslonil na ograjo in se najbrž razgledal po jezeru, da se je potem vrnil po prejšnji poti in zavil v Spodnjo dolino. Zaslutil je, da hodi najbrž po Kranbergerjevi sledi. Saj, seveda. Kako da se ni takoj domislil. Čevelj, ki ga sledí, ni bil nakovan v Bohinju. Da bi pa žandar nastavljal divjačini: »Naka!« Ni mogel verjeti, še manj pa si je znal razložiti sled.

Postal je na mostu in si prižgal čedro: »Nič!« Nejevoljen sam nase je udaril s pestjo po ograji: »Čeprav

Benjamin Vautier: Zadolženi kmet. (Umetnostni muzej, Basel.)

sem počitka potreben, pojdem po sledi, dokler ne doženem uganke do konca.«

Hodil je počasi in preudarno, da bi se spet kam ne zaletel. Na Polju je sled vodila v krčmo. Spil je požirek žganja in zvedel, da je bil vse popoldne edini gost pred njim Kranberger. Ob sončnem zahodu je videl zadnji odtis žandarjevega škornja pred pragom orožniške postaje. Potajil se je, kakor bi bil samo slučajno prišel mimo. Za angelovo češčenje kasneje je pa že potrkal na vrata Venceljnovе sobe.

»Noter!« se je oglasil Hrubečka, hkrati pa je znotraj zarenčal tudi jazbečar Črt, pa se je koj umiril, ko je Peter odprl vrata.

Vencelj se je utrujenemu lovcu začudil, da bi mu bil kmalu pozabil odzdraviti. Hkrati ga je zaskrbelo, če se ni dogodila spet kakšna nesreča. Povabil je Petra, naj sede. Natočil mu je brinjevca in ponudil tobaka: »Tak, si le po dolgem času spet prišel k meni!«

Peter je začutil v Venceljnovih besedah grajo, pa ni spremenil obraza. Pokazal je na pero za klobukom:

»Zavoljo orlov sem prišel in pa zavoljo zank.« Položil je vse tri strune na klop.

Kakor bi bil odsekal, je bilo konec nesporazumljenja. Skrb za divjačino je razpredla odkritosrčen tovariški razgovor. Da Peter orlov ne bo streljal, sta se domenila. In na zankarja naj skrbno pazi. Glede žandarja bo pa že Vencelj pozvedel.

Pogovor se je iztekel in v sobi je postalo mračno. Peter je vstal in hotel oditi, pa ga je Vencelj prijel za roko in mu pogledal naravnost v oči: »Peter! Zakaj te zadnje čase ni bilo nič k meni? Celó izogibal si se me.«

Peter je umaknil pogled: »Nikar ne zamerite, če se vam je zdelo kaj narobe.«

Vencelj je zrasel: »Narobe, narobe! Tebi ni bilo nekaj prav. Zavoljo Jerce. Pa me napak sodiš.«

»Le vi mene premalo poznate,« je ugovarjal Peter: »Za dekletom, ki rajši drugega vidi, ne bom nikoli silil. Predobro vem, da se ljubezen ne dá izprositi, še manj pa izsiliti.«

Venceljnu se je obraz pomračil. Odmaknil se je od Petra in pogledal po sobi naokrog, kakor bi lovil misel, ki mu je pravkar ušla. In ko jo je ujel, je dvomil, ali naj bi jo zaupal poštenemu bohinjskemu lovcu ali ne. Zavedel se je, da je fantu na Staretovi svatbi prizadejal krivico. Ne namenoma, pač pa iz razposajenosti. Peter niti ne taji ne, da Jerco rad vidi. Jerca pa ima lovca še bolj rada, samo pokazati se boji, ko se v planinah tako rado kaj narobe naredi. Dvoje poštenih src se išče. Le kaj se je bilo treba njemu vtikati vmes. Pa prav njemu. Kakor bi sam ne bil dovolj bridkega skusil. Odvrigel je vse pomisleke in spet stopil k Petru, ne več kakor k človeku, ki je od njega odvisen, pač pa kakor k prijatelju: »Peter! Kako prav si povedal, da ljubezni ne moreš ne preprostiti, še manj pa izsiliti. Jaz mlad tega nisem vedel. Preveč sem vase zaupal. Zato me pa tepe. Heda me ni vzela iz srca; zavoljo službe me je. Pa še naše vere in naše krvi ni bila. Sedaj živi z drugim. Prav tako obleko nosi kakor Kranberger, le da je za par zvezd višji.«

»Kaaaj?« se je začudil Peter. »Vi da ste oženjeni?«

»Pa nikomur ne pravi. Tebi prav gotovo nikoli ne bom pretekel pota, najmanj pa pri Jerci.«

»Nápak sem vas sodil,« se je Peter opravičil.

»Me je redko kdo v življenju prav.« Gozdar je malomarno zamahnil z roko.

»Rad verjamem.«

Vencelj se je spet pričel ukvarjati s tobakom in pipo: »Imaš pa prav, Peter. Za ljubezen nikdar ne berači. In gnezdo si znesi tako visoko, da ti nihče ne bo mogel gledati vanj. Ali pa rajši nič. Sicer si pa sam dovolj moder. Te je koj v mladih letih življenje dovolj trdó prijelo.«

Peter ni vedel nič odgovoriti. Ločila sta se. Lovec je odšel kar za vasjo naravnost na savski most, cesarski višji gozdar pa z orlovskim peresom na kučmi po sredi vasi v gostilno Pri mostu, da poprime tam sled za Kranbergerjem, kjer jo je opustil Peter.

Vencelj se ni zmotil. Žandar je že pil svoj kozarec vina. Koj ob pozdravu se je izdal, da čaka na višjega gozdarja. Brž mu je začel pripovedovati, da je hodil čez dan po Ukancu in da je dognal, kako zapriseženi lovci malomarno pazijo na divjačino. Vencelj ga je poslušal in mu včasih celó nekako pritrldil. Kranberger se je razvnel: »Posebno Hribarjev Peter. Odstaviti bi ga bilo treba. Zanke ima nastavljene v lovišču, pa jih ne vidi.«

»Ne morem verjeti,« je Hrubečka zagovarjal Petra in izvabljal njegovega nasprotovalca na čimdalje spolzkejša tla.

»Ne morem verjeti,« se je na skrivaj muzal gozdar.

»Res,« se je veril žandar. »Sam sem videl.«

»Zanke? Koliko pa?« Vencelj je po strani pogledal razvnetega žandarja.

»Eno samo. Pa jih je gotovo več.«

»Zakaj je pa niste sneli? Prav za prav bi jo morali. Taka zanka je tudi ljudem nevarna.«

Žandar je začutil očitek, pa se je brž izgovoril: »Zato je nisem, ker se mi je zdelo, da boste dvomili, ali je res nastavljena.«

»Kako ste prav zadeli mojo misel. Res se mi zdi, da ne veste prav.«

»Za liter vina stavim. Jutri pa pojdiva pogledat.« Kranberger je pomolil Hrubečki roko. Vencelj je udaril. »Velja. Pa vino kar nocej plačajte.«

»Tisto pa ne. Stavo izgubite vi.« Žandar je bil tako trdno prepričan o svoji zmagi, da se je glasno zasmel. Gozdar pa je položil na mizo tri jeklene strune: »Morebiti je med temi tremi katera izmed tistih zank, ki ste jo videli? Natančno poglejte, ko so vse tri iz istega blaga.«

Kranbergerju je sapo zaprlo. Zavedel se je, kako ga je Hrubečka zvalil v past. Skušal je oporekati: »Vi veste —«

»Seveda vem,« se je smejal Vencelj, »ko mi je Peter vse povedal. Prav do praga vas je sledil. Zares je lovec, kakor malo takih.«

Da bi čimprej zabrisal svojo osramotitev, je Kranberger brž poklical vino. Komaj je točajka dobro postavila kozarce na mizo, je vstopil stražmojster. »Kórenc, kar prisedi! Boš pomagal stavo piti.«

Kranberger se je na rahlo prihulil kakor pes, če zavihtiš bič nad njim. Ustrašil se je predstojnika, ko ni snel nevarno nastavljene zanke.

Kórenc je prisedel in vprašal: »Kdo pa je zgubil?«

»Sedaj pade po meni,« se je ustrašil Kranberger. Vencelj ga je ostro pogledal in se na vsa usta zasmel: »Oh, Kranberger ni hotel verjeti, da v Orlišču nad Savico v tistih previsnih skalah letos spet orli gnezdi. Sem mu pa pokazal tole pero.« Hrubečka je dvignil kučmo nad liter. »Hribarjev Peter, ki v svojem lovišču vse pretakne, me je počastil z njim. Pa se je gospod Kranberrger vdal, ko vé, da se na Petrovo besedo vsak lahko zanese. No, ali ni bilo tako?«

»Tako približno, da,« je moral pritrlditi žandar, da se je ognil kazni zavoljo nepravilnega izvrševanja službe. Znaprej je bil pa tisti večer kaj redkobeseden.

Vencelj je od stave spil en sam kozarec vina. Ni se mu ljubilo dolgo sedeti. Poklical je Črta ter odšel.

Zunaj je že na rahlo zmrzovalo. Tu pa tam je pa še kanila kaplja od strehe.

Doma si je privoščil še kozarček brinjevca. Zaželel si je Petrove družčine. Nazadnje se je pričel pa kar s Črtom pogovarjati o Hedi.

Peter je šel naravnost domov. Čeprav je bil truden, dolgo ni mogel zaspati.

V Studoru je pa skoraj vso noč vriskala sova.

(V drugo naprej.)

M R T V I L J U B I M E C

IVAN ČAMPA

Na valovito, po večini z gozdovi pokrito pokrajino je legal mrak tako vdano in tiho, kakor lega v svojo posteljico dete, ki je ves dan skakalo po vasi. To ni bil navaden mrak, kakršnega opazuje človek lahko vsak poletni večer. Nebo se je bilo prav tedaj, ko je sonce do polovice zašlo za obronek hriba na zahodu, nenadoma pooblačilo in po pokrajini se je razlila čudna svetloba. Tisti del neba, ki ga niso pokrivali oblaki, je postal azurno sinji, gozdovi so se oblekli v temnomodro barvo. Oblake na zahodu je obkrožal svetel venec neke nedoločene barve, nad vso naravo pa se je zgoščalo zlatu podobno rumenilo. Nekaj skrivnostnega je bilo v tem razpoloženju. Na vražarsko in praznoversko dušo Kočevarja bi utegnili čudno vplivati. Toda ljudje so že zdavnaj pobegnili s polja. Podoba je namreč bila, da se bo iz težkih gmot na nebu usul dež še prej, kakor se bo docela stemnilo.

Iz Starega loga proti Topli rebri je koračil dolg in žilav človek kakih tridesetih let. Videti je bilo, da se mu nikamor ne mudi. Očividno še ni bil opazil, da se pripravlja k nevihti. Z njegovimi rjavimi, komaj za spoznanje valovitimi lasmi se je poigraval veter, ki se je vedno močnejše prebujal nekje na zahodni strani. Popotnikov ostro rezani, dolgi in ozki obraz, na katerem je počivala na obeh straneh smelega orlovskega nosu dvojica temnosivih oči, je kazal neko drznost, ki navadno ni lastna Kočevarjem. Z nekam dolgimi rokami, ki so se krepko krčile v pesti, je mahal okrog sebe, kakor da bi se hotel obraniti nevidnega sovražnika. Gledal je v tla in videti je bilo, da je zaposlen sam s seboj in se ne briga za svet okoli sebe.

»Pa ga bom ugnal, zlodeja, in ga bom!« je sam zase mrmral po kočevarsko in še krepkeje stisnil pesti. Dvignil je oči od zemlje in šele tedaj zagledal, da se pripravlja k nevihti. Toda svojstveno razpoloženje ni nemara prav nič vplivalo nanj, ker se je popolnoma mirno ogledal po nebu in po okolici. Nizko grmičje ob poti se je premikalo v naraščajočem vetru. Svetlorumena svetloba je postajala vedno bolj zamolkla. Videti je bilo, da se popotnik teme ne boji, temveč da mu še dobro de. Pred nočjo nikakor ni hotel priti v vas, že zaradi ljudi ne. Ko je stopil s planega v gozd, se je že docela stemnilo. Objela ga je skrivnostna tišina, ki jo je čez nekaj trenutkov zmotilo večerno zvonjenje.

Čudni popotnik, ki se mu je na prvi pogled poznalo, da ni popolnoma trezen, je bil Toni Štalcer s Smuke, ki je že nekaj dni kakor brez uma kolovratil po okoliških vaseh. Imel je mnogo opravka v tistih dneh. Ubožen, kakor je bil, se je bil do mrtvega zagledal v še revnejšo Kati Orčakovo iz Tople rebri. To je bila

vitka deklica sinjesivih oči in plavih las, ki se je vedla na moč prikupno in ljubko. Njen obraz je bil vedno poln vedrega smeha. Tudi ona je ljubila Tonija, a ne on ne ona nista nikdar pomislila, da iz te ljubezni ne bo nikdar nič pametnega.

Tedaj so bile namreč v deželi take postave, da se dva človeka, ki nista imel nič svojega, pod nobenim pogojem nista mogla poročiti, pa če sta se imela še tako rada. Pa na poroko sprva tudi mislila nista. Šele tedaj, ko je nekega večera Kati povedala Toniju, da z njo ni vse tako, kakor bi moralo biti, se je fant prestrašil. Dobro je vedel, kakšna usoda čaka v teh krajih dekleta, ki se je spozabilo. Za ves svet ne bi mogel dopustiti, da bi morala njegova Kati pretrpeti tako sramoto. Sklenila sta, da se poročita. Bila sta prepričana, da bo šlo vse gladko in da bosta že kako živela, če bosta pridna.

Toda pot do poroke ni bila tako posuta z rožicami, kakor sta si mlada in neizkušena človeka slikala v svoji veliki ljubezni. Ko je namreč Toni stopil do župana Moašaja v Topli rebri, da bi mu dovolil poroko z Orčakovo Kati, ga je ta najprej srepro pomeril od nog do glave in mu nato kratko in malo odbil prošnjo, češ da je treba najprej kaj imeti in šele potem misliti na take stvari. Soseska da si že ne bo prtila novih beračev na ramena.

Zaman mu je Toni dopovedoval, da bi lahko živela, ker sta oba mlada in pridna, in ga rotil pri vsem, kar je bilo možu svetega, naj bo dober in jima dovoli.

Utrujeni kosec. (Fot. Fr. Krašovec.)

Tine Gorjup: Bredica z medvedkom.

Srce strogega moža je bilo trše kakor skala. Toni je ves obupan odšel iz njegove hiše in je nekaj dni samo pil od hudine. Ni vedel, kaj naj počne. Bilo ga je sram, ker so se mu ljudje, ki jim je župan povedal, da bi se rad oženil, posmehovali, češ: »Kaj se pa ukvarja s takimi stvarmi, ki niso za vsakega.« Sicer pa je bilo med njimi tudi nekaj takih, ki sta se jim Kati in Toni pošteno smilila. In ti so Toniju nasvetovali, naj se vendar obrne do župnika.

Toni je poslušal in je res stopil do starega gospoda, ki je bil pameten in dobrega srca. Natanko mu je povedal, kako in kaj, in župnik je vse razumel. Še hudoval se je nad županom, da ne dela po božji volji. Saj je Bog vendar za vse ljudi ustanovil zakon in nihče nima pravice, da bi komu samo zaradi revščine bránil poroko. Toniju so gospodove besede dale mnogo poguma, posebno še zaradi tega, ker mu je starček obljubil, da bo tudi sam govoril z županom o tej stvari. Ni pes, da ga oba ne bi mogla pregovoriti!

Zato je bil tisti dan tako vesel, da je bila vsa soseska tja do Starega loga polna njegove pesmi. Ko je smelo stopal skozi temni gozd, se mu je kar samo smejalo in v zanosu je vedno krepkeje stiskal pesti.

»Prekleta, tudi če se na glavo postavi, ga bova ugnala!« je sam sebi ponovno zatrdil, ko ga je iz premišljanja zmotilo zvonjenje. Prisluhnil je in popolnoma natančno vedel, od kod prihajajo posamezni glasovi.

Prva, ki sta se bila oglasila, sta bila oba farna iz Tople rebri in iz Starega loga. Tema dvema se je nato pridružilo še cingljanje cele vrste podružničnih cerkvá in vsi glasovi so se zlili v lepó ubrano pesem, ki je čudovito odmevala po gozdni tišini.

V temnem gozdu je bilo med zvonjenjem kakor v skrivnostnem svetišču. Toda Toni je bil nocoj preveč razposajen, da bi bil začel moliti angelovo češčenje. Ne toliko Bogu, kakor vsemu svetu nakljub je začel v svečano ubranost zvonov prepevati pesem o lepi Primorki in je ob njej mislil na svojo Kati.

Bie vrie išt auf dai Meerarin,
dai šeane, dai junge Meerarin!
Si šteanot šmoaronš guer vrie auf,
si geanot bašen dai bajse Baše
Zam proiten Meer, zan tiefen Seab...*

Ko je končal svojo dolgo pesem, je bilo zvonjenje po cerkvah že davno utihnilo. Tudi tema je bila v gozdu že tako trda, da je Toni samo po umih še stopal po razdrapanem kolovozu. Šele potem, ko je znova stopil iz gozda na plano, se je malo razgledal in zapazil, da po nekaterih hišah, kjer niso šli spat s kokošmi, še brlijo luči. V duhu si je slikal, kako stojijo hiše, in ugibal, ali je Kata še budna ali ne. Mislil je k njej, da bi ji sporočil, kaj mu je povedal župnik. Sicer bi bil to že med dnevom lahko opravil, toda ni hotel še bolj dajati ljudem v zobe sebe in dekleta.

Nenadoma mu je oster blisk zaslepil pogled, da za nekaj trenutkov ni videl prav nič pred seboj. Potem mu je udarilo na uho zamolklo grmenje. Pospešil je korak in stopil s poti v travo. Mislil je po zavrteh stopiti do dekleta. Ko mu je pa padlo na obraz nekaj debelih kapelj dežja, si je premislil in zavil čez vrt proti gostilni sredi vasi, da bi tam počakal konca nevihte. Kaplje so bile vedno gostejše in v nekaj trenutkih se je ulilo kakor iz škafa. Bil je popolnoma moker, ko je prestopil prag nizke in zatohle vaške krčme.

Pivci so ga bučno pozdravili.

»Oj, ženin! Pa menda vendar nisi v tem dežju va-soval, da si tako moker?« se je pošalil mlad fant iz njegove vasi.

Tonija je neprijetno zadela zbadljivka. Tak fantè, pa da bo iz njega norce bril? Nak! Grdo je pogledal in se vzravnal, da je bil videti dolg kakor fižolovka.

»Prav nikogar nič ne briga, kod sem bil in kaj sem delal! Če bi pa kateri rad kakšno zvedel, naj se kar zglesi!« je rastlel.

* Kako je zgodnja Primorka,
lepa, mlada Primorka!
Zjutraj vstane navsezgodaj,
gre perilo belo prat
k širokemu morju, globokemu jezeru...

Vsi so se zganili. Gostilničar, ki je videl, da nocoj ni dobro pihati kaše s Tonijem, ga je začel zlepa pogovarjati, češ da mora vendar razumeti šalo.

»Nič! Iz mene in Katice se ne bo nihče norčeval. Žganja sem!«

Povelja so bila kratka in odrezana. Krčmar, majhen in zalit možic, je pokorno poslušal in še vprašati si ni upal, ali ima fant denar ali ne. Njegove bele črte pod stropom so se namreč že dalj časa nekam sumljivo množile in, če bi Toni ne bil nenadoma tako razkačen, bi bil šel nemara brez pijače vasovat k dekletu.

Županu, ki je sedel z nekaterimi starejšimi možaki v drugem koncu sobe, je postalo kar nekam tesno pri srcu, ker je videl, kakšne volje je fant. Zavedal se je, da je on precej kriv tega razpoloženja in kar nič mu ni bilo do tega, da bi ob takih prilikah z njim zobal češnje. Saj bi se prav lahko zgodilo, da bi se ga še prav zares polotil. Vere mu prav gotovo ni bilo dati, da se ne bi spomnil kaj takega. Zato jo je župan kljub temu, da je bil tudi sam hrust, kar na tihem pomaknil iz sobe.

Toni, ki se je zalival z žganjem, ga je samo z enim očesom še ujel, ko je šel skozi vrata. Zato je dejal tako na glas, da je tudi zunaj lahko še slišal: »Župan naj si pa zapomni, da mu toliko časa ne bom dal miru, dokler ne bo moja obveljala. Tudi po smrti ga bom še nadlegoval, če ne bo drugače.«

Te zadnje besede je pogoltnil silen grom, ki je zadivjal nad vasjo. Nekaj domačih žensk, ki so se tiščale ob peči, se je polastila groza in so se začele križati. Nevihta je vedno bolj besnela in krčmarjeva žena je stopila, da bi zadržala župana, ki je bil že odprl vežna vrata, pa jih precej zaprl, ko mu je pod kolena udaril snop dežnih curkov.

Mlajšim in pogumnejšim fantom pa je Tonijevo razpoloženje na moč ugajalo. Spogledali so se in se sporazumeli, da ga bodo še bolj razživili. Bilo jim je všeč, da se ga je župan tako zbal.

»Tak misliš, Toni, da ga boš le ugnal v kozji rog?« je pobaral eden izmed njih.

Tonija je podžgalo. Zaradi župnikove naklonjenosti je bil popolnoma prepričan, da bo zmagal.

»Koga da ne bi ugnal? Župana? Takegale strahopetca da ne bi? Bomo videli! Še jutri pojdeva s Kati pisat oklice.«

»E, ne vem, če se bo vdal,« je spet podražil nek starejši fant. »Župan je trma, da jo je treba iskati z lučjo pri belem dnevu.«

»Pa pojdimo stavit!« se je razvnel Toni, ki mu je bilo žganje že krepkeje stopilo v glavo. »Kdo si upa staviti za zelenko slivovke, da naju bodo prihodnjo nedeljo že s prižnice vrgli, aaa?«

»Hajdi, da vaju ne bodo!« je eden izmed fantov stegnil roko.

Tine Gorjup: Sestrična.

»Za zelenko slivovke, velja?« je vprašal Toni s plamtečimi očmi.

»Velja!«

Segla sta si v roke. Toni je poklical na mizo poldrugi liter slivovke. Še prej kot je gostilničar utegnil razdeliti vsej družini kozarčke, pa je Toni zgrabil zelenko in jo nastavil k ustom. Pil je kar naprej, ne da bi si oddahnil. Vsi so bili tako presenečeni, da še na misel ni nikomur prišlo, da bi ga zadržal.

Ko je ocedil steklenico do dna, jo je tako trdo postavil na mizo, da se je zdrobila na drobne kosce. Potem si je globoko oddahnil in se zravnaval na stolu.

»Iz vruga si!« mu je nekdo izrazil svoje občudovanje. Drugi sploh niso mogli do sape. Kar nekam tesno jim je postalo pri srcu. Zunaj je še neprestano divjala nevihta in župan si je premislil, da ni odšel. Vstopil je ravno tedaj, ko je Toni zdrobil steklenico.

Ko si je bila družba že nekoliko opomogla od prvega presenečenja, pa je Toni začel čudno grgrati. Naslonil se je na mizo, a že naslednji trenutek je zlezal skupaj in padel s stola kakor klada.

Vsi hkrati so planili pokonci.

»Slabo mu je, hitro vode!« se je nekdo ovedel.

Skušali so ga dvigniti in ga posaditi nazaj na stol, a bil je že v popolni nezavesti. Še vedno je čudno grgral in iz ust se mu je začelo kaditi.

»Kristus! Žganje se je vnelo v njem. Hitro po župnika!« je v strahu zakričala krčmarica.

Nekaj fantov je planilo skozi vežo na vas, kjer je divjala silna nevihta. Bliski so se kar preHITEVALI in vse ozračje je bilo en sam nepretrgan grom. Bilo je kakor na sodni dan.

Župnik je hitel, kolikor je mogel, da bi umirajočemu še podelil sveto poslednje olje. Po opraviu je pomenljivo resno pogledal župana, ki je stal pri klopi, na kateri je ležal Toni, in ob župnikovem očitajočem pogledu povesel oči. Izmed vseh je bilo njega nemara najbolj groza, kajti čutil je, da je v prvi vrsti on kriv tega Tonijevega dejanja.

Šele počasi so se vsi v hiši zavedeli, kaj se je prav za prav zgodilo. Toni je umrl še tisto uro. Župan je odredil, da so ga še ponoči spravili iz hiše v mrtvašnico, kamor so dajali le samomorilce. Vso noč ni bilo miru v vasi. Nevihta se je bila unesla in nebo se je bilo zjasnilo, da je bilo kakor umito. Zadnji krajec, ki je proti polnoči vzšel izza hribov, je zvedavo gledal, kaj se dogaja v majhni, sicer tako mirni vasi, in se čudil.

Proti polnoči, ko so Tonija že odnesli v mrtvašnico in so se ljudje počasi razkropili na svoje domove, se je pri županu Moašeju zgodilo nekaj, kar je staremu hrustu ustavilo kri po žilah. Pravkar se je bil slekel in se odpravljal v posteljo, ko so nenadoma zažvenketala vsa okna, kakor bi nekdo s pestmi bil po njih. Omet je padal s sten, kakor bi ga krušila nevidna roka, in skozi naoknice je nekdo metal pesek v izbo.

»Toni!« je spreletelo Moašeja, ki je bil ves trd od groze. Spomnil se je, da mu je pred dobrimi tremi urami zapretil, da ga bo nadlegoval še po smrti, če ne bo ugodil njegovi prošnji. Žena, ki ji je bil malo prej povedal, kaj se je zgodilo v gostilni, je na glas zajokala. Prebudili so se še otroci, ki so prav tako zajokali. Moaše bi bil rad stopil do kakšnega soseda, a bilo ga je tako groza, da si še vrat ni upal odpreti. Na pol mrtev je čakal, kaj bo.

Tonijev duh je vso noč razsajal okrog Moašejeve hiše in šele proti jutru, ko se je na vzhodu že svitalo, se je umiril. Moašejevi niso vso noč zatisnili očesa in, ko so vstali, so bili še čez dan pod vtiskom groznega nočnega dogodka.

Čez dva dni so Tonija pokopali. Ljudje, posebno županovi, so si globoko oddahnili. Mislili so, da bodo vsaj zdaj imeli pred Tonijem mir. A že v naslednjih dneh so začele krožiti po vasi in okolici čudne vesti. Nekdo, ki se je ponoči od nekod vračal domov, je pripovedoval, da je videl Tonija, kako je sedel na oknu svoje ljubljenske Kati, se z njo pogovarjal in kadil dolgo cigaro; drugi spet, ki je šel ponoči iz Tople rebri na Smuko, ga je srečal med potjo. Ni ga sicer videl, a čutil je prav določno njegov mrzli dih, ki ga je zatél.

Tako se je zgodilo, da si nihče več ni upal v tistih krajih ponoči ven. Saj je na vsak korak utegnil srečati Tonijevega duha. In s tem se ni bilo dobro srečati. Vas se kar ni mogla pomiriti in vsi so obsojali župana Moašeja, češ da je on kriv Tonijeve smrti. Naj bi bil pustil, da bi se bila s Kati poročila, pa bi bilo vse dobro. Tako pa mu ljubezen še po smrti ne dá miru: vračati se mora k nevesti in se maščevati tudi nad zlobnimi ljudmi...

Moaše nobeno noč ni imel miru pred Tonijevim duhom. Njegovo početje je bilo vedno hujše in Moašejevi si niso več upali spati sami, temveč so vabili ljudi, da so vasovali vsaj tisti čas pri njih, ko je Toni najbolj razsajal.

Nekega večera je bilo v hiši zbranih mnogo ljudi. Ženske so sedele okrog peči, moški pa pri mizi. Govorili so o vsem, kar se je primerilo v zadnjem času, in nekdo je po nesreči omenil tudi Tonija Štalcerja. Komaj pa je spregovoril njegovo ime, je bil Tonijev duh že tam. Spet je začel padati omet s stropa, skozi vsa okna je pršil pesek v hišo in po vseh kotih v sobi je bilo grozno razsajanje in ropotanje.

Še moški so bili odreveneli od strahu. Šele čez čas se je gospodar spomnil in v strahu dejal: »Da bi vsaj malemu nič ne naredil!« A komaj je to izgovoril, se je zibelka, v kateri je spal otrok, zazibala tako močno, da se je prevrnila. Že naslednji trenutek je pred hišo zaropotalo vedro pri vodnjaku in voda je štrkala na vse strani. Tonijev duh tisto noč kar ni mogel najti miru.

Tako je šlo iz dneva v dan in iz tedna v teden. Ljudje niso mogli več vzdržati. Tedaj je prišel nekega dne v vas častitljiv starček. Nihče ni vedel, od kod se je vzel. Ljudje pa so kljub temu vsi slutili, da je njegov prihod v zvezi s Tonijem Štalcerjem. In res je imel ta človek takšno oblast nad Tonijevim nemirnim duhom, da ga je zarotil in poslal v gozd. Tisti večer so ljudje videli, kako se je skozi vas vlekla temna senca, ki je potem jokaje izginila v temnem pragozdu Pea-trčeve parge*.

Tako se je Toni umiril in ga ni bilo več v vas. Celó Orčakove Kati ni več obiskal. Ta je čez nekaj mesecev dobila otroka, ki mu je bil oče nesrečni Toni. Zato bi morala po starih navadah marsikaj prestati, če bi se ljudje ne bili bali, da se Tonijev duh ne vrne branit svojo ljubljenko. Zgrabili bi jo bili, ji odrezali lase in jo potem čez vaško lužo za vedno signali iz vasi, ker ne bi marali trpeti med seboj nespodobne ženske. Iz strahu pred Tonijem pa se ji ni nihče upal storiti nič žalega.

Kati je sama čutila, da je ljudem odveč. Nekega dne je vzela svojega otroka in odšla z njim iz vasi.

* Iz nemškega: Berg = hrib.

Nihče ni vedel, kam je izginila, in nikdar več ni bilo o njej slišati najmanjšega glasu. Z njo vred pa je izginil iz tega kraja tudi običaj kaznovanja nezakon-
skih mater in deklet, ki so jih zalotili pri grehu...

★

To je zgodba o Toniju Štalcerju in njegovi ljubici Orčakovi Kati, ki jima ni bilo dano, da bi se bila v življenju našla in si ustvarila družino. Dandanes ni od njiju ne prsti ne kosti več, od hiše pa, kjer je svoj čas prebivala Kati, je videti samo še žalostne razvaline. Toni in Kati pa še vedno živita v pripovedovanju starih ljudi, ki ob zimskih večerih pravijo mladim žalostno zgodbo o mrtvem ljubimcu, čigar duh še dandanes ni našel miru, kajti v viharnih nočeh je še vedno slišati, kako joka za svojo nevesto v Peatrčevi pargi...

NEDELJA V PRLEKIJI

LEOPOLD STANEK

Novih kvasenic je polna miza bila
— letos srečno je mlatitev nam minila —
sladka jabolčnica žejo je pregnala,
zdaj za parno bo družina se naspala.

Že k večernicam je drugič odzvonilo,
po novini med deklinami diši.
Pot teles bo vroče sonce posušilo,
duše mir nam v božjem hramu poživi.

Dedek si v goricah grozdje ogleduje.
Po dolini bela cesta v svet potuje
— iz Prekmurja romarji po njej gredó —
mati s sinkom k botri gre jemati slovó...

Kvasenica = pogača; parna = poslopje za seno in slamo;
novina = nova obleka; deklina = deklè.

POLETNO POPOLDNE

IVAN ČAMPA

Na nebu ni najmanjšega oblaka
in žarke luči val zemljo pokriva.
V daljavi sta nebo in gora siva
in poljedelcu delo — trda tlaka.

Da čas njen bliža se, že čuti njiva,
pastir z živino se po gošči skriva.

Čas je težak in vsakdo komaj čaka,
da sence potope se v morju mraka.

JOKA JOČE ROŽE

FRECE FRANČ

Že je bilo povsod vse v bujnem zelenju. Hoste, pasovi drevja ob potokih in med polji razmetano grmičevje, vse, prav vse se je zavilo v gosto novo listje. Le na Jermanovem novo urejenem vrtu so mlade hruške in jabolane pravkar zadihale pomlad, kakor da jih je nekdo v rasti zadrževal in sopal nanje mráz in senco.

Ko pa je zlezal maj v vrh in je že junij trkal na duri, se je ta zaspani košček prirode naenkrat zdramil, in kakor da se sonce s posebno toplim pogledom ozira nanj, se je vse pognalo kvišku. Španski bezeg se je razkošatil, vrtnica plezalka je objela vrtno uto in grede so bile polne cvetja in zelenjave.

Še zrak nad vrtičkom je bil vse drugačen ko prej: topel, dišeč, da se ga stari Jerman, ki je ves dan brskal tod, ni mogel nikdar dovolj nasititi. Vdihaval ga je poželjivo kakor tobakar dim svoje pipe, z dvignjeno glavo in razširjenimi nosnicami. Tako se mu je dozdevalo, kakor da se onkraj njegovega plota neha vse to lepo, kakor da bi ta razeveli španski bezeg, ta navzgor poganjajoča se vrtnica in odpirajoči se nageljni izgubili tam zunaj svojo svežost in vonj in bi jim bilo dano živeti in dehteti edino tu, v njegovem vrtu in nikjer drugje. Povsod drugod bi bilo to cvetje prazno, brez privlačnega vonja, kakor umetno narejeno: samo za oči.

Tu pa ga je Jerman doživljal z vsemi svojimi čuti. Božal ga je s pogledom in roko, poslušal, kako je udarjala vejica ob vejico, list ob list, kadar se je veter pognal vanj, in se ob vsakem nalivu z bolečo skrbjo oziral skoz okno, kakor bi hotel s svojo bridko mislijo odbiti vse neštevilne, težke curke, ki so bičali cvetje in ga lomili. Ko pa je naliv ponehal in je bilo med gredicami še vse v vodi, je bredel po mlakah in nežno dvigal cvetom polomljena stebelca ter jim šepetal:

»Ubožice, ubožice!«

In nad ženo, ki mu je svetovala, naj počaka vsaj dotlej, da se luže osušijo, se je razhudil. Skoraj osoren je bil z njo, tako je bil ves zatopljen v svoje delo. To je bilo vendar tako preprosto, razumljivo. Saj je ležalo tu v blatu njegovo cvetje, saj je dež razbičal njegove vrtnice in njegov španski bezeg! Kako naj se ne briga zanj on, ki ga je zasadil, ga zalival, plel okrog njega travo in plevel in ki je v tihi sreči štel vsak nov nabrekli popek? Kdo naj mu torej pomaga, če ne on, ki ga je, rekel bi, priklical iz te tople zemlje v pomlad in sonce?

In ko je cvetje in zelenje po teh pomladnih nalivih brstelo le še krepkeje, ko so cvetne krone še opojneje

obsipavale vrt z omamnim vonjem, se je skoraj zbal njihove obilne rasti.

»Vse bo odcvetelo,« je potožil ženi. »Nič ne ostane, ko pride Marko domov.«

Kar bolela ga je ta misel. Da ne bi videl sin nje-govega bogastva, ko se je vendar tega tako veselil? Takole pod večer, ko je s pipico v ustih ždel tiho na klopi ob zidu, sam, prijetno utrujen od neučakanega večnega brskanja po gredicah — kaj je bilo takrat lepšega kot misel, da stoji v središču te neizmerne lepote in jo z dobro roko in mehko besedo daje dru-gim, da jo uživajo pobožno, z zadrževanim dihom, boječ se, da ne bi že samo šum njihove sape razblinil te lepe podobe?

In Jermanu je bilo pri srcu veselo in svečano kakor nikoli. Da, hoditi po teh stezicah rahlo in pazljivo, se skloniti tu in tam k cvetlici, se nežno dotakniti njene krone in listov — res, prelepo je vse to, da bi mogel človek o tem na glas govoriti.

In Marko bi šel za njim, skrbno po njegovih sto-pinjah, ves v strahu, da bi ne kolebnil čez zrahljano zemljo in poteptal drobnih stebelc. On, Jerman, pa bi razkazoval. Nič bi ne govoril. Kaj je sploh tu treba govoriti? Saj vse kar vpije: Glej, občuduj! Le smeh-ljal bi se in blaženo gledal, kako zamaknjeno zre njegov sin na ta blagoslovljeni košček zemlje in hval-ležno pogleduje svojega očeta.

Ne, Bog varuj! Jerman ni hotel hvale, še priznanja ne! Vse, po čemer je hrepenel, je bilo to, da bi gledal nekoga, kako ga prevzema lepota, ki ji je on posvetil vse svoje proste urice.

Sedaj pa, sedaj naj bi bilo tega upanja konec? Samo on in edino on naj pospravi skopo vse te užitke, kakor da so namenjeni le njemu in nikomur drugemu?

»Ne boj se,« ga je tolažila žena. »Ne osuje se koj!«

Pogledal jo je nejeverno, a se je vendar razveselil in novo upanje je zaplalo v njem.

Marko je prišel in cvetje se ni osulo. Kaj osulo! Še tisti redki popki, ki so dotlej dremavo zvijali lističe, so se prešerno razcveteli.

Jerman je bil ves srečen.

Ko je spremljal sina domov, ni mogel skoraj vso pot izpregovoriti, tako ga je vsega prevzemala sladka radovednost. Kaj poreče, ko ugleda vse to? — Nič, da, nič! — Obstane in molči. Le oči se mu vradostijo in vrisnejo od presenečenja.

O, Jerman vé, da ne more biti drugače!

Sin ni bil videti utrujen. Vso pot je kramljal, da je bil Jerman že kar nestrpen od poslušanja in včasih ni vedel, kaj naj odgovori. Pogledoval je Marka, ki je krepko stopal ob njem, očrnel od sonca in vetra.

»Hrust je,« je dognal s ponosom. »Ves kakor iz železa.«

Res, skoraj trde poteze ima ta njegov fant. To stori služba. Vendar se skriva pod tem videzom mehka duša, dovzetna za vse lepo. In — četudi ne, kdo bi mogel ostati neobčutljiv ob pogledu na gomile cvetja, ki ga je pomlad tako radodarno usula na njegove gredice?

Pri hišnih vratih ju je čakala žena.

Jerman je gorel od neučakanosti, kakor otrok, ki mora zamolčati nekaj, kar ga vsega napolnjuje in mu vsak trenutek sili na ustnice. Mukoma je krotil svojo nepotrpežljivost in molče prepustil sina ženinemu objemu.

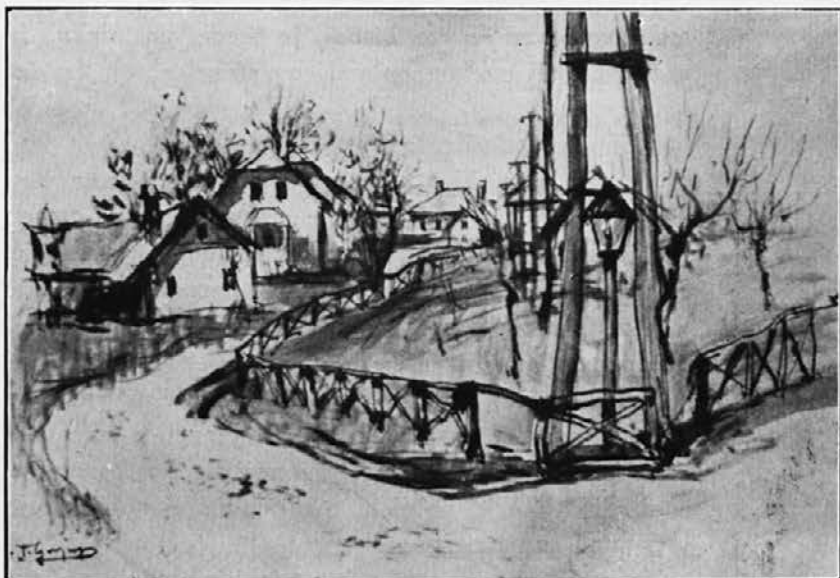
»Naj bo,« se je tolažil. »Po vsem tem vsakdanjem ga čaka tem prijetnejše presenečenje.«

Potem se mu je sin za vse dopoldne popolnoma od-tegnil. Jermana je kar jezilo, ko je gledal, kako leno se preteguje na stolu in se pogovarja o stvarih, ki niso vredne besede. A vendar se mu je zdelo, da mu ne sme zameriti. Tudi take malenkosti ga ne-mara zanimajo. Po svetu je bil, med tu-jimi ljudmi, in vse, kar sliši sedaj, ima zanj svojo vrednost.

Toda vsi ti izgovori so še nekam po-večali njegovo nestrpnost. Misel na vrt in cvetje ga je spremljala vsepovsod in mu ni dala mirno sedeti. Kakor da mu je nekdo naložil prečudno breme, težko in prijetno obenem, mu je bilo.

»Po kosilu pojde z menoj,« si je obetal in ni mogel več vzdržati v sobi. Kakor bi se bal, da se je morda medtem na vrtu kaj izpremenilo, je stekel med grede. Po-gled mu je zaplaval čez morje barv.

»Kaj neki stori, ko zagleda vse to?« se je blaženo izpraševal. »Se bo mogel ustav-ljati, da ne bi stopil med vse te šopke in grmiče in si utrgal najlepšo cvetko?«

Tine Gorjup: Brdo pri Ljubljani. (Risba.)

Nenadoma se je prestrašil.

Utrgati? — Ne, tega pač ne sme! Kako naj bi bil tako trdosrčen, da bi posegel po življenju teh njegovih malih prijateljic? — Ne, tega ne more storiti!

Ves v skrbeh je tekel od gredice do gredice, tu v naglici izruval zel, ki se je bila skrila med cvetlice, tam popravil količek ob vrtnici in dvignil težko, rdečo glavico, ki jo je zastrl bodičast list.

»Vse je, kakor mora biti,« je z radostjo dognal in ni vedel, kako hitro mu je sredi teh malih skrbi poteklo dopoldne.

Šele ko je slišal, da ga kliče žena h kosilu, se je zdramil.

»No, pa pojdimo,« se je opravičeval, kakor da dela svojim ljubljencam krivico, ker jih pušča same.

Brez posebnega teka je sedel za mizo in komaj čakal, da odloži sin žlico. In ko je ta po jedi prižgal cigareto ter jo tudi njemu ponudil, ni mogel več vzdržati.

»Se ti ne zdi, da bi bilo prijetno takole malo pokaditi na vrtu?« je previdno nastavljal zanko.

Marko se je zasmel.

»Hej, oče, ti in tvoj vrt! — Nekoliko bosta počakala! Veš, spanec me prijemlje. Pridem pozneje.«

Ostrmel je. — Torej ne gre...?

Kar ni mogel verjeti temu. Le kako more strpeti tako dolgo tu v sobi, kako da ga nič ne vleče tja, kjer poseda on ure in ure, ne da bi čutil utrujenost? In kako prostaško zveni to:

»Veš, spanec me prijemlje!«

Od užaljenosti, ki je ni mogel nihče razumeti, se je vrnil na vrt in se ni več prikazal.

Kasno popoldne, ko je že sonce lezlo za vrh najvišjega hriba, se je prismejal Marko k njemu. Ob njegovem prihodu je ves oživel. Naenkrat je pozabil, da ga je sin malone užalil s svojo zaspano brezbriznostjo.

»Si prišel?« se je razveselil.

»Da, za hip. Potem grem malo okrog.«

»Vidiš,« ga je z eno samo besedo opozoril na svojo skrivnost in zdelo se mu je, da je v njej izpovedal vse, kar je mislil in čutil v tem trenutku. »Kaj praviš?«

Kakor bi hotel prodreti sinu do dna duše, se je zagledal v njegove oči s tisto plašno zaupnostjo, s katero zastoka dete: »Oče!« kadar vidi, da sega ta po palici.

»Čedno,« mu je udarilo v uho kakor sunek s pestjo.

Čedno. — Kaj se pravi to: čedno? — Samo to mu ima povedati in nič več?

Ves zbehan se je zazrl vanj. Da ni morda — slep? — Kaj ne vidi vsega tega pred seboj, te pravljice, ki jo je božja roka pričarala k njunim nogam? Kaj so sploh to cvetlice in zelenje, in kar tu in tam gleda

izmed njih, je li to zemlja? Saj to so vendar prečudne, rdeče, modro, zeleno, zlato in srebrno vezene odeje, očarljive, da bi jih človek kar dvignil in bi se izpod njih zableščale bele, svetle rjuhe!

Misel se mu je razpredla kakor mreža lahkih, snežnobelih oblakov, da je le od nekod daleč slišal, kako pripoveduje nekdo o velikih, velikih nasadih s posutimi stezicami, s prirezanim grmovjem in urejenimi gredicami.

»To ni naše!« je glasno ugovarjal. Kar prestrašil se je te tuje, iz drugega sveta vtihotapljene bajke o lepoti, izmerjeni na metre in centimetre, bajke, ki je bila njegovim čustvom tako daleč, da je še njegovo sovrašтво do vsega zlaganega ni moglo doseči.

»Slep je!« se je naenkrat zgrozil in zastrmel v sina.

Ta se je hrupno zasmel, ga udaril po ramenu in odšel.

»Ne slep, mrtev je! Mrtev za vse, kar je resničnega,« mu je divjalo v prsih.

V omotici je zataval med gredami, z razprostrtimi rokami, kakor da hiti komu v objem. Tam v kotu, kjer so se skrivale njegove najdražje prijateljice, vijolice, je pal od ganjenosti na kolena.

»Ste slišale?« jih je vpraševal.

Ozrl se je naokrog in zazdelo se mu je, da so vse cvetlice obrnile glavo od njega in mu očitajo:

»Tvoj sin je!«

Zabolelo ga je pri srcu, da je zastokal od bolečine.

»Ne, ne! Ne obsojajte ga! — Zaradi mene mu odpustite, ki sem vaš, tako vaš!« je prosil.

Vse njegovo telo je objela grenka utrujenost, da se je moral opreti na roke.

»Slišite?« je vpila njegova misel. »Slišiš ti, vrtnica, ki sem te vsadil, te prirezoval in te gojil, slišite ve, male in drobne prijateljice, ki sem vas sejal in zalival in plel okrog vas? Vaš sem!«

Tine Gorjup: Sv. Katarina nad Medvodami. (Risba.)

Omahnil je skoraj do zemlje, skoraj do vijolie, ki so z njim vred upognile stebelca. Trak solzá se mu je utrgal iz oči in se na njih pomešal z bisernimi kapljicami, ki jih je večerni somrak privabil na njihove zatisnjene veke.

In Jermanu je bilo, kakor da jočejo z njim in mu šepetajo:

»Da, ubožec, naš si!«

DEKLICA MED CVETJEM

IVAN ČAMPA

Samotna sanjaš slednji dan sred rož
in kadar mimo tvojega grem vrta,
se vedno zdi mi, da si vsa potrta
in da se zdaj zdaj razjokala boš.

Po zraku poigrava se metulj
in vedno dvojna ga lepota mami:
naj dvori cvetkam ali tebi sami?
Tako si lepa ko bleščeč dragulj.

O vedi, deklica, da vem, čemu
med svojim cvetjem ne dobiš miru;
saj tudi mene žar enak ogreva:

imam te rad in komaj čakam dneva,
ko najina prikrivana skrivnost
se spremenila v skupno bo radost.

ZAROČNA PESEM

VINKO BELIČIĆ

Pozabljena med cvetjem, v trnju skrita,
nezamorjena, lilija prebela:
v življenje te je božja luč otela,
da ljubiš me, v najslajši vonj ovita.

Od redkih ljubljena, ti temnooka,
boječa ptička, moja ti nevesta:
o, naj te peljem, kamor vabi cesta,
kjer ni nemira ne strasti ne joka!

Izvoljena izmed vrstnic, ujeta
v moj majsko sončni krog, v krog bolečine:
ti mila pesem, ki mi več ne mine,
slast nevenljivega mi bodi cveta!

Zahvaljena, ki noč in dan čuječa
me plemenitiš na veseli poti!
Vsevdilj hodila bova si naproti,
dokler ne združi naju ista sreča.

OD TATER DO BALTA

VIKTOR SMOLEJ

Varšava (Warszawa)

Prestolnica Poljske! — Nekaj dni že hodim po prestolnici Poljske, pa se ne morem znaйти v tej zmedi ulic in hiš. Dolgo me puščajo hladnega ulice, palače, številni spomeniki, kraljevski grad. Zgubljen sem med ploskimi pročelji trgovskih hiš, med tramvaji in umirajočimi drevoredi, na trdih ulicah in na morečem tlaku, posebno ko gori nad tem kupom kamenja vroče, visoko poletje. Ko pa ob vsaki posameznosti pomislim, da je del neke celote, da tvorijo ulice, trgovine, smrdeči zrak nad asfaltnimi bulvarji, prašni drevoredi, drveči avtobusi, od visokega poletja izmučeni ljudje celoto, da so to meščani, domovi in predmeti poljske prestolnice, govoreči o sedanosti in prihodnosti »panstva polskega«, potem polagoma le začutim neko razmerje do mesta, rahlo zaslutim med vrvežem, hrupom in sivo ploskovitostjo pročelij srce, ki bije. Varšava je živo mesto, ki ima svojo posebno dušo, svoje živo, bijoče srce! Vse posameznosti, tako razmetane in tako raznorodne, vendar živijo druga poleg druge in druga z drugo ter so samosvoja celota.

Krakov je mesto pretekle slave, starih legend in mirnega sožitja s sedanostjo, Varšava pa je sedanost sama. Krakovu teče življenje ob sodobnosti, Varšava to življenje živi. Ulice teko v vse smeri kot široka rečna korita, polne življenjskega ritma, hitečih tovorov in brzečih ljudi. Vlaki in cestne železnice vlačijo ljudi v dolgih verigah iz enega dela milijonske prestolnice v drugega. Trgovine sprejemajo in oddajajo ljudi, denar in blago. Banke se šopirijo z velikimi napisi in še ponoči v lijočih se barvah kriče o sebi. Hodniki mrgole prehitevajočih se ljudi in, če hočeš govoriti s svojim spremljevalcem, ti besede gluši ropot tovornih voz, električne železnice in avtov. Nепretrgano se vije vrsta vozil in ljudi iz ulice v ulico, na križpotjih se menjavajo rdeče, rumene in modre luči ter dajejo znake mirujoči verigi, da se odvijajo v svojo smer, a odvijajoči se verigi ljudi in vozil, da počaka in se skrči. Nепrestano teče tok med stenami štirinadstropnih, petnadstropnih hiš kot po rečnem koritu in, če stanuješ v četrtem, petem nadstropju, prihaja pod tvoje okno votlo bobnenje in ropotanje z ulic čez strehe tja do pozne polnoči, ko se tok za tri, mogoče štiri ure ustavi, da te spet zbudi v sivem jutru okoli četrte jutrnje ure. Nekaj dni mi je bilo, da bi ušel iz tega ropota in si odpočil od bobnenja in nespanja. Prekratke so bile noči za počitek. Potem je ropot za ušesa polagoma potihnil, naglica in vrvež asfaltnih rečnih korit sta splahnela v goli videz realnega milijonskega mesta.

Varšava je veliko mesto. Iščem mu središča, pa ga ne najdem. Kje je? Visla teče pod Krakovim in pod Varšavo, toda Varšave ni oblikovala. Pač stoji na stopnici nad Vislo stari kraljevski grad in tudi mesto stoji na taki stopnici, toda to ni mestu opora. Arhitektonsko Varšavi dolgo ne morem najti pravega stožera. Šele čez daljši čas odkrijem glavne žile tega telesa in se vživim v njegovo dihanje, bitje in rast. In kako mlada je še Varšava v primeri na primer s Krakovim! Saj so se šele v 16. stoletju zbirali tu sejmi poljske žlahte in šele pod konec tega stoletja je postala tudi dejansko prestolnica Poljske. To pa ni več čas legend. Tu je že vse preiskano, dognano in zgodovinsko določeno. Tedaj šele, od 16. stoletja dalje, se začne razvijati Varšava, pa bi lahko tudi rekel, da je nastala prav za prav šele po svetovni vojski.

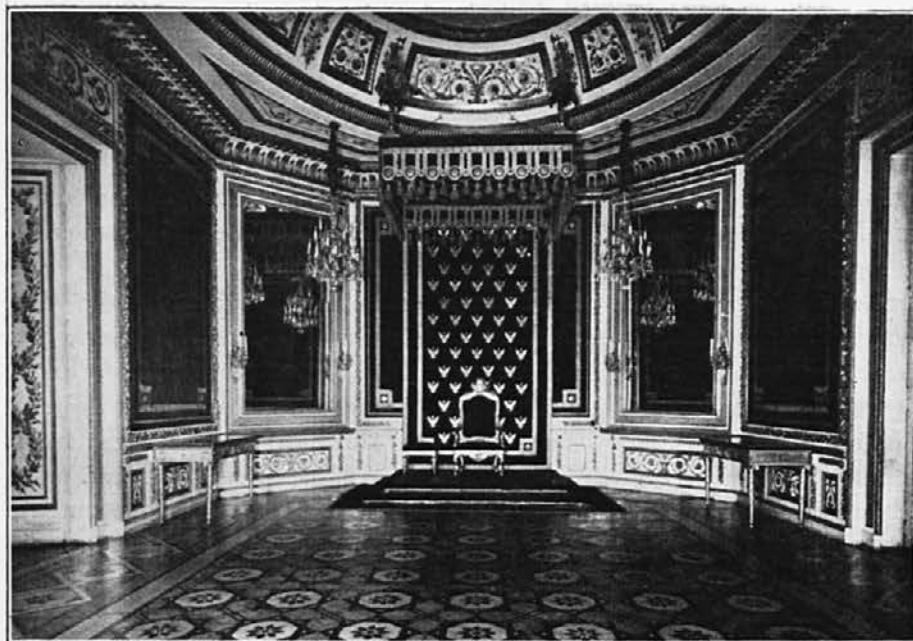
Sree nekdanje Varšave je kraljevski grad in staromestni ring. Zadnje lice je gradu dalo 17. in 18. stoletje. Kraljevska rezidenca je na zunaj skromna, prav dolgočasna, skoraj nizka palača v četverokotniku s stolpom za uro. Pročelje dolgih dvonadstropnih traktov je preprosto in naravnost pusto, notranjščina pa je živa in bleščeča. Sobane se kopljejo v zlatu in pozlatini in sijejo v štukaturah, v njih mrgoli razgibanih kipov in kipcev, slik in pohištva. Zadnji poljski kralj Stanislav Avgust Poniatovski (1764—1772) je dal laškemu arhitektu Merliniju predelati in razživiti svojo rezidenco v blestečem rokokoju. Stene so prepolne slik in gobelinov, ki se ogledujejo v lesketavih tleh, nad kraljem in dvorjani pa se je odpiralo na stropu nebo. Zadnji sijaj davne poljske moči je razlit po teh dvoranah, hodnikih in kraljevskih sprejemnicah, ki so gledale samo še ugašanje in zahajanje poljskega sonca.

Ne vem, kako se je mogla prav ob kraljevski rezidenci, sedanjem bivališču predsednika poljske republike, uesti tako velika revščina. Neposredni sosed gradu je res prav za prav staro mesto, srednjeveški ring meščanskih domov. V četverokotu stoje ozke, tesno druga ob drugo stisnjene meščanske hiše, ki imajo pročelja široka največ za tri okna, večinoma pa le za dve ali celo za eno samo. Srednjeveškega res ta ring ni skoraj nič ohranil, razen razporedbe hiš, ker je barok preoblikoval njegovo zunanost. Toda celota teh visokih domov v kvadratu, kjer ogledujejo drug drugega, in izredno živahna barvitost vseh pročelij ustvarja vtis krasne enote bogatega srednjeveškega meščanskega domovanja. Med vrsto starinskih hiš je mogoče najbolj ohranila pravo lice hiša Fukierov, stara gostilna iz leta 1610, lastnina znane evropske bankirske hiše Fuggerjev iz Augsburga, ustanoviteljev evropskega denarništva. V veži visi model stare ladje, pivska soba prijetno diha starinsko, nekako plesnivo ozračje. Sedem, spijem kozarček medice ter

prebiram cenik vin in medu, kjer berem med drugim, da mi lahko postrežejo z medom iz leta 1792 ali celo 1764 za 300 zlotih, da mi lahko ponudijo vina s posestev Esterhaczyjev, Windischgrätzov, avstroogrskih Habsburžanov, najstarejše vino iz leta 1606 dajo na primer za 450 zlotih. Ob cenah se čudim, ob letnicah se dvomljivo nasmehnem! A za kakšne Amerikance bi letnice in cene gotovo držale.

Tik kraljevskega gradu stoji tudi znamenita stolnica, sezidana v tako imenovani tudorski gotiki, cerkev, kjer so kronali poljske kralje in kjer v kriпти leže ostanki prvega predsednika obnovljene Poljske, Narutowicza, ter prah Henrika Sienkiewicza, buditelja viteških izročil in poljske plemiške slave.

Toda vse to, grad, katedrala in meščanski ring je samo zunanje lice, za katerim se skriva beda in umazanost. Od ringa tečejo na vse strani ulice, uličice in steze, v katerih stanuje sama črna revščina. Pod kraljevim gradom je namreč židovski geto. Postopanje po teh ulicah in stezah, ki se zaradi strmega brega spreminjajo proti Visli v stopnice, proti sodobnemu mestu pa izlivajo v široke ulice, potepanje med porčnelimi, umazanimi stenami je zanimivo za oko, žalostno za sree. Pa je človek lahko tudi antisemit, toda ta revščina, zanemarjenost in umazanost je tako človeška, da se v opazovalcu zgane strah in sočutje. Tesno kot okno ob oknu, vrata ob vratih se vrstijo druga ob drugi drobne trgovine. Roji muh se pode v izložbenih oknih pekarn in mesnic, se love po nagnitem sadju in uveli zelenjavi branjarji z živili, vse pobledele so knjige in strgane brošure antikvariatov. Med vrati stoje bradate postave Judov, ki premišljuje Bog ve kaj. Ne, ne, tem ljudem ne morem prisoditi bogastva. Sami zase živijo v svojem delu mesta in »odirajo« sami sebe. Grem s fotografskim aparatom skozi veliko tržnico in za menoj gledajo grda dekleta in se smejejo. Zakaj jih ne slikam, si mislijo. Lahko bi jih, saj so svojevrstna zanimivost tega mesta. V tržnici leži težak smrad, dušče visi nad tlakom, ki je nekam lepljiv od nedoločljivega blata, umazanosti in vode. V ozki pasaži gomazi in mrgoli črnih kaftanov, sivih brad in bledikastih mladeničev. Ne vem, koliko let bi prisodil mladeničem. Mogoče imajo pet in dvajset, lahko pa tudi šele petnajst. Sredi ceste čepi žid ob vedru, kamor je vtaknil tri, štiri steklenice nekakšne oranžade. Ponuja mi kozarec pijače za nekaj grošev kot hladilo v tej soparici in smrdeči vročini geta, a pred menoj je iz istega kozarca pil Bog ve kdo in Bog ve kdo še pride za menoj. Drugi me lovi za plašč in mi nudi peščico starega sadja, tretji vsiljuje črno zamazane brošure, ki nosijo divje roparske prizore na čelu, četrti zastavlja pot z žveplenkami in šivankami. Tako komaj prodiram skozi mrgolenje ljudi in šumenje glasov. Rad bi obstal, poslušal in gledal, toda vi-

Kraljevski dvorec v Varšavi: Prestolna dvorana.

dim in čutim na sebi, kako me gledajo kot tujca, ki ne spadam mednje. Na oglu prodaja fantè časopise v judovskem črkopisu in, ko si kupim en izvod, me vsi bližnji gledajo z začudenimi očmi.

A tudi med meščani stolnega mesta Varšave je skritega dovolj Abrahamovega semena. Geto živi samo zase, otepa lakoto in trpi preganjanje, a med meščanstvom žive Judje, ki so slekli kaftan, ostrigli brade in kodre ob sencih, sneli črne čepice, si naredili mednarodni kroj, kakor ga nosijo vsi, pa trgujejo in nastopajo kakor vsi trgovci in potniki. Tako jih komaj prepoznaš po obrveh in po barvi kože, mogoče še po napisnih tablah nad trgovinami ali po vizitkah, kjer nastopajo kot posredovalci, agenti, denarniki. Da, Varšava ima milijon tri sto tisoč ljudi, a od teh je le malec manj ko ena četrtnina Judov. Žive skupno v getu in raztreseno po mestu, pa te ob njih obhaja včasih sočutje, včasih sovraštvo, s katerim te je napojilo sodobno evropsko ozračje. Res, ni prijetno, da ima recimo neka varšavska ulica ime Svetokriška, pa ni v njej nobenega kristjana, ali da stopiš z glavnega varšavskega kolodvora na ulico, ki ima tako zveneče ime: Aleja Jeruzalemska. Vse to je pač malo prijetno za antisemitsko nastrojenega človeka sodobnosti.

Staro mesto s kraljevskim bivališčem in židovskim getom je imelo včasih predmestje, ki se še sedaj imenuje Krakovsko. Mesto se je od starega jedra razvijalo nad Vislo proti jugu. Krakovsko predmestje je že zdavnaj postalo del mestnega središča. Glavna varšavska prometna žila teče od trga pred gradom skozi Krakovsko predmestje, ki ni več predmestje, skozi Novi svet, kjer že ime samo govori o starosti oziroma mladosti ulice, čez Trg treh križev s tremi križanami

Kristusi in veliko baročno cerkviijo sv. Aleksandra tja do Alej Ujazdovskih, najlepše in najbolj reprezentativne ulice oziroma drevoreda varšavskega. Ta ulica z drevoredom teče pred očmi kot prelep trak. Ko vstaja jutro nad mestom, je zrak razmeroma čist in svež in tedaj je tudi drevored na obeh straneh prostrane ulice svež in živ. A najbolj je pač živa ulica sama, po kateri neprestano teko ljudje in vozila. Ob tej ulici stoje vsa poslaništva in konzulati evropskega, azijskega, ameriškega in afriškega sveta. Med drevje in eksotično cvetje skriti nevidni vladajo nad lepo plemenitaško ulico zastopniki tujih moči in nemoči, tako Danziga kakor Jugoslavije, tako Kitajske kot Združenih držav ameriških. Spomladi, ko od-

ide sneg in zasije prvo zanesljivo sonce, se prevažajo po tej ulici, najbolj plemiški v Varšavi, konjske vprege bogatih meščanov, ki nosijo grofovске krone vtisnjene na svojih robčkih, pa odzdravljajo prizanesljivo visoko drug drugemu, v zavesti svoje vzvišenosti, čeprav jim poljska ustava v svoji demokratičnosti ne priznava njih grofovskih in baronskih naslovov. Nič zato, oni kljub temu predstavljajo plemstvo in bogastvo, ki se s konjskimi vpregami razkazuje na diplomatski in plemenitaški ulici, na Alejah Ujazdovskih (kar pomeni: jezdni drevored). Avto res ni primeren za plemiča in za ta drevored, a za nekaj pomladnih dni je vredno rediti in gojiti lepo konjsko vprego, sicer se ne moreš izkazati, da si stara šlahta.

Toda od plemstva, ki ga zasledujem na vsak korak, je ostal pač samo še tu in tam kak komaj zaznaven videz. Prodira pa povsod ljudstvo. Nikjer ni več tesno zaprtega prostora, kamor bi navadno ljudstvo ne smelo stopiti. Kraljevska bivališča sprejemajo radovedna zija iz vseh krajev Evrope in Amerike, drevoredi nudijo senco vsakomur in ulice so javne. Pod Alejami Ujazdovskimi tja proti Visli se razprostira velikanski park Lazienki. Bil je včasih zasajen tudi samo za kralja, njegove ženske in dvorjane, a sedaj je odprt vsakomur. Takoj ob Alejah, na robu parka stoji kip skladatelja Friderika Chopina. Nad jezercem se dviga črnkast sklad iz kamna in na njem sedi v dolgi halji glasbeni genij, sin Francoza in Poljakinje, skladatelj Chopin. V stran je obrnil glavo in ves je samo poslušanje nam nezaznavnih melodij, ki vro iz globine neba, prihajajo z vetrom in šume v borovcu, ki mu griva vihra nad Chopinovo glavo. Prisluškujoč melodijam stopim v kraljevski park.

Mogočna drevesa so se razrasla na zelenih tratinah, gredic skoraj ni, med prirezanimi grmi se skrivajo v drevesnih nišah postave iz grških in rimskih bajk. V daljavo in širjavo se razteza gozd, visoko se vzpenjajo debela starih dreves in ponekod me pripelje pot do struge skoraj stoječega potoka. Leseni mostički vodijo čezenj, na vodi plavajo beli lokvanji in ob bregu šelesti ločje. Potujem po širnih nasadih, steze in pota mi križajo pot. Ponovno se vračam na mesta in v koticke, kjer sem že bil, in iz zvite mreže cestie in potk lovim svojo belo nit, ki naj me privede mimo zapeljivih koticikov in čez vijugave potoke do središča parka, do kraljevskega dvorca. Čutim prizadevanje nekdanjih sprehajalcev, kako bi napravili naravo naravno, pa na vsak korak zasledim le podrobno skrbno roko rokokojskega dvorjana.

Potem stojim pred belim gradičem, letnim bivališčem kralja Stanislava Avgusta Poniatovskega, ki je tudi temu gradiču dal sedanje lice kot onemu gradu v mestu. Na desno je temno jezerce, obdano z zelenjem, in vanj se na dveh straneh pretaka potok, po katerem plavajo mirni labodi. Na nasprotnem koncu se v vodi namakajo dolge veje vrb. Tam je otok, ki je služil za prizorišče igram, saj se na nasprotnem bregu dvigajo v stopnicah gledališki sedeži. To je razkošje sebi zadostujočega rokokojskega gradiča. Po bregovih in med grmi stoje kipi, vzori telesne lepote, in simbolizirajo telesno slast in uživanje gospode, ki je lahko, svobodno živela tik pred velikim in krvavim obračunom, ki ga je prinesla francoska revolucija. Gradič s steklenimi krili in visokimi stebri v pročelju je ves lahek in živ, pravi oddih v kamnu. Sobice so majhne in mične, prepolne kipecev in porcelana, zrcal in stolčkov. V zrcalnih so se nekoč odbijale slike nališpanih dvorjanov, se ogledovale kurtizane svobodno živečega kralja in se sami sebi klanjali plemiči. Hrbet gradiča z vrstami stebrov se ogleduje v drugem jezeru. Na obeh straneh dvorca leži gladina negibnega jezera in zdi se, kakor da stoji gradič na otoku. Labodi, jezera, stekleni grad z visokim pročeljem in dolgim stebriščem na hrbtni strani, kipi po obrežju, skriti koticiki po grmovjih, poletno gledališče na otoku umetnega jezera, drevoredi in vodometi: to je duh iz konca 18. stoletja, igrivost rokokoja, razbrzdanost propadajočih dvorov, svobodnost blazirane gospode, zlagan in ponarejen stik z naravo, življenje pred razpadom, igra pred krvavim obračunom.

Kraljevski дворец v Varšavi: Vijolična dvorana.

Glavna žila Varšave je cesta od kraljevskega gradu skozi Krakovsko predmestje v Novi svet in na Aleje Ujazdovske. Kje pa je srce Varšave?

Pravijo, da ga ni več. Bil je to maršal Jozef Pilsudski, ustanovitelj nove Poljske, revolucionar, vojskovodja in organizator države. V gradiču Belveder, ki stoji tudi v nasadih Lazienki, je stanoval. Tudi spomenik maršalu, mogoče celo Meštrovicem, bo stal na robu tega parka, tako da bo dobil nasad poleg mehkega Chopinovega še trd vojaški značaj. Včasih me je prevzela ob pogledu na sliko maršala Pilsudskega misel, da gledam barbarskega vojskovodjo divjih plemen, ki na pohodu iščejo novo zemljo, tako trd in surov je njegov obraz. Velike obrvi se mu košatijo nad sršečimi očmi, ki predirajo in brezobzirno s svojim bliskom podirajo nasprotnika. Košati brki mu kot grmi vise spod trdega nosa čez ustnice, ki se popolnoma skrivajo pod njimi in za katere ne veš, kaj hočejo povedati. Mogoče pa bi ne povedale nič, mogoče skrivajo samo stisnjene zobe. Ta mož je vrsto let živel v Belvederu, ki je tako postal središče poljskega javnega življenja. V samozvanski dvignjenosti nad ulico in ljudmi je pritezal k sebi različne stranke, tokove, sloje in krajine ter jih usmerjal s trdo roko vojaka in revolucionarja. Prepričan o slovanskem anarhizmu, ki da je bistven nam mladim evropskim barbarom, je ravnal pota in misli ljudem med Tatrami in Baltikom. Preprost, molčeč in vedno enak je sprejemal poslanstva iz vse velike triintridesetmilijonske države s toliko množico zgodovinskih, narodnih, verskih in družabnih razlik, molčal in urejal. K njemu so se obračali vsi pogledi in Belveder je postal drugo poljsko vladarsko središče: na kraljevskem gradu starega mesta

je vladal izvoljeni republikanski predsednik, v Belvederu samozvani revolucionarni vojak. In ta dvojnost vlade, ki se nam zdi tako nenavadna, se je ohranila do danes, le osebe so deloma druge. Pilsudskega ni več, a njegovemu Belvederu je ostalo ime varšavskega, poljskega srca.

Maršal Jozef Pilsudski je simbolična postava poljskega boja za svobodo, junak, ki prehaja v legendo. Po njem nosita ime poleg Alej Ujazdovskih najlepši in najbolj prometni ulici varšavski, Marszalkowska ulica in Ulica Jozefa Pilsudskega. Tudi vse najodličnejše ustanove nosijo njegovo ime, na primer največja knjižnica v Varšavi in tudi varšavska univerza. Spomenik njegovim legijam in ovekovečenje poljskih bojev in zmag za svobodo pa je med stebriščem ležeč grob neznanega poljskega žolnirja. Preprost v svojem mrtvem kamnu, negiben v vklesanih imenih in letnicah bitk, zaupno molčeč v svitu neprestano gorečega plamena leži med klasičnimi stebri tihi grob neznanega poljskega vojaka in kliče v spomin legije iz časa Napoleona pod Dombrovskim, vstaše iz let 1830, 1846, 1860, strelce iz 1914, legije iz 1914 do 1918, vojake iz 1920. Neprestano dela družbo mrtvim živ vojak in budno straži njih spomin.

Varšava pazljivo in brižno briše stare spomine in s polnim zaletom gradi svojo prihodnost. Z zagonom podira in gradi. Podira preteklost, ki ji je bila čisto v sramoto, gradi prihodnost, ki naj bo odsev nove dobe. Pred stebriščem z grobom neznanega žolnirja se razteza velik, nenavadno prostran trg, tudi imenovan po maršalu Pilsudskem. A nekoč je na tem prostoru stala velika pravoslavna cerkev! Ruski car jo je zgradil tu sredi mesta v izzivanje katoliški Poljski, kot znak pravoslavne ruske nadvlade. Kupole in zvoniki so dražili poljsko kri in po vojski so cerkev, znamenje tuje politične in verske oblasti, podrli do temeljev, da ni ostal kamen na kamnu. Rekli so, da potrebujejo prav ta prostor pred grobom neznanega vojaka za — vojaške parade...

Od kod tako sovraštvo Poljakov do Rusov?

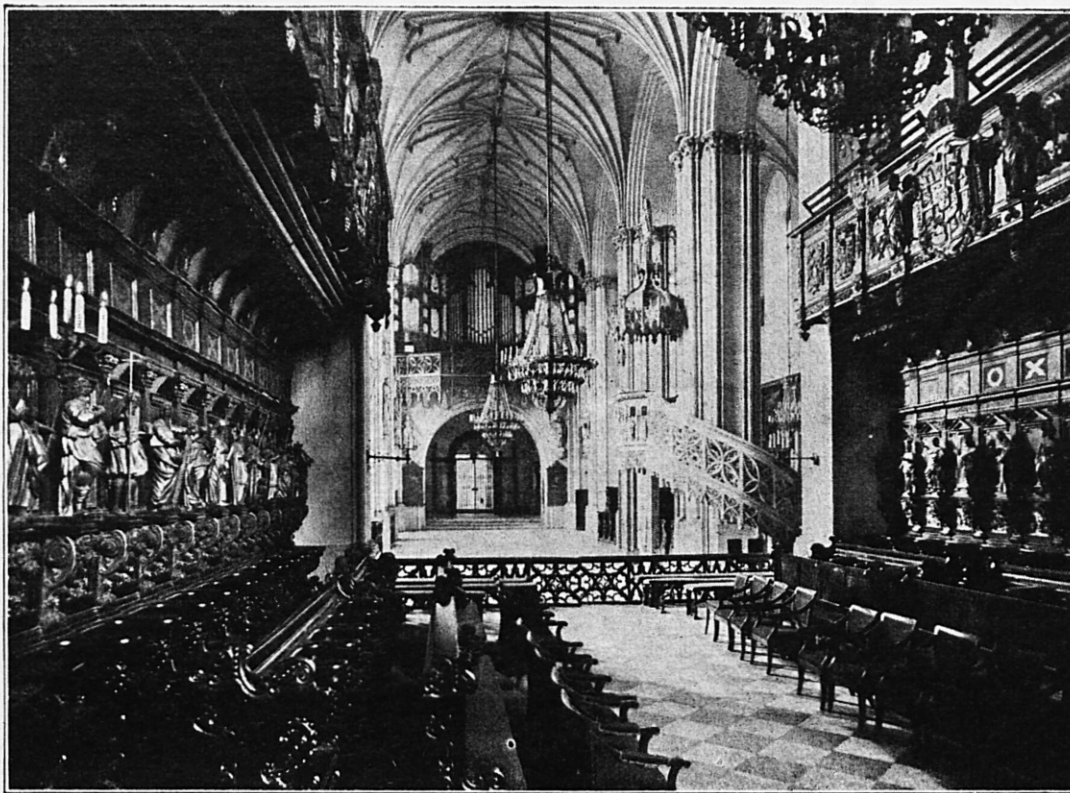
Vsa Poljska je bila do prevrata razdeljena med tri gospodarje: Pruse, Avstrijce in Ruse. Varšava je bila rusko provincialno mesto, brez ugleda in brez prihodnosti. Vsak napredek ji je bil onemogočen. Vsa ruska Poljska je tonila v kulturni zaostalosti in zanemarjenosti. Rusi niso dovolili zidati lepih stavb, ne urediti ulic in prometa po njih, tako da po prevratu ni bilo niti pedi asfaltirane ali tlakovane ulice v Varšavi, ki je postala središče tridesetmilijonske, danes že petintridesetmilijonske države. Bajonet in škorenj sta bila znamenje te nadvlade, a izhod izpod nasilnega jarma je bil mogoč samo v Sibirijo ali v Zahodno Evropo, to je: v prisiljeno ali prostovoljno izgnanstvo.

Kot simbol barbarskega vzhodnjaškega nasilja še stoji nad mestom citadela. Nad Varšavo ždi vrsta sloopij, obzidij in jarkov, nekdanja ruska trdnjava in morišče poljskih upornikov, sedaj samo spomin na težko preteklost. Z odkritimi glavami hodijo obiskovalci po krvavih trdnjavskih tleh. Pod njo teče Visla, v bregu na majhni, podolžni planici pa se gneteje vrste sivih betonskih križev, brez imen, brez znaka, brez dneva, sami grobovi. Tu v strašnem molku iz grobov kričijo od tujcev pobešeni in postreljeni bojevniki za svobodo Poljske, ki se jim je pod vislicami zadnjič pokazala v vsej širjavi tam onstran Visle, dokler jim vrv ni udušila diha in ugasnila pogleda. Pred trdnjavskega obzidjem na vrhu griča stoje s steklenimi stenami in streho pokrite črne vislice s štirimi, petimi kljukami — in pod njimi imena, imena, imena... Groza me stresa ob teh nemih imenih, groza ob črnih tramovih vislic... Koliko žrtev je stala svoboda! In dalje poleg vislic stoji drevo, ob katero so vstaše privezovali in nato streljali... V trdnjavi sami še varujejo jetniške celice, iz katerih je vodila pot večkrat pred puške in pod vislice, največkrat v Sibirijo, nikoli v svobodo. Nekatere so še primerne velikosti, nekatere pa imajo širine in dolžine komaj za golo človeško telo. In po stenah so vzdane spominske table: obešen, obešen, obešen... S sten, iz napisov, iz smrtnega orodja kriči grozotno nasilje, aziatsko barbarstvo in divjaško naslajanje ob tujih mukah. Vpije tako, da me groza grabi za grlo in obup ob misli, da je mogel Slovan tako grešiti nad svojim sosedom, človek nad človekom.

Nemo stoji sedaj to znamenje barbarstva od vzhoda nad poljsko prestolnico. Prej je hotelo s samim prežečim pogledom držati mesto v začarani grozi, sedaj pa kriči slavo tistim, ki so se bojevali za svobodo Varšave in svojega naroda.

Kljub trdnjavam, vešalom, ruskim cerkvam in netlakovanim ulicam se je razbohotilo mesto nad Vislo in postalo veliko središče nove poljske države. Novi deli mesta so vstali iz tal, nedopovedljivo se je razrasla poljska podjetnost in se razmahnilo poljsko gospodarstvo. Nova moč poganja iz doslej počivajočih tal, neizrabljena življenjska sila brizga iz teh ljudi. Varšavo ne otežuje preteklost, ona živi sodobno življenje trgovine, industrije, prometa, denarja. O, saj ima poleg vse svoje plemenitaške barve tudi toliko revščine in toliko gnilobe dvajsetega stoletja in njegove civilizacije! Poleg širokih, vrvečih ulic ima tudi skrite ulice s temnimi in ozkimi stopnicami pred črnimi hišami. Ponekod stoje usahli drevoredi, kjer klopi pod drevjem dajejo zastonsko prenočišče brezposelnim. V obraz sem gledal našemu raztrganemu času, ko sem hodil po domovih za varšavske najdenčke in izgubljene otroke: dva domova sta določena za najdenčke

Notranjščina stolnice v Varšavi.

v starosti do četrtega leta, en dom pa za najdence — izgublence od četrtega do petnajstega leta. In kakor sem z zanimanjem hodil po kraljevskih sobanah in kakor so mi mnogo govorili grobovi in vešala na varšavski trdnjavi, tako s prijetnim občutkom domačnosti, pa obenem z globokim strahom, kakor da stopam ob družabnih prepadih, hodim po sobah in sobicah, kjer leže v posteljicah otročki Bog ve kakih mater in očetov od Bog ve kod. Z živimi očmi ogledujejo tujca in se mu eni smejejo, a drugi jočejo pred njegovim pogledom. Sedaj so se že odpravili spat. A kadar so pokonci, imajo po sobah mizice in igrače, da se zabavajo. Otroci varšavskega podzemlja! Bog ve od kod so in kakšna bo njihova prihodnost. V drugem domu, ki je namenjen odraslejším najdencem, opazujejo otroke. Tu ugotovijo njegovo šolsko znanje, njegove telesne in duševne sposobnosti in nagnjenja, pa jih po nekaj mesecih odpošljejo po svojem najboljšem preudarku v specialne domove, šole in institute. Tako je bilo v letu 1937-38 sprejeto v ta dom 412 otrok in po opazovalni dobi odposlano dalje 391. Povprečno jih biva v domu do 140, ker novi dečki in deklice stalno prihajajo in spet odhajajo, ko jim določijo njihovo novo pot. V domu se otrok navzame ljubezni do reda, do snage, do družbe ter spoštovanja do svojega in tujega dela. Najdenčke večinoma zavrže mati, včasih otroke

tudi oblast vzame staršem, ker nimajo pri njih nobene oskrbe, veliko je tudi sirot. To so pač globine predmestij in proletarskih naselij. Kjer je veliko denarja, je tudi veliko beračev.

Tako mi minevajo dnevi v poljski prestolnici in vedno bolj živi mesto okoli mene, Vem, da ima svoje lepote in svoja brezna. Nekje so grobnice kraljev duhá in državne sile, nekje so v parkih skrite jase, kjer prenočujejo brezposelni. Nekje so muzeji poljske umetnosti v krasnih novih, velikih dvorinah, nekje so smrdeče židovske ulice in branjarije. Nekje so ministrstva z levi ob vhodih in pred stebrišči, nekje so na glavnih ulicah železne rešetke v tleh, nozdrvi, skozi katere od časa do časa zapiha podzemska zver, pod zemljo hiteči vlak. V vse strani se odvija trak potniškega in tovornega prometa, nad ulicami tišči z bencinsko izparino prenasičen zrak, v obrobju mesta gostijo zrak dimniki tovarn s sivimi prameni puhtečega dima. Mesto živi, se širi in požira ljudi. Po ulicah poletne Varšave hodijo ljudje s trudnimi obrazi, v predmestjih zgubljeni otroci gladujejo in iščejo staršev. S polnim zanosom se je pognalo poljsko mesto v dvajseto stoletje. Niso važne ruševine nekdanjega mestnega obzidja, ne stolnica kronanja, ne rokokojski vrtovi, važen je promet in denar in politika, važno je dvajseto stoletje!

(V drugo naprej.)

BILA JE ŽENA . . .

RAYMOND ALBECK * MARA PUNTAR

VI

Ivona Jossais je počasi stopala v peto nadstropje na svoj zadnji obisk za tisti dan. Tekala je bila po predmestju, se vzpenjala in spuščala po nešteti stopniščih, a slednjič je bilo njenih dnevnih opravkov vendarle konec. Dasi so jo bolele noge in ledja in ji je bilo, kot da bi ji moralo po kakih dvajsetih obiskih raznesti glavo, se je odločila, da obiska pri Baudoinovih ne bo odložila na jutri. Res, mož ni bil več delovodja v tovarni in Ivona Jossais je dobro vedela za obdolžitev, ki so mu jo naprtili. A spominjala se je, kako jih je obiskala, ko so bili prišli v predmestje, in pa po rojstvu njihovega tretjega otroka. Po odpustu Henrika Baudoina je često mislila na mlado ženo in se s strahom spraševala, kaj bo z njo. Potem je zvedela za smrt malega Roberta. Dejala si je, da Luiza Baudoin nikakor ne bo zamerila, če jo iz sočutja obišče zaščitna sestra tovarne, čeprav se njen mož pravda z ravnateljstvom.

Ivona Jossais je za hip obstala; za vrati so odmevali radostni kriki otrok. Potegnila je iz torbice zrcalce in se na lažno napudrala. Vse predmestje je vedelo, da je rada lepa, in godrnjači so ji to očitali. Nekaterim pa se je zdelo, da ima to preprosto in resno dekle tem več zasluge, če dá vsem, ki jih srečuje, najlepše, kar premore. Hodila je vedno oblečena v sivo ali modro, zalo lice pod nekoliko skodranimi plavimi lasmi je imela malce napudrano. Če je kam prišla, bodisi k bolniku, otroku ali izdelani ženi, so vsi ti slabotni, ki jih nagon kar žene k dobrim ljudem, čutili, kako izžareva ta drobna, mlada deklica nekaj neizrečno milega. »Gospodična Jossais je prišla,« so ponavljali in celó čas, ki jim je enakomerno potekal, so šteli po obiskih zaščitne sestre. Mirno, brez nepotrebne oblastnosti je znala bolje kot kdor koli umiti otroka, ga previti, poučiti »mame stare sorte«, kakor je po domače dejala, da je poleti detetu treba gibati z rokami in nogami. Tudi je znala med vsakdanji pogovor neopazno vplesti nekaj nasvetov, ki prihranijo čas in denar. Zavedala se je, da je brhka, in se ni pomišljala uporabljati to prednost nasproti surovemu ali pijači vdanemu možu. Blažila je trenja domačega življenja in vse je imelo za svojo zaupnico to mlado dekle, ki je tako rado zardevalo. Zvečer se je vračala k svoji materi, trudna, včasih poparjena, a naslednjega jutra je bila spet pripravljena, da odide: marsikje v predmestju je bila revščina, ki je čakala samo nje.

Luiza Baudoin jo je takoj spoznala in otroka sta kakor običajno pritekla k njej.

Skrivaj se je ozrla na Luizo. Bila je presenečena, kako malo se je v stanovanju spremenilo: vse je bilo lično, snažno kakor vselej. Pohišstvo se je svetilo, zastori so bili navzlic tovarniškemu dimu brez madeža. Vedela je, koliko junaštva je bilo treba tej ženi, da je ob vseh hudih preskušnjah, ki jih je morala prebiti, obdržala življenje družine na prejšnji višini. Če mož zgubi delo, postane v marsikaterem domu življenje nemogoče. Tu pa so bili otroci veseli, dobro oblečeni in že pogrnjena miza se je pod lučjo bleščala od beline. Samo Luizin obraz je bil utrujen in guba od nosa do ustnega kota je bila kljub smehljaju otožna.

»Gotovo vas motim. Tako pozno je že. A šele pravkar sem končala svoje opravilo in želela sem vas videti.«

Pogovor se je nekaj minut sukal okrog nepomembnih stvari. Nenadoma se je oglasil iz sosednje sobe otroški jok. Obiskovalka je presenečena obstala, Luiza pa je mirno razlagala:

»To je mali Moric, saj veste, sinček Berte Prevóst, ki stanuje nad menoj.«

»In vi pazite nanj?«

»Ko je pa ves dan v tovarni; če bi mene ne bilo, bi ga morala dati kam na kmete. Sedaj ga ima vsaj

Veža stare hiše »Sien Fukiera« v Varšavi.

zjutraj, opoldne in zvečer. Tako ga lahko trikrat pojdi, medtem ga nahranim s steklenico. Meni ni ubogi malček nič v napoto. Vajena sem... Tudi jaz sem imela dete.»

Ivona Jossais je čutila, da ji silijo besede sočutja na ustnice, a ni si upala dati duška svojemu usmiljenju. In po Luizinih besedah je nastala velika tišina. Ko pa so otroci odšli, je zbrala ves svoj pogum in zamrmrala:

»Veliko ste prestali zadnje čase.«

Znova je zavladal molk. Mlada žena pred njo ni odgovorila, toda njene ustnice so trepetale. Slišati je bilo otroka, ki sta se smejala in igrala.

»Smilite se mi,« je dejala zaščitna sestra.

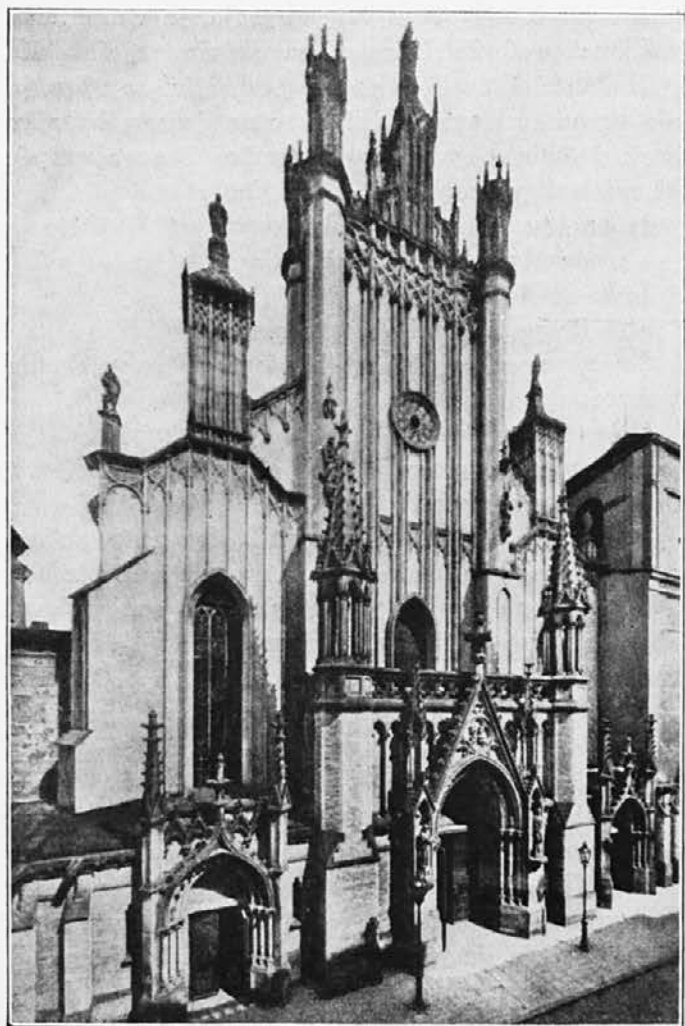
In Luiza Baudoin je izbruhnila v jok.

Tako dolgo je vzdržala sama. Resda je bil Henrik dober, pogumen, a veliko stvari je, ki jih mož ne razume in ki mu jih ne moreš, ne smeš povedati. Kar zadeva Berto Prevóst, jo je le redkokdaj videla. Pa saj je kljub temu, da je imela dete, ostala še tak otrok, da ji ni mogla odpreti svojega srca. Le enkrat je bila omagala — na dan pogreba — a nato se je zopet dvignila in se dalje minuto za minuto borila z življenjem. Zavedala se je, da mora biti žena, ki ima dom, njegova duša. Ona oživlja dom. Kaj bi le bilo iz Henrika, če bi mu ona ne stala ob strani? Saj je vendar treba, da najde mož, ki ga je zadela nesreča, doma mir in zavetje, da ga sprejmejo odprte roke, da ga spremlja zaupljiv nasmeh in pogled celó takrat, kadar tudi ženo tepe nadloga. Na koga naj bi se sicer zanesel? Kaj naj mu dá sicer trdno oporo, če bi ne bila tla pod njegovimi nogami čvrsta? Da, poznamo tudi pogum vsake posamezne minute, neke vrste skromno hrabrost brez perjanice, ki jo ima samo ženska, ker je mati, ker je nositeljica življenja, ker more z eno samo kretnjo spet dvigniti bitje, ki ga je zrušil svet. Toda to vplivanje, ta podpora je toliko bolj uspešna, kolikor manj je vidna: to so korenine, ki v tišini rastejo v globino; in kjer jih ni, je dom košato drevo, ki ga najmanjši piš podre.

Njena glava je slonela na rami žene. Govorila je, govorila, kakor ni, odkar je bila zapustila mater. Pri-povedovala je brez vsakega reda o vsem: o svoji mladosti, o svojih radostih z brati, o svoji zaroki v Sainte-Adresse, o svoji poroki, o rojstvu otrok, nato o začetku nesreče, o drobnih dejstvih, ki so se zdela nepomembna, toda so njeno življenje preobrnila in njeno srce po malem napolnila z mržnjo; o roganju trgovcev, o dvo-umnih besedah, zbadanjih, žalitvah; da, o vsem, za-voljo česar se lepega dne po dolgem upiranju močna duša ob najmanjšem sunku stre.

»Vi ste dobri... Vi ste dobri...« je jecljala.

Ivona Jossais se ni ganila. Tiho jo je tolažila. In Luiza je čutila, kako pronicaajo vanjo besede, katere

Stolnica sv. Janeza v Varšavi.

ji je šepetala na uho, in kot močna struja lijejo v njeno dušo. Narasla je v mogočno in nepremagljivo reko, ki jo je vso preplavila. Valovala je od brega do brega, polna svežine vrhov, odišavljena od vetrov poletnih noči. In ob očarljivem šumenju tega toka se ji je spet rodilo upanje. Reka se je širila in širila, da je človeška duša ni mogla obseči, in se razlila v morje Večnega z neštetiimi plimami in osekami. Ne, veren človek nima pravice, da bi na svetu obupal, ker si je svest jutrišnjega dne, in obžalovati je treba vsakogar, kdor nima te najvišje gotovosti.

Medtem ko je govorila, je Ivona Jossais slišala, da so se vrata tiho odprla. Vstopil je Henrik Baudoin. Ni obmolnila. Presenečen se je nekaj časa obotavljal, se po prstih odstranil, zaprl vrata za sabo in odšel. V razburjenosti ni takoj zagledal moža, ki je nepremično stal sredi ulice. Gustav Blanchon je opazoval razsvetljena okna v petem nadstropju. Poulična luč je osvetljevala njegove poteze: bile so skrčene v nenavadnem izrazu trpljenja. Ob šumu Henrikovih korakov se je zganil in odskočil. Začuden je Henrik Baudoin prepoznal ta posinjeli obraz. Ne da bi si mogel

misliti vzrok njegovega vznemirjenja, je videl, kako je Blanchon zbežal in zginil za uličnim vogalom. Ko se je domislil, da bi bilo prav, če bi šel za njim, je bilo prepozno: samo otroci so se na desnem hodniku igrali skakalnico in velikanski svetilniki so svojo mrzlo luč razlivali na zapuščeno pokrajino.

Ivona Jossais se je vračala domov:

»Nobene besede vaši ženi, kajne?«

In ko se ji je zahvalil, je dodala:

»Imejte jo zelo radi, ona to zasluži.«

Še enkrat se je obrnila in njene oči so se svetile iz sence:

»Pogum! Pogum!«

Zvok njenega glasu je bil že obljuba zmage.

Smejoč se je izginila. Henrik je hitel čez štiri stopnice hkrati in hrupno odprl vrata: otroka sta planila k njemu. Luiza je imela od joka zardele oči in je bila videti zmučena, vendar je po vsem stanovanju plaval lahen ženski vonj in Luizin nasmeh ni bil še nikoli tako mehak in skrivnosten.

Že takoj zjutraj, pri prvih korakih, ko je stopil v tovarno, je Henrika Baudoina obšla nerazložljiva tesnoba. Najprej se mu je zdelo, da je obvisel na njem resni vratarjev pogled. Ko je dal preluknjati izkaznico, se mu je zdelo, da je nameščenec, ki mu je bila ta naloga poverjena, povesel glavo, da mu ni bilo treba pozdraviti. Obroč molka ga je oklepjal.

Nebo je bilo nizko in težko od sivih oblakov. Iz višine kretniškega stolpa je videl tovarno pod seboj. Vedno enaka se je raztezala pod njegovimi nogami. Poznal jo je sedaj tudi v najmanjših podrobnostih in pogosto mu je glavni kretničar prepuščal skrb, da je vodil vse. Zdelo se mu je nekaj izrednega, da je mogel iz dalje voditi polne in prazne vozičke, ki so se po nazobčanih tirih vzpenjače dvigali v breg, nato pa spet na lahko drseli navzdol. Tovarna je imela svoje lastno in skrivno življenje, on pa je po jeklenem telesu poganjal neobhodno potrebno kri surovin. Nekakšna veličina je bila v tej nalogi, ki se mu je od kraja zdela tako enolična. Tam doli so delavci nadzirali proge in iz te razdalje so bili videti kakor avtomati ob otroških igračah. Zatopljen v svoje misli Henrik Baudoin ni slišal škripanja železnih stopnic, ki so vodile na vrhnjo ploščad kretniškega stolpa.

»Kličejo vas na ravnateljstvo,« je dejal glas.

Obrnil se je. Pred njim je nepremično stal neki nameščenec. Glavni kretničar je v zadregi tiho po-zvižgaval.

»Ali me niso mogli poklicati po telefonu?«

»Ukazali so mi, naj vas grem iskat in naj vas spre-mim do pisarne.«

Ko je stopal po stopnicah, ki so se upogibale pod njegovo težo, se je Henriku Baudoinu nekaj posvetilo: spomnil se je zmučenega obraza Gustava Blanchona pod svojimi okni in mislil, da razume; mrka besnost ga je zgrabila:

»Blanchonov sin je,« si je mislil.

Opazil je, da je obdržal v roki težak kretniški vzvod, in z obupom ga je stisnil.

Ko mu je glavni kretničar od zgoraj zavpil, naj mu ga prinese nazaj, je njegova jeza izbruhnila:

»Saj so še drugi,« je zakričal.

Še preden je došel do pisarne, se mu je sum spre-vrgel v gotovost. Blanchon je bil, Blanchon. S poudar-kom je ponavljal ta dva zloga, kakor da bi si hotel globoko vtisniti resnico, ki se mu je odkrila. Klicali so ga na ravnateljstvo, naj bo. To ni bilo prvič, da se mu je zgodilo kaj takega, odkar je bil odpuščen: kratko malo bodo zahtevali, naj zapusti svoje delo. Vprašal bo za pojasnila, a zadel bo ob zid molka, padel bo spet v malodušnost, stara rana bo znova zakrva-vela... Dušil se je pod težo krivice.

»Tu sva. Vstopite.«

Ko je odprl neka vrata, je nameščenec zginil. Vstopil je.

Bil je sam v majhni govorilnici z mozaičnim tlakom. Okrog mize so bili razpostavljeni vrtljivi stoli. Ostal je tam nekaj minut, še vedno držeč železni drog v pesti. Nato ga je, nekoliko pomirjen in pripravljen na vse, naslonil v kot sobe in čakal.

Ravnatelj osebja je bil približno petdesetleten člo-vek, velik in močan, koščeni čeljusti in košatih obrvi. Tiho je vstopil.

»Henrik Baudoin?«

Ostro je pogledal moža, ki je stal pred njim.

»Včeraj je bilo v oblačilnici nekaj ukradeno.«

In ker presenečeni delavec ni nič odgovoril, je z zaničljivo kretnjo dodal:

»Pri priči boste odšli, razumete?«

Tedaj se je v prsih Henrika Baudoina nekaj utr-galo in hkrati je prvič po vseh teh mesecih imel ob-čutek, da se mu je spred oči dvignila zavesa.

»Blanchon... Blanchon...«

»Kaj hočete reči?« je hladno vprašal ravnatelj.

»Vprašajte Blanchona. On je tat. Prepričan sem o tem.«

»Kaj naj to pomeni?«

»Tako gotovo, kakor me je njegov oče spravil iz tovarne, kjer sem delal, bi prisegel, da je on to storil.«

Oni je naveličan skomizgnil z rameni.

»Tako pojdi k blagajni.«

»Ne!«

Beseda mu je kar sama ušla. Henrik Baudoin je dvignil glavo. Ustnice so se mu tresle.

»Vam bo ljubše, če se vmeša policija?«

Tine Gorjup: Zajtrk. (Risba.)

Delavec se je zasmel, da se je oni odmaknil:

»Policija... Saj že mesece in mesece zahtevam policijsko preiskavo. Naj pride, prosim vas.«

»Na vsak način hočete škandal. Pa ga imejte!«

»Dajte me zapreti.«

Ravnatelj je bil že pri vratih, pa se je obrnil. Še nikoli se ni Henrik Baudoin čutil tako bistrega: vnaprej je videl posledice svojega ravnanja z naglico in jasnostjo, ki jo je obup neznanstvo povečal.

»Gospod ravnatelj, dajte me zapreti, prosim vas. Zdi se vam sicer nespametno, vendar storite to. Tovarna kemičnih proizvodov, kjer sem delal, je potlačila zadevo zaradi svojih odjemalcev. Jaz se pravdam z njo edinole zato, da bi izzval policijsko preiskavo. Prepričan sem, da je krivec naredil napako, na katero sem čakal. Sedaj vem, kdo je. Če bo policija obveščena o tatvini, ki se je zgodila tu, se morda vse do kraja razjasni.«

»Vi to na vsak način hočete?«

»Da.«

»Torej nočete zapustiti tovarne in zahtevate, naj vas pride sem iskat policija?«

»Prav to.«

Ravnatelj je stopil v sosednjo pisarno. Henrik Baudoin je slišal, kako je vrtil številke pri telefonu. Bil je blede, toda odločen. A nenadoma je poskočil. Skozi šipo je zagledal Andreja Blanchona, ki je šel čez mostiček iz severne tovarne v južno. Z enim skokom je

bil zunaj. Zagrabil je spet svoj železni drog in ga besno vihtel. Še nikoli se ni čutil tako krepkega, zdelo se mu je, da se bo pred njim vse uklonilo. Hotel je dohiti Andreja Blanchona, ga pobiti in prisiliti k priznanju. Slišal je krike za seboj in pospešil je korake. Preskakoval je tire, se izogibal vozičkom, odrinil z laktjo človeka, ki mu je hotel zapreti pot. S tremi skoki se je vzel na mostiček, delavec, ki ga je prečkal, se je presenečen ustavil in Henrika brez besede pustil mimo; da, uboj je bil v njegovih očeh, bil na teh od jeze zverženih ustih.

»Blanchon... Blanchon...« je ponavljal.

Nekakšna besna blaznost ga je dvigala. Hotel je po vsej sili doseči svojega sovražnika in se maščevati. Tekel je skozi neko delavnico. Ob izhodu je vstal pred njim delovodja in ga prijel čez pas. Nenadoma se je cela kopica delavcev obesila nanj. Izčrpan, omahujoč pod udarci, se je zrušil in jih v padcu potegnil za seboj. Potiskali so ga do vhoda tovarne. Ni se mogel upirati. Krvaveč, z raztrgano obleko, se je znašel na ulici. Dva stražnika sta ga vlekla in tuleča množica je šla za njim.

V policijski stražnici so ga treščili na klop in tam je ostal, osamljen, upehan, tresoč se še od napora. Potem sta se mu utrnili dve debeli solzi iz oči in stražnika, ki sta čakala na komisarjevo vrnitev, sta slišala, kako je tiho ponavljal:

»Hočem preiskavo, hočem preiskavo.«

Tri ure pozneje je zapustil policijo. Dali so mu možnost, da je vse razložil. Podpisal je zapisnik. Sedaj pojde pravica svojo pot.

Stopal je tjavendan naprej.

»Pijan je,« je dejal neki glas.

Henrik Baudoin je nadaljeval svojo pot. Človeka, ki sta o njem govorila, sta se mu smejala. Tedaj se je še on začel smejati, smejati. »Blaznost se me loteva,« si je mislil. Stopil je v pivnico in se s komolci oprl na točilno mizo. Zgoča žeja mu je sušila grlo. Steklenice s pijačo so molče pele na polici: »Igral si. Poslej nisi več gospodar svoje usode. Ali boš vse dobil, ali vse zgubil. Pridi k nam, me smo tolažnice, me delimo pozabljenje. Ni boljšega od pozabljenja... Ni ga...«

In že je spet žrtev mesta in njegovega neskončnega tlaka. Blodi. Še nikoli se ni čutil tako nesrečnega, nikoli še ni bolj globoko mislil na stisko svoje žene, na mrtvega otroka. Brezumen je bil, da je hotel ostati v predmestju! Brezumen, da je hotel dognati resnico, ji žrtvovati vse, celo svojo čast! Sedaj vé, da je vse končano. Nikoli ne preboli Luiza njegovega padca. Treba bo odpotovati, pozabiti. Danes so ga zgrabili, pretepali, hodil je po nešteti ulicah med dvema stražnikoma in vsi so se mu smejala in se norčevali iz njega. Samo

alkohol lahko zbrši vse to. In zopet se ustavi, da bi pil. Vsakokrat, ko vstopi v pivnico, se mu jasneje prikaže pred očmi žena z mrličkom v naročju. Hiti naprej, vedno naprej. Ulica sledi ulici. Tu je cesta, ki vodi do La Chapelle. Tu je še samotnost predmestja, kuga okoliškega pasu. In drevje pokopališča Saint-Quen vstane v daljavi. Vstopi, hodi od groba do groba, išče...

»Čas je... treba bo oditi,« reče neki paznik.

Dá se mu žalosten odvesti, ne da bi bil prepoznal kraj, kjer počiva njegov sin.

Prišel bo šele ponoči domov. Ura je že odbila deseto.

Prikaže se, zbeگان, strašen. Otroci spé in Luiza je sama pred njim. Ne da bi zinil besedico, odmaje z glavo; in ona ga mora razumeti, ker ga nič ne vpraša.

»Zapodili so me iz tovarne... Nekaj je bilo ukradeno... In tat sem jaz...«

In že se slači, gluha za vse.

»Tat sem jaz...«

Komaj leže, se ne gane več. Luiza pride kmalu počivat kraj njega. Spi z odprtimi usti in zdi se ji, da njegova sapa zaudarja po pijači. Ne more več... za trenutek ji je, da bi vstala, pobegnila. A komaj se je ta misel dotakne, jo z grozo odbije. Toda to noč ne bo spala. Tako globoko se je pogreznila v trpljenje, da je dosegla dno. Jokati ne more več. V najtemnejši senci preskušnje je in vse skušnjave se plazijo okrog nje: predvsem dvom. Zaman premišlja, se bori: dvakrat prižge luč in ostro opazuje moža, ki počiva ob njeni strani. Preiskuje utrujeni obraz, otekle ustnice, gube. Ali ga je doslej poznala? Misli na tatvine in se zaloti, ko šepetá: »Je li mogoče?« Ob zori se dvigne in gre naravnost k oknu... Tam spodaj, prav na meji nezazidanega sveta, dvigne neki človek k njej oči, povese glavo in tesno ob steni odide: Gustav Blanchon.

Tedaj si oddahne. Nočni strahovi so premagani. Tudi njej se je odkrilo, kdo je sovražnik. Kar zadeva tatvino v Pré-Saint-Gervaisu, vé sedaj, da je šel Andrej Blanchon tam mimo... Dolgo bo še sedela in čakala ure, ko se drugi predramijo. Ne ena mišica nje-nega obraza se ne zgane, le sem ter tja na rahlo namršči obrvi. In ko bo Henrik Baudoín vstal, s srcem polnim sramu in kesanja, bo imela samo en očitek zanj: »Kako da nisi prej prišel k meni?«

(V drugo naprej.)

MESEČEK

SVETOSLAV MINKOV

V knjigarni je stala velika steklena stojnica. Pod njenim pokrovom so v miru in tišini živeli najrazličnejši predmeti: črnilniki, držala, radirke, svinčniki, posode z lepilom, majhne rdečkaste punčke s smehljajočimi se lici in Bog ve kaj še vse. Z eno besedo, človek je tukaj lahko dobil vse, kar prodajajo navadno v knjigarnah.

Samo po sebi se razume, da morem šele sedaj povedati, da je pod steklenim pokrovom skupaj z drugimi predmeti ležal sam zase v tesni škatlici iz lepenke tudi svinčnik, čudno dolg svinčnik z ostro konico.

Če bi ta svinčnik prišel vam v roke, dragi otroci, bi prav gotovo nekaj zelo lepega narisali z njim: hišo na primer, račko ali pa lonček z rožami. Toda ta svinčnik nikakor ni pustil, da bi kdo prišel v knjigarno in ga kupil. Odložil se je marveč, da odpotuje v širni svet in brez vaše pomoči postane umetnik. Kako se je to dogodilo in kako je bilo pozneje z njim, boste takoj zvedeli. Samo ušesa napnite in dobro poslušajte, da boste lahko od začetka do konca povedali to zgodnico tistim, ki je še niso slišali.

Zgodilo se je torej neki večer, da je naš svinčnik — zanaprej mu bomo rekli Meseček, ker je imel na enem koncu vdolben v les zlat polmesec — poskočil v kartonski škatlici in zavpil:

»Ni prav, da predmeti, ki so pametni kakor jaz, ležijo zaprti pod steklenim pokrovom! Pobegnili bom in se napotil sreče iskat po širokem svetu!«

Po teh besedah se je Meseček strkljal iz škatlice in padel na kupec akvarelnih barv, ki so se hrupno razletele na vse strani in prebudile druge predmete na stekleni stojnici.

»Kaj je potres?« je vsa v strahu vprašala ena punčk, potem ko se je postavila na noge in razpela majcen knjigarniški sončnik.

»Ali so prišli tatovi?« spregovori šestilo in se tako razkorači, da se s konico zabode debeli sivi radirki v trebuh.

»Oh, oh! Kdo me je sunil?« zastoka radirka, premetavajoč se od bolečine, in se zaleti v zamašek stekleničice s tušem.

»Cing! Cing! Cing!« zazveni po kitajsko stekleničica in zamašek odleti iz nje prav na drugi konec stojnice, kjer je dremala velika sova iz črnega stekla.

»Policija!« krikne na vso moč pločevinasta pištola, ki je hotela napraviti red in mir.

Takrat se je naš junak Meseček naslonil na stekleno steno stojnice in izgovoril tele premodre besede:

»Pomirite se, dragi prijatelji! Saj ni potresa in tudi tatovi niso prišli. Le jaz odhajam nocoj na dolgo pot

pa sem se v temi po nerodnosti spotaknil ob kupec barvic, a te so napravile ves ta hrup. Veste, nič več nočem trati časa v tej malenkostni knjigarni, kjer bi me težko kdo kupil. Zato sem se tudi odločil, da sam odidem križem sveta kot svoboden umetnik; naučiti se hočem življenja in narisati, kar je po svetu lepega. Risal bom sonce, ptičke, cvetlice, metulje. Če boste kdaj slišali, da sem zaslovel in bil odlikovan, bodite od srca veseli, prijatelji, zakaj imeli ste čast, da ste ležali z menoj pod istim pokrovom!»

Predmeti na stojnici so se začeli premikati, šepetanje je prihajalo od vseh strani, nekaj je zašklepetalo in počilo, električna svetilka je zagorela, in glej, velika sova iz črnega stekla, ki je do sedaj mirno dremala na drugem koncu, se je odkašljala, si samozavestno nataknila naočnike kakor kak profesor in zavpila s hripavim glasom:

»Dragi Meseček! V imenu vseh tvojih dosedanjih tovarišev na stekleni stojnici ti želim srečno pot in sreče v novem življenju! Dobro se drži in glej, da napraviš karikaturu sonca: roge mu napravi in papriko mu vtakni v usta, zakaj sonce mi je največji sovražnik! Naprej!»

»Naprej!» so ponovili vsi predmeti na stojnici in se začeli poslavljati z Mesečkom. Celó debela siva radirka je pozabila na svoje staro sovraštvo do svinčnika, splezala mu je za vrat in ga vsa v solzah poljubljala.

»Oprosti, če sem te kdaj ujezila!» mu je dejala. »Moje delo je, da zbršem, kar ti napišeš. Tako mi je sojeno!»

»Odpuščam ti!» je velikodušno odgovoril Meseček. Napravil je še en poklon svojim starim prijateljem, pridvignil počasi pokrov stojnice, splezal oprezno po steklu, da bi si ne zlomil konice, pa se že znašel na tleh. Električna svetilka mu je posvetila, napotil se je proti vratom, se pognal navzdol in čez nekaj trenutkov je bil že zunaj.

Vso noč je Meseček prebil na hladnem pločniku. Mraz je stresal reveža, toda ni bilo drugače. Šele zjutraj, ko je sonce vzšlo na vzhodni strani in ogrelo zemljo s toplimi žarki, si je opomogel in oživel. Ljudje so hodili mimo njega, toda nihče ga še pogledal ni.

»Blok za risanje sem pozabil,« je pomislil Meseček. »Nič zato, bom pa po hišnih zidovih risal.«

Zagledal se je v drevo v bližini, v vejah pa so veselo prepevale ptičke.

»Poglej, poglej, kakšno srečo imam! Današnji dan se bo dobro končal zame!» je nepričakovano spregovoril nekdo; naš junak je pa začutil, da ga je nekdo pograbil in ga dvignil visoko v zrak.

Neznani človek je držal Mesečka v rokah. Branjevec z zelenjavo je bil in svinčnik je potreboval. Potisnil je

potepenca v žep in potiskal naprej voziček, poln krompirja in čebule.

Minila je ura, morda dve, kdo bi vedel, ko je branjevec izvlekel Mesečka iz žepa, odprl mastno beležnico, da bi nekaj zapisal vanjo. Meseček je zajavkal, konica se mu je odlomila, branjevec pa je iz žepa potegnul nož in začel obrezovati svinčnik, seveda ne tako, kakor so ga bili obrezali v knjigarni, ampak zares grobo. Potem je naš revček zopet izginil v branjevčev mračni žep.

»Ne, ušel bom! Sonce moram narisati!» je rekel Meseček in predrl žep svojemu novemu gospodarju ter skočil na ulico.

Pa ga je kmalu našel drug človek, ki ga je prav tako vzel in ga naostril. Tudi njemu je Meseček ušel, toda koj nato je prišel v roke tretjemu gospodarju, potem četrtemu, petemu in tako naprej. In vsi po vrsti so ga obrezovali, da se je očitno manjšal.

»Ljudje božji, kdaj bom risal sonce, ptičke, cvetlice, metulje? Saj me skoraj nič več ni!» je vzdihoval ubogi svinčnik.

Po nekaj dneh je od Mesečka ostalo res samo še nekaj malega. Od dolgega in lepega svinčnika, ki bi bil rad postal slaven in dobil odlikovanje, je ostal samo majhen košček.

Neki mesar je bil zadnji, ki se ga je oprijel. Vzel ga je med krvave prste, napisal nekaj števil, potem ga pa vrgel v posodo za smeti.

Prav zares, takole majhen svinčnik ni za nobeno rabo več.

Tu je pa konec zgodbe o Mesečku; če je kdo ni razumel, naj jo še enkrat prebere.

Tine Gorjup: Z Viča,

P I S A N O   P O L J E

STRUPENO IN OKUŽENO MESO

HUGON TURK

Klobasica hrenovka vzrok nagle smrti. V Kočevju je nenadoma umrla mlada prodajalka slaščic, ki je predpoldne pojedla hrenovko, ob 5 popoldne pa je že podlegla strupenemu mesu.

Minilo je že več let, odkar je gornja kratka vest v naših krajih opozorila javnost na nevarnost zastrupljenja z mesom oziroma mesnimi izdelki. Toda poročila iz raznih krajev še vedno in vedno javljajo enake primere. Meso in njegovi izdelki so torej lahko nevarni človeškemu zdravju in celó življenju. Važno je zato, da vsakdo, ki uživa mesno hrano, pozna nevarnosti zastrupljenja z mesom in meseninami.

Ta živila postanejo človeku nevarna na različne načine. Pri velikem številu zastrupljenj te vrste je mogoče najti vzrok v použitem mesu bolnih živali, predvsem tistih, pri katerih se je pred zakolom pojavilo gnojenje in gnitje (pyaemija in septikemija) in pri katerih je bila zastrupljena že njihova kri in po krvi seveda vse meso; sem spadajo vse porodniške bolezni z vročico, gnojna vnetja vimena, gnojna vnetja prsne in trebušne mreže, gnojna vnetja črev, sklepov itd. Znanstveniki govoré v takih primerih o zastrupljenjih z mesom v ožjem pomenu besede.

Dalje je silno nevarno meso živali, ki so imele katero že koli bolezen z vročico, ker bolezensko zvišana telesna toplina je vedno znak okužbe in zastrupljenja krvi oziroma drugih telesnih delov.

Nadalje postane meso lahko strupeno in nevarno zaradi lastne gnilobe. Kakor znano, je v naravi neizmerno veliko silno majhnih rastlinskih bitij, katere imenujemo bakterije, do nedavnih časov še nepoznanih, sedaj pa že po veliki večini dognanih, proučenih in preizkušenih sovražnikov človeškega in živalskega zdravja in življenja. Tako povzročajo vsa gnitja in trohnenja te samo pod drobnogledom vidne bakterije, ki v svojem razvoju in življenjskem delovanju meso kemično razkrajajo in napravljajo strupe in zato tudi meso samo postane strupeno, ker vsebuje silno hude strupe, toksine in ptomaíne imenovane.

Vsa doslej navedena zastrupljenja z mesom so sicer zelo nevarna, vendar se jih človek še dosti lahko ubrani sam, še bolj pa po strokovno vestnem pregledu živih živali pred zakolom in vseh delov mesa in drobovja po zakolu.

Mnogo številnejša pa so zastrupljenja z mesom in mesenino v širšem pomenu besede, ko je meso navadno od čisto zdravih živali in proti človeku nevarnost tako rekoč izza hrbta. V takih primerih govorimo o okuženem mesu in mesnih izdelkih, o okužbi mesa po zakolu. Bakterije pridejo na najrazličnejše načine na meso in mesna hraniva in najdejo tu prav ugodno življenjsko podlago, ker se zlahka in krepko hranijo, rastejo in se strahotno hitro množé ter pri tem kar najškodljiveje delujejo, meso kemično razkrajajo, napravljajo in izločajo pri tem svoje strupene snovi

(strupe) ali pa ostanejo za meso sicer neškodljive, zato pa so človeku prav zelo nevarne; povzročajo huda zastrupljenja, nevarne bolezni ali celó smrt.

Strokovnjaki so mnogo proučevali vsa ta zastrupljenja. Zaradi lažjega razumevanja in določanja so jih razvrstili v posamezne skupine; tako govorimo o zastrupljenju mesa z bakterijami oziroma o zastrupljenjih s strupi, katere pripravljajo te klice v svojem življenjskem razvoju in delovanju in ki jih v znanosti imenujemo toksine, toksalbumine in toksigene, zastrupljenja pa »intoksikacije«.

Zaradi boljšega pregleda razvrščamo te okužbe takole:

Prva skupina zastrupljenj

Okužbe oziroma zastrupljenja s klicami iz skupine (tipa) paratyphus B, imenovanih po prvem znanstvenem ugotovitelju te vrste bakterije »Aertryck«; k tej skupini spadajo mnogoštevilne bakterije, predvsem seveda bacillus Aertryck, potem bacillus Gaudstadt (Holst), b. Breslau (Flügge-Käuscher), b. Posen (Günther), b. Hatton (Chavderton-Durrham), b. Calmphout (Emergem), b. Rotterdam (Poels-Dhonat) in tudi b. bovis moribificans (Herder); klice se torej imenujejo po svojih ugotoviteljih oziroma po krajih njihove ugotovitve.

Večina zastrupljenj pri človeku povzročajo prav te klice tako imenovanih »paratifoznih bacilov«, ker so pač ti zajedavci (saprophyti) silno razširjeni v vsej naravi.

Pri človeku povzročajo ti bacili legarju (tifusu) podobna obolenja ali zastrupljenja, ki dostikrat nastopajo tudi prav mnogoštevilno; potem govorimo o legarju podobnih epidemijah, v resnici so pa le zastrupljenja z mesom oziroma s klicami v mesu in na njem. Pri živalih te bakterije večinoma ne povzročajo posebnih obolenj; le pri teletih se pojavljajo pri odmiranju jeter in ob času griže, dalje pri septičnem ali gnojnem vnetju popkovine živali, pri septičnem vnetju pljuč in prsne mreže telet, krvjega vimena, nadalje še pri nepravi tuberkulozi morskih kuncev in tifusu miši. — Toda te vrste klic se prav lahko naselijo na sicer čisto zdravo meso in neoporečne mesenine, posebno rade pa na meso v sili zaklane živine. Zanimivo je, da sorodne klice, ki povzročajo pri svinjah nevarno kugo, človeškemu zdravju niso nevarne.

Nepravi legar (paratifus), ki se pojavi pri človeku po zaužitju okužene mesenine, je pravo zastrupljenje krvi, torej krvna bolezen; okužitelj preide iz človeških prebavil (črev) v mezigovni in potem v krvni obtok in povzroči na človeku bolezenske znake, ki so pravemu legarju (tifusu) zelo podobni, od tod tudi ime bolezni; potek paratifusa se pa precej razlikuje od poteka pravega legarja; nepravi legar (paratifus) je veliko milejši in povzroča le malo smrtnih primerov. Vendar je potek bolezni v nekaterih primerih tudi hujsi, posebno ker je strupenost klic dostikrat prav različna; tudi množica klic vpliva na potek bolezni, dalje je znano, da so bacili iz človeškega telesa bolj strupeni kakor iz živalskega, takisto tudi klice, ki so povzročile že pri živalih splošno obolenje, pa tudi klice, ki so se zajedale na snoveh, ki imajo veliko beljakovin, n. pr. na sesekanem surovem mesu.

Boj zoper okužbe s temi zajedavci je pa silno težak, ker je sovražnik prostemu očesu neviden; zato je treba izrednih varnostnih ukrepov: meso in mesni deli bolnih živali bi se morali vedno pregledati tudi pod drobno-

gledom (mikroskopom) in, če se ugotovijo klice paratifusa, bi se moralo vse brezpogojno uničiti oziroma zavreči kot človeška hrana. Zabraniti pa je treba tudi poznejše okuženje sicer zdravega mesa in mesnih izdelkov, zato se mora zahtevati največja snaznost pri zakolih v klavnicah, na pripravah in orodju, ki se rabi v klavnicah in mesnicah, snaga v vseh shrambah in prodajalnih prostorih, pri vsaki pripravi in razrezovanju mesa, pri pripravljanju hrane v kuhinjah, v tovarnah za konzerve in drugod.

Znaki bolezní paratifusa pri človeku se pojavijo kmalu po zastrupljenju z nenadno mrzlico, z bljuvanjem, drisko in naglim dvigom telesne toplote (temperature). Takoj ob začetku bolezní se pokažejo tudi grde, zabrisane obloge v ustih in po jeziku; telesno blato ima silno neprijeten duh ter prav veliko sluzi. Na koži se prikažejo majhne in mnogoštevilne rdeče lise (roseola). Včasih se pojavi tudi trda oteklina vranice, ki po preteku petih dni zopet izgine. Ves čas je mrzlica nepravilna in se zelo menjava.

Paratifus moremo razlikovati od pravega legarja le s pomočjo bakteriološke preiskave ali aglutinacije. Važno pa je, da vemo, da se obe bolezní prenašata od človeka do človeka, posebno še zato, ker pri obeh boleznih na videz popolnoma zdravi ljudje prenašajo klice in okužijo druge osebe in stvari; zlasti nevarni so zato bolniki po prestani bolezní, ker izločajo s sečem (urinom) žive in nevarne klice (bacile); vse take ljudi imenujemo bacilosisce.

Druga skupina zastrupljenj

Semkaj uvrščamo okužbe z bakterijami Gärtner, ki prehajajo na človeka z okuženim mesom in meseninami in povzročajo v človeških prebavilih huda vnetja. Strokovnjaki pravijo v takih primerih zastrupljenja, da se je človek okužil z bacili enteriis; prav posebno važne klice te skupine so tiste, katere je l. 1888 prvi ugotovil bakteriolog Gärtner, po katerem se imenuje vsa ta skupina zajedavcev. Vobče povzročajo te vrste klice veliko redkeje obolenja ali zastrupljenja pri človeku, kljub temu da so to bližnji sorodniki klic skupine paratyphus B in enaki po obliki in življenjskih pojavih. V svojem razvoju v človeškem telesu napravljajo ti zajedavci hud strup (toksin), katerega ne uničijo niti polurno kuhanje v vreli vodi.

Obramba zoper tega skritega sovražnika človeškega zdravja je prav težavna, uporabljajo se vsi že prej navedeni ukrepi z večjim ali manjšim uspehom. Sreča za nas je, da le redkokdaj povzročajo zastrupljenja, ki se pojavijo kot hudo vnetje želodca in črev (gastro-enteritis) s hudimi znaki splošnega zastrupljenja: z vročico, bljuvanjem itd. Tu in tam je mogoča celo smrt.

Tretja skupina zastrupljenj

Semkaj uvrščamo bakterije iz tako imenovane skupine koli. Klice te vrste so navadno bolj nedolžne in prav redkokdaj povzročajo okužbe oziroma obolenja, rade pa se pridružijo drugim okužbam na mesu in mesnih izdelkih in podpirajo menda zastrupljenja. Tudi tukaj je torej potrebna neprestana previdnost.

V splošno tolažbo pa moramo povedati, da ne sledi vsaki okužbi s klicami prej opisanih skupin vselej tudi bolezen ali zastrupljenje. Premnogo primerov preprečijo že navedena obrambna sredstva, snaznost, priprava jedi in pa — zdrav želodec. Kljub temu se na vse to ne smemo preveč

lahkomiselno zanašati; največkrat se okužijo ljudje z bakterijami paratifusa in bakterijami Gärtner, zato se lahko pripeti, da se hkrati pojavi večje število obolenj ali prav za prav zastrupljenj, ki so na videz nekakšna »epidemija«; to se rado primeri ob večjih veseljih in javnih prehranah, torej pri skupnem izvoru mesa, klobas, konzerv itd.

Svojevrsne okužbe oziroma zastrupljenja z mesom in meseninami povzročajo pa »bacil klobasnih strupov«, bacillus botulinus Emergem, katerega je prvi ugotovil l. 1895 Emergem v Švici (Henegau). Ta klica povzročajo zastrupljenja, ki se imenujejo po svojem izvoru: botulismus (pri zastrupljenju s klobasami, mesom, konzervami, testenicami itd.), allantiasis ali ichthyosismus (pri zastrupljenju z ribami), mytilismus (pri zastrupljenju s škrluparji, pa tudi s kamenicami). Klobasni bacil napravlja v svojem razvoju silno nevaren strup (toksin), ki spada med najhujše znane strupe in deluje podobno kot alkaloidi in ptomaini. Tudi klobasni strup ima ime po svojem izvoru, prav kakor navedena zastrupljenja, vendar je potek obolenj v bistvu skoraj vedno enak, zato govorimo v vseh takih primerih o zastrupljenjih z mesom v pravem pomenu besede, dasi se zastrupi človek ne le z mesom v ožjem pomenu, ampak tudi z nasoljenimi in prekajenimi meseninami: klobasami, ribami, škrluparji (raki), kamenicami (ostrigami), konzervami, testenicami itd.

Važno je to, da se strup, toksin botulizma, napravlja vedno v globokih plasteh mesa in mesnih izdelkov. Tudi to je važno vedeti, da zgubi ta strup — če mu pridemo do živega — pri kuhanju in peki v eni uri svojo strupenost, oslabi pa tudi pri pravilni nasolitvi s 5 do 6% raztopino kuhinjske soli, ker dober razsol ustavi razvoj bacilov in prepreči ali vsaj oslabi zastrupljenje. Vendar je še vedno resna nevarnost za človeka, ker ta bacil napravlja trose (semena), ki so bolj odporni kot strup; uničijo se šele po enournem razgrevanju pri 80° vročine.

Bacillus botulinus ne prenese zraka, je torej anaerob, se zaradi tega torej na živem mesu ne more razviti in razmnožiti, pač pa postane po zakolu, ko se zaklana žival ohladi na 20—25°, zajedavec živahen in se prične množiti v svojem gostitelju; tedaj se napravlja tudi strup toksin v prasnovi (protoplazmi) bacila samega. Ta toksin je proti kemičnim sredstvom, posebno proti alkalijam (soli), pa tudi proti razgrevanju prav malo odporen in ga je zato lahko uničiti, pri kuhi in peki postane pri 80° že v pol ure neučinkovit, kar pomeni za človeka veliko srečo.

Pri človeku, ki se je zastrupil s tem toksinom, t. j. z zaužitjem strupa bac. botulina v živilih, gre toksin neprebavljen in nepredelan skozi želodec in čreva v mezgovni in krvni obtok, od tu pa po vsem telesu, posebno v živčevje, nakar se prav hitro pojavijo huda znamenja zastrupljenja, posebno huda otrpnjenja na raznih delih telesa: otrpnjenje goltanca, požiralnika, očesnih zenic in zgornjih očesnih vek, ki se povesejo. Otrpnjenja so rada obojestranska (simetrična); pojavijo se otrpnjenja rok in nog in drugih gibajočih se organov, posebno v območju možganskih živcev: oči se ne morejo prilagoditi vidu, ki je zato hudo oviran, očesne zenice so nepravilno razširjene (mydriasis), človek postane silno plah ali prestrašen (ptosis), moten je govor (aphonia), otežkočeno ali celo onemogočeno je požiranje (diaphagia), zato nastopi hudo slinjenje; pri tem pa dostikrat manjkajo znaki kakega obolenja v želodcu

Tine Gorjup: Portret.

ali črevih ali pa so le prav neznatni, vedno pa obstoji trdovratno zaprtje telesnega blata in zastajanje seča (urina). Groznice ni, tudi zavest ni motena.

Pri zastrupljenju z nasoljenimi ribami nastopijo prav značilni simptomi v osrednjem živčevju, t. j. v možganih in hrbtenjači, predvsem motnje raznih gibanj, posebno simetričnih (n. pr. na očeh).

Umrljivost pri človeku znaša 25 do 30 %, torej dokaj veliko; z uporabo cepiva (seruma) se je smrtni odstotek precej zmanjšal.

V novejših časih so zdravniki ugotovili več primerov zastrupljenja z razkrojenim mesom. Znanost je namreč dosegla zopet novega zajedavca v mesu, in sicer klico »proteus vulgaris«; je to v naravi splošno razširjen bacil, ki ima majhne, bičem podobne izrastke. Tudi ta napravlja v svojem življenjskem delovanju in razvoju v mesu strup toksin, ki človeku moti prebavo ter mu povzroča bljuvanje in zelo smrdečo drisko; vendar ti znaki niso značilni in jih je mogoče zamenjati z gori opisanimi pojavi botulizma; tudi potek bolezni je navadno milejši.

Če pregledamo gori navedena zastrupljenja, lahko ugotovimo, da so človeku nevarne mesne jedi predvsem tedaj, ako uživa: 1. meso bolnih in v sili zaklanih živali, ki povzročajo lahko tudi mnogoštevilna obolenja (»v masah«), 2. meso, ki se je okužilo šele po zakolu (posmrtna ali postmortalna okužba); okužitev se lahko omeji le na posamezne dele zaklane živali in zato povzročajo le manjštevilna obolenja oziroma zastrupljenja.

Te okužbe (infekcije) mesa po zakolu so mogoče po vseh gori navedenih posebnih (specifičnih) zajedavcih, klicah (bakterijah in bacilih), torej z bacili skupine paratifusa B, z bakterijami skupine Gärtner, z bacili botulizma in proteusa vulgaris, pa tudi z različnimi in mnogoštevilnimi drugimi klicami (bacili, bakterijami, koki itd.), ki so znani povzro-

čitelji nevarnih človeških in živalskih kužnih boleznih, kot n. pr. človeške kuge, kolere, griže, pravega legarja, tuberkuloze, luesa, vraničnega prisada, smrkvosti itd.

Rekli smo že, da je dostikrat obramba zoper te tako številne in nevidne sovražnike človeka prav težka. Ker pa so zastrupljenja z mesom tako rekoč le zastrupljenja živil, vidimo takoj veliki pomen strokovnega in vestnega mesoogledstva in tržnega nadzorstva, ki obvaruje velike množice ljudi pred hudimi obolenji (zastrupljenji) in pred dostikrat prav strašno smrtjo. Mnogo stori lahko tudi lastna samoobramba s strokovno izobrazbo v živiloslovju, v higieni, v kuharstvu itd., torej z izobrazbo vseh tistih, ki se ukvarjajo s pridobivanjem, pripravljanjem in prirejanjem živil in človeške hrane.

SLIKE IZ DANSKE

FRAN ERJAVEC

III. Med danskimi kmeti

Kar vé povprečen Slovenec, tudi izobraženec o Danskem, je to, da sta tam kmetijstvo in zadružništvo na zelo visoki stopnji. Iz tega bi človek sklepal, da je Danska kmetijska država. Da, to je točno, kmetijska je res, ne pa tudi kmečka. Od 3,55 milijona prebivalstva se bavi namreč s kmetijstvom le 1,08 milijona (32 %), skoraj prav toliko (1,05 milijona) z obrtjo in industrijo, drugi pa s trgovino, prometom itd. Navzlic temu, da se bavi torej s kmetijstvom le pičla tretjina prebivalstva, je pa vendarle Danska prav izrazito kmetijska država, kajti tudi industrija in trgovina, od katerih živi skoraj polovica države, imata opraviti v prvi vrsti s kmetijskimi pridelki. Najmočnejša industrijska panoga je živilska industrija (sladkorne tovarne, mlini, tovarne za kondenziranje mleka, za razne vrste konserv itd.), a od izvoza odpadeta nad dve tretjini na izvoz kmetijskih pridelkov. Leta 1934 je na primer znašala vrednost vsega izvoza 1.176 milijonov danskih kron in od tega je odpadlo samo na izvoz mesa, mleka, surovega masla in sira 725 milijonov kron. Enako tvorijo tudi pri uvozu kmetijski pridelki in potrebščine, kakor žito, stročnice, krma, umetna gnojila itd., najmočnejše postavke.

Že ti bežni statistični podatki nam torej jasno dokazujejo, da je Danska prav izrazito kmetijska država. Kmetijstvo je tam neposredno ali posredno najvažnejša pridobitna panoga, najbolj bistvena danska značilnost in nekak osredotočen izraz vse kulture, poudarjam kulture, ne civilizacije tega izrednega naroda. V tem pogledu tvori torej Danska med visoko kulturnimi državami nekako izjemo; na splošno namreč vidimo, da čim više stoji kulturno kak narod, tem bolj stopa tam kmetijstvo v ozadje, vsaj številčno. Tudi zgodovina nam priča, da se je kultura skoraj vedno dvigala vzporedno s tvorno blaginjo, a to so porajale navadno le trgovina, obrt in dandanes industrija.

Če hočemo imeti torej kolikor toliko jasno sliko o Danskem, moramo imeti vsaj nekaj glavnih pojmov tudi o njenem kmetijstvu. Za nas Slovence to tudi zato ne bo odveč, ker sem že nekoč dejal, da bi se morali učiti in zgledovati pri malih narodih, s katerimi nas vežejo vsaj nekatere podobnosti, in to so po mojem mnenju predvsem Danci. Mi pa se pri vsakem takem in podobnem razmišljanju sklicujemo skoraj vedno le na Nemce, ki živijo v docela drugačnih okoliščinah. Zato je stokrat škoda, da pride naš človek kvečjemu do

Monakovega in do Prage, nekateri še do Pariza, prav nič pa ne poznamo malih narodov in držav, kakor so na primer Danci, Švicarji, Finci in drugi, ki so se morali otepati vsaj do neke mere s podobnimi ovirami in težavami kakor mi Slovenci, a so jih znali premagati s svojimi malimi silami ter se povzpeli med prve kulturne narode sveta. Samo kultura je pri njih tisti mogočni činitelj, ki odtehta število prebivalstva, topov, industrijskih koncernov, bogastvo kolonij itd. Ker tudi mi Slovenci vsega tega nikoli ne bomo imeli, moremo in moramo iskati rešitve, opore in izhodišča iz naših tegob samo v ustvaritvi čim višje samobitne duhovne kulture, kateri nujno in bolj ali manj sama od sebe sledi tudi primerna tvarna kultura. To je bil tudi razlog, zakaj sem pri teh »Slikah iz Danske« opozoril najprej prav na Grundtviga in na dansko ljudsko visoko šolo.

Toda vrnimo se, kakor sem dejal, k najbolj bistveni danski značilnosti, to je k njenemu kmetijstvu. Danska meri komaj 43.000 m² in ni torej niti trikrat večja od Slovenije. Od te površine odpade 77 % na poljedelstvo, dočim je gozdov izredno malo (samo 7 % vse površine, pri nas pa skoraj polovica). Nad polovico poljedelske zemlje imajo v rokah trdni kmetje s 15 do 60 ha velikimi posestvi, pičila četrtnina je v rokah malih kmetov (3,3 do 15 ha), pičlo petino je imajo veleposestniki, preostali drobci pa bajtarji, ki tvorijo petino kmečkega prebivalstva in so zaposleni tudi kot kmečki delavci. Socialna struktura na kmetih je torej na Danskem neprimerno bolj zdrava in ugodna kakor v Sloveniji, zakaj pri nas spada polovico »kmetov« med bajtarje, nadaljnja četrtnina med male kmete, srednjih in trdnih kmetov, ki so pravi nosilci kmečke miselnosti, tradicije in kulture, je pa komaj dobra petina.

Toda te suhe statistične številke nam ne povedo še nič tudi za nas poučnega. Treba je poudariti, da je vladal včasih seveda tudi na Danskem fevdalizem v najslabšem pomenu besede. Skoraj vsa zemlja je bila v rokah peščice veleposestnikov, kmet je bil pa brezpraven berač. Toda že za kralja Frederika V. je izvedel njih veliki državnik Bernstorff daljnosežno agrarno reformo, ki je kmeta osvobodila in mu dala zemljo. Napoleonske vojske so nakopale deželi mnogo gorja in politični absolutizem je še vedno dušil pravi razmah ljudstva. Tedaj je nastopil veliki danski duhovni preroditelj ljudstva Grundtvig, deželo so osvojile svobodoljubne ideje in leta 1849 je dobila Danska moderno demokratično ustavo. Ta se sicer še ni mogla vzdržati, nastopile so reakcionarne izpremembe, toda v Grundtvigovih ljudskih visokih šolah razgibano in kulturno izoblikovano kmečko ljudstvo je že leta 1901 izsililo res parlamentarni vladni sistem, leta 1915 pa še končno ustavno reformo, ki je dala Danski na zunaj in na znotraj res popolnoma demokratično vladno obliko. Ta je sedaj tako zasidrana prav v vseh plasteh ljudstva, da se zanjo ni bati, saj je pa tudi vir vsestranskega napredka in blaginje.

Z navedeno izvedbo agrarne reforme leta 1788, s postopno likvidacijo vseh reakcionarnih činiteljev in z ogromnim kulturnim dvigom kmečkih množic se je tudi kmečki stan številčno dvigal in gospodarsko krepil. Veleposestva in tudi velike kmetije so se vedno bolj drobile in ta proces se še danes stalno nadaljuje. Sicer še nič ne kaže, da bi tudi na Danskem popolnoma prevladali bajtarji in mali kmetje, vendar se njih število stalno množi. Ta razvoj močno pospešuje tudi danska zakonodaja, ki je vedno skrbno varovala kmečko posest in si stalno prizadevala množiti število samostojnih kmetijskih obratov. S primernimi zakoni je na eni strani onemogočeno, da bi velika posestva vsrkala

majhne kmetije ali da bi prehajala kmečka zemlja v nekmečke roke, na drugi strani je pa do neke najmanjše površine, ki velja za deden stalni dom, zelo olajšano drobljenje velikih posestev. Od l. 1919 dalje je pa odprava doslej samostojnih kmetijskih obratov skoraj čisto onemogočena. Zakonodaja si zlasti prizadeva za državnimi posojili ustvariti čim več novih, življenja zmožnih kmetijskih obratov, pri čemer se ozira v prvi vrsti na kmečke delavce-bajtarje. Na ta način se je samo od leta 1900 do 1954 povečalo število novih, z državno pomočjo osnovanih kmetijskih obratov za celih 26.717, kar tvori nad 10 % vseh danskih kmetij. Navzlic temu se pa ni donos zmanjšanih kmetij prav nič znižal, zakaj umno kmetovanje je medtem tako zelo napredovalo, da donajajo sedaj zmanjšane kmetije precej več kakor pa poprej velike. Ugotovili so namreč, da se je donos danskih kmetij izza sredine preteklega stoletja potrojil in da more posestnik z 2 do 3 ha zemlje od nje že za silo živeti. Danski kmet torej za sedaj še ne občuti pomanjkanja zemlje kakor na primer naš slovenski, vendar se tudi tam povprečni obseg kmetij stalno zmanjšuje; toda to zmanjševanje je več kot odtehtano z večjo donosnostjo zemlje in zato tudi blaginja danskega kmeta navzlic zmanjšanju njegove kmetije le narašča.

Kakor po večini kulturne Evrope, tako je pred pol stoletjem prekomorska konkurenca skoraj uničila tudi dotedanje dansko žitarstvo. Toda medtem ko se je kmet po drugih državah z najrazličnejšimi umetnimi sredstvi upiral temu neizogibnemu pojavu, dokler mu končno le ni gospodarsko močno oslavljen podlegel, je pa kulturno visoko stoječi danski kmet takoj jasno sprevidel položaj in je brez obotavljanja usmeril svoje kmetovanje v živinorejo. To ga je tudi rešilo take krize, kakršno je preživljal na primer v zadnji četrtnini preteklega stoletja naš slovenski kmet. Opustil je skoraj popolnoma sejanje krušnega žita in začel uporabljati svoja polja predvsem za pridelovanje krme (krmske žitne mešanice, pese in detelje), razen tega pa začel uvažati tudi velike množine močnih krmil.

Čeprav je torej danes žitoreja na Danskem čisto podrejenega pomena, je pa vendarle njena proizvodnja na višku umnega kmetovanja in se je v zadnjih petdesetih letih, kakor smo dejali — potrojila, medtem ko je ostala pri nas skoraj na isti višini. Preračunano na hranilno vrednost ječmena je namreč znesla žetev vsega žita v povprečju:

leta 1875—1879	27,1 milij. q	
» 1915—1919	48,0	» »
» 1929—1953	79,4	» »

Kakšne čudeže zmore danski kmet, naj zadostuje tole dejstvo: lansko jesen sem v povprečni danski vasi naletel na kmetiča, ki je lani pridelal 63 q ječmena na 1 ha; ker mu nisem mogel verjeti, me je povabil, naj si žito ogledam. Kaj se to pravi, si moremo prav predstavljati šele, če pomislimo, da je povprečni pridelek ječmena v Sloveniji 8 do 9 q na 1 ha. Te številke tudi potrjujejo gornjo trditev, da se je povprečni donos danskih kmetij v zadnjih desetletjih še precej dvignil, čeprav se je obseg kmetij zmanjšal, in da živi danski kmet od leta do leta bolje, čeprav se njegovo posestvo zmanjšuje.

Toda kakor smo rekli, dansko kmetijstvo je že nekaj desetletij omejeno samo na živinorejo, to je na rejo govedi in prašičev, a tudi proizvodnja jajc dobiva vedno večji pomen. Kaj zmore danski kmet, nam bo najjasneje povedalo dejstvo, da se je v zadnjih petdesetih letih število danske govede podvojilo, število perutnine pošesterilo, število pra-

šičev pa celo — poosmerilo. Današnje stanje danske živinoreje v primerjavi z nami nam lepo ponazorujejo naslednje številke, ki prikazujejo število glav na 100 ha:

konj	na Danskem	17,	v Sloveniji	3,8	
govedi	»	»	81,	»	25,4
prašičev	»	»	90,	»	19,1
perutnine	»	»	458,	»	64,3

Ne bo odveč, če ob tej priliki opozorim še na nekaj. Pod vplivom zastarelih in zmotnih socialističnih naukov še danes marsikje omalovažujejo majhne kmetijske obrate in se ogrevajo le za velike, češ da je mogoče na njih doseči z moderno tehniko mnogo večjo donosnost. To je na primer izhodišče vse sovjetske agrarne politike in tudi pri nas nekateri še danes lomijo kopja za socializacijo zemlje in kmetijske proizvodnje. Toda ravno Danska nam izredno nazorno dokazuje prav nasprotno, kajti relativno redé na Danskem bajtarji (posestveca z 0,55 do 3,3 ha površine) več kakor še enkrat toliko živine kot veleposestva (z več kot 240 ha). Na 100 ha redé namreč tam glav:

konj	bajtarji	29,	veleposestniki	10
govedi	»	114,	»	71
prašičev	»	117,	»	31
perutnine	»	2898,	»	55

Za to izredno visoko stanje živine je seveda potrebno tudi zelo mnogo krme. Tudi ta produkcija visoko prekaša našo. Medtem ko pridelava slovenski kmet povprečno le 61,6 q krompirja na 1 ha, ga je pa pridelal danski v povprečju 1929—1933 po 163 q, pese pa po 600 q (pri nas 84,3 q). Navzlic temu pa domača proizvodnja še ne zadostuje in morajo okroglo 14 % krme uvažati, kajti dovolj krme imajo le večji kmetijski obrati, manjši jo morajo pa dokupovati kar vsi. Če pa upoštevamo porabo vseh poljedelskih pridelkov, jih mora Danska uvažati celo 28 %, zakaj izvažati more le v posebno ugodnih letih nekaj krompirja in raznih semen.

Težišče danskega kmetijstva je torej popolnoma v živinoreji, ki donaja manjšim in srednjim kmetijam do 80 % njih kosmatih dohodkov. Glavni proizvodi danske živinoreje so mleko, surovo maslo, svinjsko in goveje meso ter jajca. Proizvodnja mleka znaša letno 5,3 milijona ton, od katerih ga uporabijo 0,5 milijona ton v domačem gospodinjstvu, 0,15 milijona ton ga predelajo v sir in v kondenzirano mleko za izvoz, nad 80 % ga pa predelajo v surovo maslo, katerega večidel izvažajo (letno po okroglo 160.000 ton). Pravi pomen teh števil nam bo stopil pred oči šele, če navedem, da namolze danska krava letno povprečno 4500 l mleka (a tudi take z 5000 in 6000 l niso redke), medtem ko molze naša komaj 1300 l.

Drugi najvažnejši izvozni činitelj je svinjsko meso. Samo v izvoznih klavnicah zakoljejo letno skoraj 5 milijonov prašičev, če pa prištejemo sem še domači zakol, znaša letna prireja kakih 355.000 ton svinjskega mesa, goveje in telečje meso pa se ceni letno le na 146.000 ton. Jajc znesejo danske kure letno po 80.000 ton.

Jasno je, da zavzema ta velikanska proizvodnja danske živinoreje tudi odločilno mesto v vsem danskem narodnem gospodarstvu. Že spredaj sem poudaril, da tvorijo kmetijski pridelki nad dve tretjini vsega danskega izvoza, ki gre zlasti v Anglijo (60 %) in v Nemčijo (15 %), ostanek pa v razne druge države po vsem svetu. Od vsega izvoza, ki je bil na primer leta 1934, torej v letih splošne kmetijske krize, vreden 1176 milijonov danskih kron, je odpadlo samo na meso 448 milijonov kron, na mleko in mlečne izdelke 277

milijonov kron in na jajca 83 milijonov kron, medtem ko zavzemajo ostali produkti le podrejeno mesto (na primer živa živina 23 milijonov kron, kože 30 milijonov kron, rastlinska olja 28 milijonov kron, mast, konzerve in druga živila 21 milijonov kron itd.).

Za opisano visoko stanje svojega kmetijstva se ima pa Danska zahvaliti predvsem svojemu več kot vzornemu združništvu, ki je odločilno sodelovalo že pri omenjeni hitri preusmeritvi iz žitoreje v živinorejo, pozneje je pa bilo tudi glavni činitelj vsega tehničnega napredka, ustvaritelj prve živilske industrije ter organizator vse proizvodnje in vnovčevanja. Medtem ko je naše združništvo obtičalo v glavnem pri kreditnih zadrugah, je pa na Danskem vse kmetovo življenje in gospodarjenje tako tesno spojeno z na globoko in na široko prepletenim združništvom, da si danskega kmetijstva brez danskega združništva niti misliti ne moremo. Pravi in neporušljivi temelj tega vzornega združništva je pa globoko zakoreninjen združni duh vsega kmečkega ljudstva, ki je, vsaj po mojem mnenju, plod globoke duhovne kulture danskega kmeta in najzlahnejši sad Grundtvigovih ljudskih visokih šol, ki tako zelo gojé ravno čustvo socialne solidarnosti, češ da je pravi kristjan le tisti, ki dela tudi za drugega, za ves narod. Zato loči danskega kmeta od kmetov drugih narodov zlasti to, da ni — materialist.

Prav vse danske kmetije, od najmanjših do največjih, so organizirane v celi vrsti zadrug in združnih obratov, ki skrbé za nakup in prodajo tako rekoč prav vseh produkcijskih panog. Velika večina danskih kmetov je namreč včlanjena tudi v konsumnih društvih, ki imajo na Danskem ravno po kmetih najmočnejše korenine. Največji pomen tamkajšnjega združništva je v tem, da pomaga malemu in srednjemu kmetu uporabljati vse tiste ugodnosti, ki jih nudi sicer le velik obrat, zlasti glede standardizacije, predelovanja in vnovčevanja produktov.

Najznačilnejša črta danskega združništva je že od vseh početkov njegova popolnoma demokratična oblika, zakaj pri zadrugah imajo vsi člani enako besedo ne glede na velikost svojih kmetij. Dalje je združništvo strogo specializirano in se vsaka zadruga omejuje le na izvrševanje nalog, za katere je bila ustanovljena. Zato je vsak kmet član cele vrste zadrug, kakor na primer konsumnih, mlekarjih, živinorejskih, perutninarskih, svinjerejskih itd. Organizacija tega združništva se je razvijala popolnoma svobodno, brez kakršnega koli vmešavanja države pa tudi brez državnih podpor. Danska še danes nima nobenega združnega zakona. Zanimivo je tudi to, da nimajo Danci nobenih združnih »apostolov«, zakaj njih združništvo je zares vzniknilo iz kmečkega ljudstva samega, zlasti iz vrst srednjih kmetov, torej od spodaj, kar bi seveda ne bilo mogoče brez tako visoke ljudske kulture. Samo ob sebi je umevno, da je do cela nestransko.

Najstarejše danske kmetijske organizacije, ki si prizadevajo za obči napredek kmetijstva, so »Kr. danska kmetijska družba« (ustanov. l. 1769), dalje 137 kmetijskih društev s 103.000 člani in 1250 bajtarskih društev z 81.000 člani. Razširjenost zadnjih dveh organizacij se nam nazorno pokaže šele, če pomislimo, da šteje vsa Danska komaj 206.000 kmetijskih obratov. Združena so ta društva v pokrajinske zveze in končno v dve veliki vsedržavni zvezi, namreč v »Vzajemno delujoča danska društva« in v »Vzajemno delujoča danska bajtarska društva«. Te dve zvezi ter vrhovni združni odbor tvorijo potem skupni »Kmetijski svet«, ki zstopa interese danskega kmetijstva pred vlado, pred ino-

zemstvom in pred drugimi gospodarskimi panogami. Zato na Danskem ni potrebe še po kaki posebni kmetijski zbornici.

Veliko večino vse kmetijsko pospeševalne službe vršita zgoraj navedeni vrsti društev, ki se brigata za napredek poljedelstva in živinoreje na ta način, da vzdržujeta velik štab strokovnih »konzulatov« in nešteto poskusnih postaj, prirejata razstave, tečaje itd. ter uživata zato seveda tudi močno državno podporo.

Za visoko stanje danske živinoreje so dalje posebno pomembna razna živinorejska in kontrolna društva, katerih naloga je, skrbeti za smotrno vzrejo in krmljenje živine. Najvažnejša so konjerejska društva (okoli 200) in govedorejska društva (okoli 1200), razen teh imajo pa seveda tudi še več ovcerejskih, kozjerejskih in svinjerejskih društev, čeprav se za prašičerejo zelo brigajo tudi zadrudne klavnice. Kontrolnih društev je bilo že pred nekaj leti 1675, ki so kontrolirala okoli polovico vseh danskih krav, a od tedaj se še nprestano in hitro množč. Kontrola se vrši s strogim nadzorovanjem vsake posamezne krave glede na njeno krmljenje, mlečnost in toščobo mleka. Vsaka premalo rentabilna krava se takoj izloči in nadomesti z boljšo.

Še večjega gospodarskega pomena kakor ta društva so pa razne kmetijske zadrude, ki se ukvarjajo s predelovanjem in prodajo kmetijskih pridelkov; le-te tvorijo prav za prav temelj vsega današnjega produkcijskega sistema danskega kmetijstva. Njim ob strani stoje še razne nakupovalne zadrude. Kako silno je to združništvo razvito, razvidimo iz tega, da je bilo že leta 1933 od vseh danskih kmetijskih obratov združno organiziranih v mlekarinah 90 %, v klavnicah 70 %, v krmskih nakupovalnih zadrugah 51 %, v nakupovalnih zadrugah za umetna gnojila 24% itd., a od tedaj je to število še precej naraslo. Leta 1934 je imela Danska vseh mlekarških, klavniških in krmskih zadrug, dalje nakupovalnih okrožij za jajca, nakupovalnih zadrug za umetna gnojila in zadrug za izvoz živine skupno 5025 s 576.000 člani in s 1064 milijoni danskih kron denarnega prometa.

Najbolj razširjene so seveda mlekarne, saj je od 206.000 danskih kmetijskih obratov organiziranih v 1411 mlekarških zadrugah celih 190.000 obratov s 86 % vseh danskih krav. Te zadrude, ki segajo nazaj do leta 1882, so imele leta 1934 celih 460 milijonov kron (4493 milijonov dinarjev) prometa. Proizvajajo predvsem surovo maslo, čigar prodaja se vrši zopet po posebnih izvoznih društvih za surovo maslo, pri katerih so mlekarne včlanjene. Krajevne mlekarne so združene v pokrajinske zveze, te pa v vsedrjavno osrednjo zvezo. Tudi te zveze zelo pospešujejo umno mlekarstvo, zlasti s primernimi razstavami, zbiranjem statističnega gradiva, s poukom o ravnanju z mlekom itd. Mlekarne tudi malim kmetičem omogočajo, da prodajajo mleko po istih cenah kot veleposestniki; dosegle so visoko standardizacijo danskega mleka in poskrbele tudi za najboljše vnovčevalne možnosti.

Podobnega pomena so tudi zadrudne klavnice, ki so se pojavile kmalu za prvimi mlekarjami (leta 1887). Danes jih je 62, v katerih zakoljejo 83 % vseh prašičev, ki prihajajo v poštev za izvoz. Tudi te so v prid zlasti malim in srednjim kmetom. Vse zadrudne klavnice so seveda združene tudi v posebni zvezi s skupno vnovčevalnico.

»Danski zadrudni izvoz jajc« ima nad 45.000 članov s posebnimi nakupovalnimi in prodajnimi okrožji. V najnovjšem času se jim pridružujejo še zadrudne klavnice za perutnino z lastnimi prodajalnami. Zadrudno je organiziran

tudi izvoz goveje živine, čeprav ta v primeri z izvozom mleka ali mesa ni posebno velik. Že leta 1916 so si osnovali tudi gojitelji semen svojo zadrugo, ki nima namena posredovati le prodaje semenja, temveč preizkušati tudi njegovo kakovost in jamčiti zanj. Nadrobno prodajo oskrbujejo navadno konsumna društva.

Zadrudno organiziran je tudi nakup žita, močnih krmnih in umetnih gnojil. Okoli dve tretjini vsega uvoza močnih krmil oskrbijo zadrude, ki so združene v štiri velike pokrajinske zveze, a »Dansko društvo za zadrudni nakup umetnih gnojil« je združevalo že leta 1933 1450 krajevnih zadrug. Tudi teh se poslužujejo predvsem mali in srednji kmetje.

Prav posebno so se pa razširile konsumne zadrude, katerih je bilo leta 1933 že 1824 s 336.000 člani, med katerimi tvorijo ravno kmetje prav znatno večino, medtem ko se jih poslužuje pri nas predvsem delavstvo in uradništvo. Združene so v dve veliki zvezi, ki sta imeli leta 1933 za 405 milijone kron denarnega prometa.

Zanimivo je pa, da se na Danskem ni v večji meri razvilo kreditno združništvo. Pri nas ga je rodilo silno razpaseno podeželsko oderuštvo, ki je naravnost upropaščalo kmeta, medtem ko visoko kulturna in globoko religiozna Danska teh pijavk ni nikoli poznala. Da, tudi to je zelo značilen pojav, ki nam nehote kaže na ves duhovni ustroj, na miselnost in na značaj tega vzornega naroda. Danci torej kreditnega združništva v našem smislu sploh nimajo, imajo pa 13 kreditnih društev, ki dajejo posojila na prvo mesto do treh petin ocenjene vrednosti, in 9 hipotekarnih društev, ki dovoljujejo hipoteke tudi na drugo mesto do 75 % ocenjene vrednosti. Ta društva sestojijo iz posojila iščočih hišnih in zemljiških posestnikov, ki lahko nudijo zaradi solidarnega jamstva vseh članov zelo cenena posojila. Razen tega je na Danskem še 530 hranilnic, ki so pa vse zasebna podjetja, za katere je v veljavi poseben zakon, ki jim onemogoča vsako zlorabljanje.

Dansko združništvo se torej prav bistveno razlikuje od našega, saj posega neprimerno globlje v vse gospodarstvo danskega kmeta kakor pri nas. Vse posamezne kmetijske strokovne zadrudne zveze so končno včlanjene v skupnem vrhovnem zadrudnem odboru, ki zastopa skupne interese vseh in ki izdaja tudi poseben skupni vestnik za združništvo.

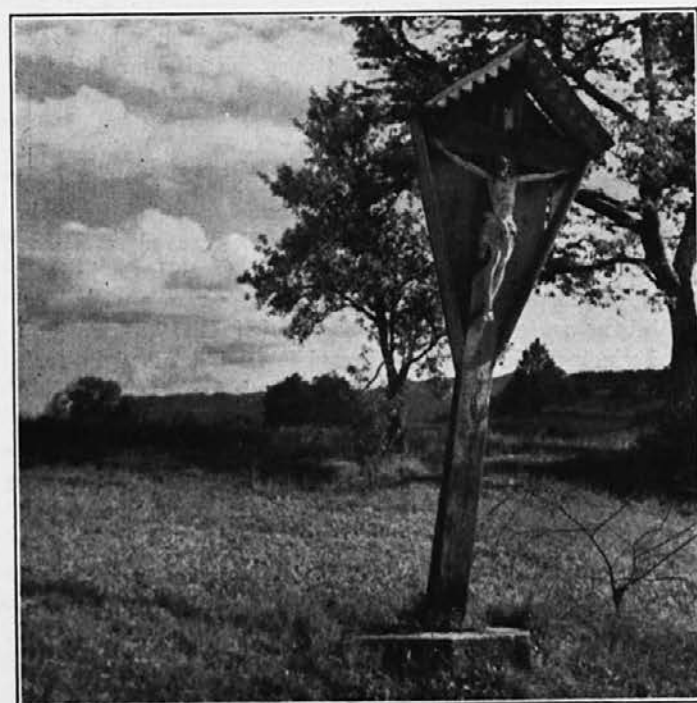
Že ta kratki splošni pregled danskega kmetijstva in njegovega združništva nam kaže izredno visoko stopnjo tega edinstvenega narodiča, s katerim se morejo primerjati morda le še Švedi in Norvežani, sicer pa noben narod na svetu, pa čeprav je morda deset in dvajsetkrat večji. Če je imel človek priložnost, da ga je sam videl ter potem o njem razmišljal, ne more priti do drugega zaključka, kakor da je pravi vir tega stanja le v njegovi izredni duhovni kulturi. Njen značaj sem skušal orisati že prej, ko sem govoril o danski ljudski visoki šoli; le-ta namreč nikakor ni kak osamljen pojav, temveč je le prevažen člen enotnega živega organizma, ki je do neke mere ves prepojen z Grundtvigovim duhom. Vsa Grundtvigova prizadevanja so pa šla med drugim tudi za tem, da izobrazba in kultura ne ostaneta le privilegij tanke plasti izobraženstva ali meščanstva, temveč da postanejo deležne njunih dobrin najširše ljudske plasti, zlasti še kmečke množice.

Danes menda lahko mirno trdimo, da so se te Grundtvigove sanje uresničile; najbrž bi le redkokje na svetu še dobili kmeta, ki bi se glede kulturnega stanja lahko primerjal z danskim, čeprav je na primer v Holandiji ali v

Luksemburški premožnejši. O izobrazbi danskega kmeta sem pisal nekoliko že na drugem mestu,* zato naj opozorim tu le na nekaj najvažnejših značilnosti. Temelj šolstva tvori ljudska šola. Pri nas so ob prevratu proglašali za eno najvažnejših pridobitev podržavljenje dotlej deželnega ljudskega šolstva. Toda vprav značilna zanimivost je, da ravno najkulturnejše države sploh ne poznajo državnega ljudskega šolstva, temveč navadno le — občinsko. Danska je imela na primer leta 1933 skupno 4528 ljudskih šol, od katerih je bilo državnih le 34, druge so bile pa občinske (3891) in zasebne (605). Na vseh teh ljudskih šolah je bilo tedaj 505.000 otrok, katere je poučevalo 9900 učiteljev in 6800 učiteljic. Te številke so važne zato, ker nam kažejo, da odpade na eno šolo po 3,7 učiteljev, na enega učitelja po 30 učencev in da ni učiteljic niti 41 %, medtem ko je odpadlo pri nas leta 1937 na eno ljudsko šolo po 4,8 učiteljev, na enega razrednega učitelja po 47 šolskih otrok, učiteljic je bilo pa nad 65 %. To se pravi, da Danci ne poznajo velikih ljudskih šol z mnogoštevilnimi in natrpanimi razredi, do katerih ima del otrok po eno do dve uri daleč, temveč da ima tam vsaka večja vas dvo- do trirazredno ljudsko šolo, otroci imajo šolo tako rekoč doma, razredi so majhni, uspeh pa — velik. Občinske šole ne poznajo prav nobenih »poenotenj«; vsaka je namreč kar najbolj prilagojena krajevnim razmeram in potrebam in zato živ ud vaškega občestva ter tudi res — uspešna. Na občinskih šolah nastavlja učitelj seveda občina.

Po končani ljudski šoli obiskuje kmečki otrok, pogosto tudi v družbi z odraslimi, dveletno večerno kmetijsko nadaljevalno šolo, ki je združena z večino ljudskih šol. Ta ima namen, utrditi in praktično poglobiti znanje, ki so ga prinesli učenci iz ljudske šole, razen tega jim pa nudi tudi nekaj kmetijskega pouka. Ko dokonča fant to domačo kmetijsko nadaljevalno šolo, dela še kako leto pri starših, nato

* Glej mojo brošuro »O izobrazbi kmečke mladine«. Izdala in založila Kmetijska zbornica v Ljubljani, l. 1939.

Razpelo na parobku. (Fot. Fr. Krašovec.)

pa gre za eno do tri leta kot kmetijski vajenec na kako oddaljeno vzorno posestvo, kjer se popolnoma izuri v vseh praktičnih kmečkih delih. Med to vajensko dobo včasih tudi menja »mojstra« čisto na kakem drugem koncu Danske, da tako spozna svojo domovino, narod in razmere iz raznih krajev.

Po dovršeni vajenski dobi se vrne fant domov, zato da odide že naslednjo jesen v ljudsko visoko šolo, ki ga duhovno dokončno izoblikuje, kakor sem že opisal. Sedaj se kot mladenič z veseljem, ljubeznijo in notranjim razumevanjem loti kmečkega dela v domači hiši, a zopet ne za dolgo, kajti treba bo kmalu še na 5 do 12 mesečno kmetijsko strokovno šolo.

Šele sedaj je šolanje v ožjem pomenu besede končano, nikakor pa še ne izobraževanje. Kot zrel mladenič z globoko in široko splošno in strokovno izobrazbo pri svojem pridnem vsakdanjem delu najbolj pojmuje vrednost in pomen še nadaljnjega izobraževanja, zato nobena kmečka hiša ni brez domače knjižnice in cele vrste strokovnih in drugih listov, ki jih vse pridno prebira, razen tega pa skoraj ni zime, da bi se ne udeležil še kakega specialnega, navadno šestdnevnega tečaja. Prej opisana obsežna kmečka stanovska in zadružna organizacija prireja namreč vsako zimo po vaseh na tisoče specialnih tečajev (na primer o molži, o krmljenju živine, o ravnanju z mlekom, o oskrbovanju travnikov, o gojitvi krmskih rastlin itd.), ki jih obiskuje staro in mlado. Vsak gospodar in tudi velik del poslov ima torej vsaj del, če že ne vsega opisanega šolanja za seboj, razen tega pa še po 10 do 20 takihle tečajev. No, potem se res ne moremo čuditi, če stojita danski kmet in njegovo kmetijstvo tako visoko.

Ni pa seveda treba misliti, da pohaja danski kmet le po šolah in tečajih ter igra gospoda. Ne, tudi danski kakor sploh vsak kmet mora trdo in pridno delati od vida do vida, če hoče kaj pridelati in prirediti. Razlika je le v tem, da naš kmet gara in se poti, a pri tem navadno naravnost bedno živi, vsaj velika večina, medtem ko si lahko na Danskem tudi mali kmet privošči vsaj to kot pri nas srednji uradnik. Globoka obča in široka strokovna izobrazba mu namreč omogočata neprimerno smotrnejše in intenzivnejše gospodarjenje, a silna zadružna organizacija neprimerno višjo donosnost kmetovanja kakor našemu. Glede na vse to sta tudi značaj in družabno življenje danskega kmeta precej drugačna od našega. Po naših povestih »za ljudstvo« še dandanes beremo o trdih in ponosnih kmečkih grčah in njih romantičnih domovih. Da, saj res še tu in tam najdemo kake zapoznele ostanke nekdanje kmečke romantike, ki jo »ljudski« pisatelji, pesniki, govorniki itd. potem posplošujejo, čeprav je bila že pred nekaj desetletji omejena komaj še na prav tanko plast trdnih kmetov ter le v izjemnih okoliščinah še na kakega malega kmeta. Te povesti, pesmi in govori so sicer še danes zelo ganljivi, če hočete, tudi vzgojni, le da žal že dolgo niso več — resnični, kajti mi si v svoji kratkovidni lahkomiselnosti kratko in malo nočemo ali pa ne upamo odkrito priznati, da se velika večina našega kmečkega ljudstva od leta do leta pogreza v hujšo bedo, ki seveda kviri njegov značaj. Naš kmet že davno ne čuti več trdnih tal pod seboj, njegov pogled v bodočnost je le prevečkrat brezupen — in to mu naglo drobi tudi njegovo socialno samozavest. To je nedvomno ena izmed velikih odprtih ran na našem narodnem telesu, zakaj narod brez vsestransko zdravega kmečkega stanu navadno ni zdrav.

LEPA DRŽAVA PARAGUAY

ALBIN ZALAZNIK

Leta 1515 je španski kapitan Diaz de Solis jadral vzdolž brazilske obale proti jugu. Po naročilu španske vlade bi moral najti morskot pot v Tihi ocean. Ko je odkril veličastni zaliv Rio de Janeiro, je naslednje leto še bolj na jugu dosegel točko, kjer se obala obrne krepko proti zapadu. Tu bo prehod v Pacifik, si je mislil. Brž je zaokrenil svoje tri jadrnice v novo smer. Kmalu je spoznal, da se mu ladje zibljejo v orjaškem lijaku, ki se vanj izlivajo veličanske reke. Izkrca se je, da se malo razgleda po deželi. Nenadoma so ga napadli domačini ter njega in osem tovarišev ubili in pojedli. Še ladja je šla po zlu. Tedaj so se preostali naveličali nadaljnega potovanja. Zaliv nesreče so po kapitanu krstili »Rio de Solis« — pa se odpravili domov.

Dogodek priča, kako divji so bili ondotni Indijanci. Španski osvajači, ki so kasneje vdiral skozi ta široka vrata, so ravnali po neusmiljenem načelu: zob za zob. Prepričani, da jih čakajo v notranjosti celine veliki zakladi, so prodirali po rekah Paraná in Uruguay navzgor, naskakovali okrutne Indijance prav tako okrutno ter jih z bregov plovnih rek podili v odročne pokrajine. V bojih so dospeli do sotočja Parane in veletoka Paraguaya. Tako se jim je odprla še tretja široka pot v deželo. Ali bo ta pot prava? Le naprej, naprej! Nekje morajo biti velike zakladnice, o katerih so sanjali. Hlepeli so po srebru. Vtepli so si bili v glavo, da stoje nekje srebrne gore in da je trebuh zemlje na vse strani prepreden s srebrnimi žilami. V tej misli so Rio de Solis preimenovali v Rio de la Plata, to je »Srebrna reka« (plata = srebro). Naziv La Plata so sčasoma razširili na vse porečje Parane, Paraguaya in Uruguaya. V tem prostranem svetu se vrste nižine in gore, gozdovi in stepe, pušče in močvare, vmes pa teko reke in se blešči jezero.

Pot za stopinjami španskih osvajalcev so ubirali blagovestniki. Delo prvih je bilo trdo in nevarno, a vendar preprosto: kar se jim je postavilo po robu, so s svinčenkami in krvoločnimi psi spravili s poti. Naloga misijonarjev je bila neprimerno težja: nosili niso puške, ampak razpelo — morali so prepričevati, ne trebiti. Toda kaj je pomenila peščica idealistov v brezkrainih predelih La Plate! »Premalo duhovnikov!« je vzdihoval škof v Tucumanu in se obrnil do jezuitskega reda za pomoč. Leta 1595 so pripluli jezuiti ter v Asuncionu ob Paraguayu, kakih 200 km severno od izliva te reke v Paraná, ustanovili svoj kolegij. Španska vlada, ki je imela spreobrnitev Indijancev za važen činitelj kolonialne politike, je šla misijonarjem rade volje na roko. Poleg drugih ugodnosti jim je omogočala prost prevoz na državnih ladjah.

Škoda samo, da oblast španske vlade ni segala dovolj daleč. Kar je dvor ukazal ali odredil, je bilo dostikrat kar vredno pohvale. V Madridu so marsikatero vprašanje modro preudarili in širokosrčno rešili. Koristilo je pa bore malo. Kdo se je menil za papir iz Evrope? Namestniki in uradniki, častniki in vojaki, trgovci in posestniki plantaž — vsi skupaj so se zavedali, da je kralj daleč in da njegovo oko ne vidi vsega. Spoštljivo so izgovarjali njegovo ime, slušali so pa drugega kralja — Mamona. Kadar je moral namestnik poročati dvoru, je sestavil poročilo tako obzirno, da se v Madridu ni mogel nikdo niti hudovati niti žalostiti.

V Indijancih so zrlí španski kolonisti rojene sužnje: komaj da so jih imeli za ljudi. Pravice jim niso priznavali. Belokožec jih je smel po mili volji izkoriščati, loviti in trebiti. Pa glej, kar na lepem so začeli nastopati misijonarji

ter z gorečo besedo zagovarjati domačine, češ tudi oni imajo nesmrtno dušo. Vse odločneje in odločneje so opominjali rojake, kaj velevala krščanska dolžnost — ravnati je treba z Indijanci po človeško. Branili so gospodovalcem, da bi kratko in malo vse, kar se ni ponašalo z belo poltjo, šteli za divjačino. Posredovali so pri španskem kralju, da je 1609 poslal v kolonije strog ukaz: »Indijanci so svobodni podložniki španske krone. Hlapčevskega jarma zanje ni. Spoznajo naj resničnega Boga in ob tem spoznanju naj se vzpno čim više v krščanski omiki.«

Ta jasna in določna izjava je nekoliko ovirala grabežljivost kolonistov. Navdajala jih je skrb, ali se jim ne bodo prehudo skrčili dohodki. Da bi zagnali vik in krik zoper kralja, ni kazalo, pač pa so začeli črtiti jezuite. Njihova verska vnema, ki je kar preočito videla povsod človeka, je marsikoga motila pri strežbi Mamonu. Tako postane umljivo, da jim je na primer kraljevski namestnik prepovedal misijonarjenje v provinci Tucuman, to je v prostoru med Paraguajem in gorstvom Andov. Delal se je, kakor da se trese za njihovo življenje: tamkajšnji divjaki so strahotni, vsakogar požro, nihče jim ne uide. V resnici pa je hotel prepričati, da bi kralj po ovinkih ne izvedel, kaj se godi v tem neznanem kotu njegove vesoljne države.

Ne meneč se veliko za te in podobne ovire, so jezuiti hodili med indijanska plemena. Vedeli so, da jih ščiti kraljeva volja in oblast. Če jim je kdo pravil o svojih skušnjah pri Indijancih, so ga hvaležno poslušali, kajti nikoli se ni mogoče dovolj naučiti. Ostrašiti se pa niso dali. Ognili se niso niti najbolj divjim domačinom. Upali so si v pragozd, v neskončno stepe, v nezdravo močvirje. Hodili so k Indijancem, toda ne kakor kolonisti s puškami in psi. Bližali so se jim piskajoč na piščali — divjaki so radi poslušali milozvočne glasove. Misijonarji so jim prinašali drobna darila, steklene bisere, pisane rutice, medenjake (obročke). Pa tudi z zdravili so se jim znali prikupiti. Ne smemo pa

Na vaškem semnju. (Fot. Fr. Krašovec.)

misлити, da je šlo vedno vse gladko. Kdo šteje jezuite, ki so izkrvaveli pod udarci Indijancev ali so, ranjeni od strupenih puščic, po hudih mukah izdihnili? Koliko so jih pomorile bolezni, koliko jih je postalo plen krvoločnih zverin ali žrtev nevarnih kač! Nenehoma je pretila drznim pionirjem smrt. Dostikrat je pa tudi presenetljiv uspeh obilno nagradil nadčloveške napore. Nekoč so misijonarji prodrli do nekega posebno razvpitega plemena. Posrečilo se jim je preprostiti poglavarja, da jim je dovolil nekaj dni ostati. Preden je rok potekel, je prihrumela tolpa špancev in poglavarja ujela. Posredovanju jezuitov, ki so svojo zgovornost še podkrepili z obljubami denarne odškodnine, se belokožci niso mogli upirati. Poglavar se je vrnil domov, nakar je vse pleme brez obotavljanja sprejelo krščansko vero.

Zlasti plodovito je bilo delovanje jezuitov med indijanskimi rodovi Guaranov v zaledju Asunciona. Obsežno pokrajino so Španci imenovali kar po glavni reki Paraguay. Spočetka je samo dvema jezuitoma uspelo, da sta navezala stike z Guaranii. Po dolgem, potrpežljivem trudu sta kakih sto rodbin pripravila do tega, da so se združile v tako imenovano redukcijo (reduccion). Po naše bi jo morda lahko imenovali cerkvena soska. Dobila je ime Loreto. Iz nje so se polagoma razvile druge naselbine. Koj naslednja je bila San Ignacio. Nekaj naravnega in zdravega so si zamislili jezuiti: v redukcijah naj bi imeli Indijanci priložnost, da žive kakor doslej sami med seboj, daleč od pogubnega stika z belokožci, a vendar na višji stopnji človeške omike, kajti nad njihovim novim življenjem bi bila razlita luč krščanstva. Lepi začetni uspehi so jezuite spodbujali, da kolonizacijo Paraguaya še razširijo in izpopolnijo. Čim več Indijancev so sklenili spraviti v take vzorne naselbine. Zmotno bi bilo domnevati, da so že urejene redukcije učinkovale na Indijance pragozda kot magneti. Ostali so nezaupljivi; še prikazali se niso, zato jih je bilo treba hoditi iskat. Neutrudljive redovnike je vodila pot v odročne gošče in gore. Največja ovira jim niso bile morda vremenske neizgovorne, reke, zveri in mrzlica. Kaj še! Najhujša je bila borba z Indijanci samimi, z njihovo nestanovitnostjo in z njihovimi vražami. Bili so muhasti, praznovorni, pohlepni, vdani opojnim pijačam. Če so danes hrepeneli in vpili po krstniku, je bilo malodane gotovo, da bodo naslednji dan znova darovali malikom, če ne očitno, pa skrivaj.

Toda vztrajnost jezuitov je po malem zmagovala. V gornjem porečju La Plate so se kopičile samoupravne občine, kjer ni bilo treba zaradi reda in miru nobenih vojščakov, nobenih ječ, nobenih rabljev. Čudo — mila beseda je odtehtala oboroženo armado. Kdor nima dobrih živcev in silne vere v Dobroto, bo tako metodo seveda zavrgel. Preveč zamudna je! Res samo za idealiste! Puška bi opravila hitreje. Sreča je bila, da so se mogli jezuiti opirati na zaupanje španske krone. Zato so lahko snovali svojo krščansko kolonijo čisto po svojih načrtih. Nobenemu španskemu mestu niso bile redukcije upravno dodeljene, noben uradnik se ni prikazal v Paraguayu, nobeni namestniški odloki si niso utrli poti vanje. Vsaka indijanska naselbina je bila upravna celota zase, nekaka majhna republika na verski osnovi. Nikoli se ni v kateri koli teh domačinskih republik porodila veleizdajalska misel. Izrečno in brezpogojno je vsaka občina priznavala oblast španskega kralja. V znak državljanške pokorščine je Paraguay tudi redno plačeval letni davek v kraljevsko blagajno.

Do leta 1641 je naraslo število redukcij na približno 40. V vsaki je živelo pet do šest tisoč Indijancev, porazdeljenih na več zaselkov. Imenovati velja zlasti dve naselbini, Imma-

culata Concepcion in San Paolo. Španska vlada se je zanimala za kolonizatorično delo Jezusove družbe in si dajala sproti poročati o uspehih. Po načelu, da je treba slišati oba zvona, se Madrid ni zadovoljeval s poročili namestnikov, ampak je bil dostopen tudi pritožbam in prošnjam redovne družbe. Včasih si je ta znala priboriti pri osrednji vladi naredbe, ki so pomenile zanjo kar očitno zadoščenje. Nekoč so jezuiti madridski vladi predlagali, da bi smeli Indijanci v redukcijah imeti strelno orožje. Namestnik je v posebni vlogi odločno ugovarjal, češ: od nekdanj velja v kolonijah pravilo, da se domačini ne smejo dotikati pušk. Nazadnje je vlada vendar pristala na predlog jezuitov, odredila je samo, da se mora strelno orožje hraniti v občinski hiši. Določila je tudi, koliko orožja sme naselbina imeti. Le kadar nastopi potreba, naj se puške razdele med zanesljive domačine. Tako so postavili jezuiti španskemu kralju nedvomno vdano armado. Opravila je marsikatero koristno delo in pomagala krepiti kraljevski ugled. Med španskimi priseljenci v La Plati jih je bilo precčej, ki jim je presedal red in mir. V tolpah so se klatili po deželi ter ropali, da je vse vzdihovalo. Španski kolonisti sami so obupavali zaradi te nadloge. Vse rajši in rajši so roparji delali pohode tudi v cvetoče redukcije Paraguaya. Brž ko so si jezuiti izposlovali splošni »orožni list« za svojo kolonijo, je začela indijanska garda rokovnjače preganjati. Kolikor jih ni padlo v bojih, so se umaknili v varne kraje. Paraguay je odtlej užival mir, s kakršnim se ni mogla ponašati nobena druga kolonija španske krone.

Kdor pričakuje, da mu bo poglavje o notranjem ustroju Paraguaya razodelo neslutene novosti, bo razočaran. Ljudje so živeli kakor v družini, le da je bilo prav mnogo družin, ki so bile zelo velike. Vsakega posameznika je prevečala volja, da služi nevidnemu in vsemogočnemu vladarju, ki mu je pokoren tudi daljni španski kralj — Bogu. Zato ne bo napak govoriti o nekaki božji državi ali teokratiji. Neki pesniško navdahnjeni zgodovinar je skoval frazo o »lepi državi Paraguay«. Vsaki občini te lepe države sta načelovala dva redovnika. Za vse gmotne in duhovne zadeve občanov sta bila ne samo pristojna, ampak celó odgovorna. Dela sta imela čez glavo — povprečna redukcija je namreč štela prav toliko duš, kolikor jih navaja evangelist Janez v 6. poglavju, pet tisoč — čeprav sta si med občani izbirala pomočnike. Stanovati so smeli v redukciji samo Indijanci. Tujci niso smeli blizu brez dovoljenja, a tudi kdor ga je dobil, se je moral čez tri dni že posloviti. Med seboj in s predstojniki so občevali Indijanci v svojem narečju. Španski jezik jim je bil tuj in jezuiti so celó pazili na to, da se ga ne bi v Paraguayu nihče naučil. Take in podobne omejitve so merile na to, da se domačini obvarujejo razvad in napak kulturnih belokožcev.

Jezuiti so vzdrževali v naselbinah po dve šoli. V nižji so se otroci učili branja in pisanja, v višji pa petja in glasbe. Šol in učiteljev je bilo pa premalo, zato se večina ni povzpela preko znanja osnovnih verskih resnic. Za kmete in živinorejce je to zadostovalo. Na poljedelstvu je slonelo vse gmotno življenje Paraguaya. Ta gospodarska panoga je bila v Južni Ameriki pred 250 leti povsem neodvisna od znanja abecede. Nadarjenejšje otroke so duhovni učitelji po njihovem nagnjenju odbirali za posebne poklice. Tako ni nobena občina pogrešala tesarjev, mizarjev, kovačev in drugih važnih rokodelcev. Neznano pa je ostalo rudarstvo, dasi dežela ni bila brez naravnih zakladov srebra in zlata. Duhovne oblasti so hotele preprečiti, da se ne bi med Indijanci vzbudil pohlep. Tudi se je bilo bati, da bodo beli koristolovci

začeli pritiskati v deželo, brž ko se bo raznesel glas o njem bogastvu. Niti denar ni smel krožiti v Paraguayu.

Indijanci so živeli v družinah. Vsaki družini je občina odkazala primeren kos zemlje v obdelovanje. Kar je občan na svojem svetu pridelal, je smel obdržati za svoje potrebe. Vse drugo ozemlje, in tega je bilo neizmerno veliko, je veljalo za »božjo posest«. Na tem svetu se je vršilo delo po zasnovi predstojnikov. Kar se je tu pridelalo, je prišlo v javne shrambe ter je čakalo deloma suhih let, deloma pa odprodaje v tujino. Jezuitske oblasti so izvažale v Buenos Aires velike količine tobaka, usnja, volne, voska in paraguayskega čaja. Za to so dobivali železo, medenino, orožje in kajpak tudi denar. Kako bi bili sicer plačevali davek? Španski kralj je zahteval za vsako družino en cekin letno.

Bralce, ki radi slišijo kaj modernega, bo morda zanimalo, da je nudila vlada v Paraguayu tudi ženskam priložnost, da se obnesejo v obveznem delu za državo. Ob začetku vsakega tedna so odraslim in zdravim državljanekam odmerili kup volne iz javnega skladišča. Izkustvo je učilo, koliko zmorejo. Ko je teden minil, je bilo treba prejo oddati.

Kakih 200.000 Indijancev je tako živelo v sreči in zadovoljnosti pod vodstvom kvečjemu 80 jezuitov; po nekaterih virih jih je bilo celó samo 50. Indijanci bi bili to peščico igraje obvladali. Kje so puške, je vsakdo vedel. A že s samo številčno silo bi bili občani dva osamljena redovnika zlahka pogubili. Toda nikoli niso nič takega poskusili. Čemu tudi? Godilo se jim je dobro. Živeli so mirno življenje, kakršno je sad rednega dela. Stanovskih razlik ni bilo. Vsakdo je zrl v predstojnikih očete, ne pa strahovalce. Jezuiti so bili psihologi. Vedeli so, da se domačini radi igrajo; ta naravni nagon so negovali, da so dobili podlago za vzgojo višjih vrednot. Ob nedeljah in praznikih so prirejali skupne igre, zabave in nagradne tekme. Naravnih sil in čustev v človeku niso zatirali, nepotrebnim novotarijam pa so branili pot v deželo. Zaradi tega Indijanci še niso postali angelska bitja. Prej bi se reklo, da so bili kakor otroci. Smešil bi se, kdor bi zapisal, da v Paraguayu ni bilo prestopkov in grehov. Če je Indijanec kaj zagrešil, ga je pridigar pokaral. Če je Indijanec napako ponovil, je pridigar grešniku naložil javno pokoro pred

cerkvenim pragom. Če še to ni pomagalo, je zapela šiba — a to se je redkokdaj zgodilo.

Sredi 18. stoletja je cvetočo kolonijo iznenadil preobrat. Na Portugalskem je vedril vsemogočni minister Pombal. Kot mož prosvetljenih nazorov jezuitom ni bil naklonjen. Dajal je potuho ljudem, ki so trosili vesti, da nameravajo jezuiti osnovati v Paraguayu svojo neodvisno državo. Jezuitom da je tudi do monopola trgovine v Južni Ameriki. Jezuiti baje niso več verski red, ampak so se prelevili v trgovce. Zasužnjevanje in izžemanje španskih in portugalskih kolonij — to da je cilj njihove zarote. Pombal se ni trudil zaman. Najprej so se na španskem dvoru vznemirili, potem so začeli jezuite sumiti, naposled pa so jih videli takó, kakor jih je nasprotnik slikal.

Leta 1750 je Pombal špansko vlado pregovoril, da je pristala na popravo meje med portugalsko Brazilijo in španskim Paraguayem. Resnici na ljubo velja pripomniti, da Pombala ni morda gnala sama mržnja. Upal je pridobiti svoji domovini kolonijo z bajnimi rudnimi zakladi. Kdo more izračunati rudno bogastvo dežele, kjer jezuiti celih 150 let niso dali izkopati niti enega rova! Kolonialni svet, ki ga je dobila Španija, je bil zanjo brez večjega pomena. Zato je prepustila portugalski kroni sedem indijanskih redukcij v vzhodnem Paraguayu (danes leži ta svet v južni Braziliji).

Brž ko je imel Pombal pogodbo v žepu, se mu je silno mudilo. Kaj ga je gnalo? Zopet ne zgolj sovrašтво, ampak precej tudi bojazen, da bi se španska vlada premislila. Ukazal je, da se morajo Indijanci nemudoma izseliti iz vzornih redukcij, kjer so se bili udomačili že njihovi davni predniki. Indijanci so vzrojili. Vendar so se nazadnje vdali v usodo, ker so jezuiti obljubili, da pojdejo z njimi. Še bolj je pomirila ljudi zagotovitev, da bo Jezusova družba pri portugalski vladi izposlovala odlog. Toda Pombal kljub svojim prosvetljenim idejam ni hotel razumeti, da je za takšno preselitev pač treba nekaj časa. Nemudoma mi izpraznite, kar ni več vašega — tako je velel. Niti vse živine niti dovolj hrane niso mogli vzeti ljudje s seboj. Ko so se jim nadloge med potovanjem vedno bolj množile, so postali Indijanci uporni. Kljub prošnjam misijonarjev so se vrnili

Bara Remčeva: Koprivnik nad Bohinjem.

na prejšnje domove. Tedaj se je Pombal obrnil do španske vlade s pritožbo, da so jezuiti domačine naščuvali k upor. Po kratkih pogajanjih sta obe vladi sklenili, da bo skupna špansko-portugalska armada očistila sporno ozemlje. Ko so Indijanci videli korakati španske čete proti redukcijam, so v svojem obupu obdolzili jezuite, da so svoje varovance izdali Špancem. Jezuiti so morali zbežati, sicer bi jih bili razjarjeni Indijanci pobili. Redna vojska je ne brez naporov in izgub strla upor pobesnelih domačinov. V trumah so jih postrelili, drugi so se razpršili. Premnogi so morali za kazen na delo v rudnike, kjer so kmalu shirali. Jezuitom je Pombal prepovedal nadaljnje misijonarjenje na portugalskih tleh. Kasneje je španska vlada ukrenila isto. Uradniki, ki so prevzeli upravo v redukcijah, so kazali več smisla za lastno kakor za blaginjo domačinov. Naselbine so propadle, Indijanci so se prelevili zopet v divjake.

N O V E K N J I G E

France Bevk: LEGENDE. Založila Nova založba. Natisnila Mohorjeva tiskarna 1939. Strani 165. — Bevk je v tej zbirki poskusil ustvariti nekaj umetnih legend, ki naj pojasnijo postanek božjih poti in podobnega — takim legendam pravimo ajiološke — s preprosto, neprisiljeno, poučno tendenco. Pri vseh devetih občutimo nekak stalen kalup, po katerem so grajene: greh, prerokba božjega človeka, grešnikovo beganje po svetu, strezujenje, vrnitev. Ta podobnost pri zaporednem branju nekoliko ubija in kalí užitek. Sicer se pa vse odlikujejo po čudoviti preprostosti in pristrčni lepoti, kar jih močno približuje pravim ljudskim umetninam. Take so zlasti legende: Marija z Robidja, Češnja, Božja martra in Poslednja tolažba. Najlepši sta pa gotovo Peta zapoved, ki je tako preprost, a obenem tako elementaren protest proti vojski, da ga v tako umetniški obliki še nisem bral, in pa Pavec Gruje, ki je prepolna godbe in pesmi. Druge nekoliko zaostajajo bodisi zaradi preobširne fabule (Pobožni zidar), bodisi zaradi že znane obdelave (Bogati mlinar). Zanimivo je tudi, da skoraj vse zgodbe lahko psihološko čisto naravno razložimo brez nadnaravnih posegov. — Ker so bile pričujoče legende prvotno natisnjene v Mladiki in Domu in svetu, me je zanimalo, kako naš najplodovitejši sodobni pisatelj priredi ponatis svojih del. Človek bi sodil, da jih kar prepíše iz izvirnika. Toda kakšna zmeta! Nalašč sem primerjal legendo o božji martri. V Mladiki je sicer vsa lepa in preprosta, polna domislje in domačih motivov, v zasnovi pa vendar še negotova, neenotna in razvlečena. In v knjigi? Le nekaj stavkov je še nekdanjih, vse drugo: novo, celó zgodba! Prav ta prireditev se mi zdi klasičen šolski zgled, kako se zgodba v umetniku razvija in raste in kako ji pisatelj išče pravo podobo. Zgled pa tudi vsem tistim začetnikom, ki pri svojih izdelkih ne preneso nobenega popravka. — Bevkov slog je slovesno umirjen. Le malo se spušča v lokalizme in arhaizme, dasi mu lokalizacija (krajevno določanje) legend to dovoljuje in ponekod celó vsiljuje. Škoda pa je, da se je v sicer skrbno pripravljeno knjigo vrinilo nekaj pravopisnih in jezikovnih napak, na primer: ... kakor da ni izrezljan iz lesa, zraslem (!) na mučenčevem grobu... na strani 139 in podobno na strani 155. Janko Moder.

Enrica v. Handel-Mazzetti: JESE IN MARIJA. Druga knjiga. Zgodovinski roman. Prevedel dr. I. Pregelj. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1939. Str. 254. — Drugi del tega zgodovinskega romana iz srede 17. sto-

letja končuje zgodbo logarice Marije in plemenitega gospoda Jeseja. Popisuje po eni strani muke Marijine, ki je prav za prav naznanila Jeseja kot krivoverca reformacijski komisiji in tako posredno povzročila njegovo nesrečo, po drugi strani pa slika Jesejeve hude dneve, ko se v navalu divje jeze pregreši z ubojem nad duhovskim članom reformacijske komisije in zapade rabljevemu meču; zlasti lepo prikazuje njegov boj za očiščenje in spreobrnjenje. Najboljši so pač odstavki o hudem trpljenju Marijinem in Jesejevem zaradi pričakovanega in potem rojenega Jesejevega otroka, ki takoj na tako grozen način izgubi svojega očeta. Materinska in očetovska ljubezen je podana s tako ganljivo čustvenostjo in pristrčnostjo, da jo je res moglo izraziti samo srce pisateljice žene. Zunanja slika one dobe je podana komaj v nekaj potezah, notranji duh, ozračje zadušene protestantske in na novo vzpostavljene katoliške vere pa je globoko zajet v teh zgodbah in v teh osebah. Knjigo globoko prešinja versko čustvo. Ivan Pregelj je roman prevedel v brezhibnem jeziku, ki se nenadomestljivo lepo ujema s svojo vsebino. V. S.

Franc Petre: POIZKUS ILIRIZMA PRI SLOVENCIH (1835—1849). Izdala Slovenska Matica v Ljubljani 1939. Strani 372. — Z imenom Stanka Vraza je zvezan cel sklop slovenskih kulturnih in političnih vprašanj. Vrazovstvo in ilirstvo med Slovenci pomeni zatajitev slovenskega književnega jezika, samostojne slovenske kulture in s tem samostojne slovenske narodnosti. Knjiga dr. Petreta dopolnjuje knjigo profesorja Kidriča o Prešernu, ki podaja celotno kulturnozgodovinsko podobo prve polovice prejšnjega stoletja. Petretova knjiga odkriva duševni lik samo enega človeka, toda okoli te osebe je nanizana cela vrsta zlasti štajerskih kulturnih delavcev, a podan je tudi Prešernov krog, tako da se kaže pred nami obširna in podrobna slika vsega tistega časa. Knjiga se bere kot življenjepisi roman tega Ilirca iz Štajerja, dasi je seveda poudarek knjige na literarni, kulturnozgodovinski in posebej jezikovni in narodnostni vsebini. Od literarnozgodovinske podobe prehaja pisatelj na podrobno razkrivanje Vrazovega duševnega problema, kakor ga nam razkrivajo in pojasnjujejo zlasti njegova pisma. — Tu ni prostora za podrobno razmotrivanje ali razbiranje vsebine tega odličnega dela. Reči je treba, da je delo včasih pregostobesedno in da je jezik ponekod pomanjkljiv, toda namen razprave je v največji meri dosežen. Videti je, da se Vraz od slovenskega središča ni ločil iz načelnih razlogov, temveč da ga je lakota po življenju v njegovi zanesenjaški, romantični naravi gnala v širši svet, kakor je bil slovenski. Po tej knjigi je postavljen Vraz v pravilni odnos do svojih sodobnikov. Treba bo sedaj zasledovati podrobno še njegov vpliv na naše kulturno življenje od njegove smrti do naših dni. Petretova knjiga dokazuje, da so primeri vrazovstva med Slovenci le redki in slučajni in da so pač samo primeri narodnega odpadništva. V. S.

N A Š E S L I K E

K DELOM TINETA GORJUPA

Z Noro Laurinovo in Baro Remčevo je meseca maja razstavil v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani tudi slikar Tine Gorjup, ki se je s to svojo zbirko prvič zaključeno predstavil javnosti. Prvi nastop je bil prav dobro sprejet in je po njem mogoče prerokovati mlademu slikarju še mnogo uspehov.

Tine Gorjup se je rodil dne 6. januarja 1909 na Viču pri Ljubljani. Umetnostno akademijo je dokončal leta 1937 v Zagrebu, in sicer pri profesorju Lj. Babiću. Več let je delal v gledališki slikarnici, zdaj pa živi na Viču, tam na robu, kjer prehaja Velika Ljubljana v ponižno vaško naselje in se gube hišice v zelenju Mestnega loga in kjer so si mali ljudje — delavci, uradniki, obrtniki — postavili okoli opakarn in raznih tovarn skromne, a prijazne domačije pod Brdom in Rožnikom.

Prav iz te svoje najožje okolice si izbira mladi slikar motive za svoje pokrajinske podobe. Gradaščica mu nudi premnoge zanimive poglede s svojimi zaraslimi bregovi, vijugasto strugo in raznovrstnimi mostovi. Tudi preprosta domačnost zapuščenih dvorišč in vrtov za hišami vzbuja slikarjevo pozornost, prav tako kakor daljni pogledi po Barju proti Krimu ali preko podrožniških travnikov in goščav na Grintavce. Zlasti ga privlači ta slikovita pokrajina ob času negotove razsvetljave, zgodaj zjutraj in preden zaide sonce, ko so barve najbolj sveže in žive, ko se oblike prelivajo in vsa pokrajina izraža pokojnost in tišino. Pa tudi v žgočem soncu ga zanima igra svetlobe in senc, ki daje predmetom ostre, trde obrise. Vič z vso okolico je našel v Tinetu Gorjupu svojega slikarja, ki z vso ljubeznijo, resnobo in vestnostjo skuša podati značilnega duha tega prijaznega, živahno se razvijajočega, pokrajinsko tako prikupnega ljubljanskega predmestja. Te pokrajinske slike so najboljše, kar je slikar doslej ustvaril.

Razen pokrajin — slikanih in risanih — je razstavil Tine Gorjup večjo zbirko portretov in portretnih studij. V teh je videti mnogo resničnega tehničnega znanja in še več poštenega prizadevanja. Skrben studij starih mojstrov je sicer ponekod slikarju skoraj zastrl lastni izraz, v drugih je pa spet zaznaven vpliv sodobnih vzorov, vendar se tod že kaže pot k osamosvojitvi. Nekateri izmed teh portretov so prav izraziti, dobro pogojeni in pogumno naslikani.

Tinetu Gorjupu bodo solidna tehnična podlaga, pridnost in trdna volja omogočile, da bo popolnoma razvil svoje zmožnosti. Začetki res mnogo obetajo. K. Dobida.

Benjamin Vautier: ZADOLŽENI KMET. Ti podobi našim bralcem že dobro poznanega švicarskega slikarja, ki je slovel v drugi polovici prejšnjega veka, ni treba dosti razlage. V kmetski sobi sede za mizo ob veliki peči trije možje: gospodar, brez suknjiča, ima roke prekrizane na prsih in zamišljeno, z nagubanim čelom zaskrbljeno strmi predse v papirje na mizi. Ob strani mu zgovorni stavec, očitno mešetar, morda celo žid, na prste seštevava vse silne koristi, ki se mu obetajo od kupčije, katero mu svetuje. Čisto zase sedi ob strani lagodno naslonjen bogatin, ki je pripravljen revnemu kmetu posoditi denar. Neskrbno, kakor da se ga vse nič ne tiče, skoraj zaničljivo gleda predse, z levico pa bobna po mizi. Pred njim so zloženi na kupčke tolarji, ki vabijo, mamijo... Ob njih je črnilo, na pogodbi pa leži gosje pero, s katerim naj podpiše gospodar dolžno pismo, ki se beli na mizi. Naj podpiše — naj ne podpiše? Bo podpisal rešitev domačije ali pa prvi korak k dokončnemu propadu? Žena za njim je vsa preplašena in z nezaupanjem ogleduje denar in bogatino, ki ga ponuja. V naročju ji sladko spi otrok, ki ga je vzela iz zibelke, saj še ne slutiti, kaj se dogaja. Morda bo vsa njegova usoda odvisna od očetove odločitve. Ta lepa Vautierova slika je iz slikarske zbirke Umetnostnega muzeja v Baselu v Švici.

K. D.

DOM IN DRUŽINA

DESET NASVETOV LJUBITELJEM SOBNIH RASTLIN

MARIJAN JUVAN

1. Pomni, da so tvoje cvetice živa bitja, in jih temu primerno neguj! Le tako ti bodo v veselje. Da jim boš lahko nudil to, kar imajo v svoji stari domovini, se moraš poučiti o življenju cvetic.

2. Svetloba in zrak, zemlja in voda ter hranilne snovi so neobhodno potrebni vsaki rastlini v vrtu in sobi. Paziti pa moraš, da dobe tvoje prijateljice vse te življenjske potrebščine v pravilni ueri.

3. Brez luči ni mogoče nobeno življenje, brez sonca ni cvetja. Zato pusti, da obsije tvoje prijateljice tudi sonce, vir življenja. Pomisliti pa moraš, da sončnih žarkov ne preneso vse rastline. V senci rastoče moraš pred soncem senčiti.

4. Tudi brez vode si ne moremo misliti življenja. Posebno rastlini je voda potrebna, ker ji raztaplja hranilne snovi, da jih koreninice vsrkavajo. Cvetice pa smeš zalivati le po potrebi, da ne bodo nikdar imele premokre, pa tudi ne presuhe zemlje. Prevelika vlaga rastlini bolj škoduje kakor koristi, zato se, preden priliješ cvetici vode, vedno prepričaj, če je zemlja res suha.

5. Rastlina diha z listi, ki so njena pljuča. Zato umij večkrat liste z mlačno vodo, da odstraniš prah, ki zamaši dihalne raze. Pomladi in poleti postavi lončnice večkrat na dež. To jim zelo ugaja.

6. Kakor tebi ne diši vsaka jed, tako tudi rastlini ne vsaka zemlja. Lesnatim rastlinam daj težjo prst kakor mehkostebelnim. Cvetice s tankimi, lasastimi koreninicami ljubijo humozno, malo peščeno zemljo. Lončnicam z debelimi, mrežastimi koreninicami daj težko travniško prst.

7. Kakor človek, tako porabi tudi rastlina pri večjem in napornejšem delu več hranilnih snovi. Zato pognoji lončnicam pred vzbrstitvijo in cvetenjem z umetnim ali naravnim razredčenim gnojem.

8. Cvetici primeren pa mora biti tudi lonec. Nikdar ne sme imeti rastlina večjega cvetličnega lonca, kakor ga potrebuje. Zemlja ostane v prevelikem cvetličnem loncu neizrabljena pa se skisa. Tedaj tudi cvetica začne gniti.

9. Pomni, da si le sam kriv neuspeha pri lončnicah. Cvetice so zelo hvaležne in stokrat povrnejo vso skrb in delo.

10. Misli o pravem času na to, kaj potrebujejo tvoje prijateljice, da ne bo prepozno in jim ne boš mogel več pomagati.

Glej, tvoje prijateljice zahtevajo od tebe le malo ljubezni in truda. Pomisli pa, koliko lepih ur so ti že dale, ko si gledal njih krasno cvetje!

PIJAČE ZA VROČE DNI

ŠTEFANIJA HUMEK

Poleti je večsah težko postreči. Ako nimamo pri rokah domače pijače, kakor n. pr. tega ali onega sadnega soka ali sadnega vina, ne vemo, kaj bi vroče dni ponudile svojim gostom. Vendar nam je tudi za toplo poletje na razpolago precejšnja izbira mrzlih pijač. Večinoma so iste, s katerimi postrežemo v hladnem letnem času, le da ponudimo sedaj mrzle, ki se v vročini dosti bolj prilijejo.

Tudi poleti lahko prinesemo na mizo čaj, kavo, mleko ali čokolado, le vedeti moramo, kako z mrzlimi postrežemo.

Mrzel čaj pripravimo lahko na več načinov; najboljši je, če ga napravimo takole: najprej moramo imeti čist led (v kockah) za prehrano, kakršnega si napravi lahko vsaka gospodinja samo v električnem hladilniku. Nato skuhamo dvakrat tako močan čaj kot po navadi. Namesto skodelic si pripravimo visoke kozarce, kot jih imamo za malinovec in podobne pijače. Te kozarce najprej napolnimo do tretj četrtin visoko z ledom, na led pa zlijemo vroč čaj, da je kozarec poln. Zraven ponudimo sladkor in limono po okusu. Namesto limone lahko ponudimo za spremembo svežo sladko smetano, ki dá imeniten mrzel čaj.

Ako nimamo ledu, moramo napraviti mrzel čaj drugače. Skuhamo ga kakor po navadi, vendar ima tako pripravljen čaj mnogo več okusa, ako skuhamo močnejšega kakor sicer (ko postrežemo s toplim). Računati moramo približno eno žličko čaja na eno skodelico vode. Ravnamo se pač po okusu in navadah tistih, ki jim postrežemo; ponekod je priljubljen zelo močan, drugje pa zopet šibkejši čaj. Čaj osladkamo in mu po okusu pridenemo limonovega soka, nato pa postavimo na mrzel prostor, še bolje na led. Čim hladnejši je čaj, ko pride na mizo, tem bolj je svežilen in tem bolj se prilježe. Kadar že vnaprej vemo, kdaj bomo čaj rabili, je zelo pripraven tretji način, ki nam dá precej manj dela, potrebujemo pa več čaja. Pijačo napravimo kar iz mrzle vode, ne da bi kaj kuhali, in sicer vzamemo eno do dve žlički čaja na vsako skodelico. Čaj denemo v mrzlo vodo in pustimo, da se namaka 12 do 24 ur na mrzlem ali še bolje na ledu. Ko ga hočemo piti, čaj samo precedimo, osladkamo in mu pridenemo še limonovega soka. Mrzel čaj, pripravljen na ta način, se odlikuje po lepi čisti barvi in je zelo okusen.

Ne smemo pozabiti, da čaja prav za prav nikoli ne smemo kuhati, ampak ga samo poparimo z vrelo vodo, pustimo pet minut in nalijemo v skodelice ali kozarce. Mrzlemu čaju pridenemo lahko tudi koščke sadja, na primer kakšno jagodo, košček marelice ali breskve.

Tudi pripravljanje mrzle kave ni nobena posebnost. Skuhamo kavo, jo osladkamo in postavimo na mrzlo. Boljša je, če jo pripravimo dvakrat močnejšo kot sicer ter jo zlijemo na ledene kocke (v kozarcih). Ako imamo hladilnik, jo naredimo takole: skuhamo običajno kavo prejšnji večer ali zjutraj za popoldne in jo damo hladiti. Polovico je denemo v hladilnik, da dobimo ledene kocke, polovico pa pokrijemo in denemo na mrzlo. Ko jo prinesemo na mizo, jo nalijemo v kozarce, v katere smo dali prej zmrznjene kavine kocke. Obenem ponudimo sladkor, pa tudi mleko ali smetano. Tretji način: skuhamo kavo, ko pa je mrzla, ji pridenemo nekaj vaniljevega sladoleda, krepko zmešamo in takoj postrežemo. Zraven prinesemo na mizo drobno pecivo.

Mlečna mešanica. Ta pijača je v angleščini znana pod imenom milk shake. Prav za prav je teh pijač več vrst, gledé na to, iz česa jo napravimo. Mlečna mešanica ni samo osvežujoča, ampak tudi redilna pijača. Pripravimo si približno $\frac{1}{4}$ l mrzlega mleka, zvrhano jedilno žlico sladoleda in dve do tri žlice svežega sadnega soka (brez sladkorja). Vse to denemo v globoko posodo in stepemo v penasto pijačo, s katero takoj postrežemo. Najbolje in najhitreje jo napravimo z električnim mešalcem, ki opravi to delo v nekaj sekundah. Sadne soke lahko menjavamo; s tem dobi pijača drugačen okus. Vse sestavine morajo biti zelo hladne. Pijemo kar iz kozarca ali srkamo po slamici.

V vseh pogledih prvovrstna poletna pijača je naravnisadni sok, ki ga napravimo sproti doma. Za to nam je potreben ročni ali električni strojček. Taka naprava poleti gospodinjji veliko pomaga in jo marsikdaj reši iz zadrege. Ako je sadje doma, je sok takoj napravljen in nimamo drugega dela, ko da ga nalijemo v kozarce. Sladkamo ga ne.

Če prinesemo te pijače na lično pogrnjeno mizo v hladni vrtni senci ali vsaj zasenčeni verandi, smo lahko brez skrbi, da bomo dobro postregli ter ugodili vsakomur. Prigrizka ni treba kdo ve kaj, saj je poleti vsakdo bolj žejen kot lačen.

DENARNICA ZA DROBIŽ

ELIZA SKALICKY

Če imamo že ročno torbico, izdelano z gobelinskim vbodom, si želimo še enake denarnice za drobiž. Ta je najlepša, če je izdelana v srebrnosivi barvi s srebrnim okovom in z rožami v naravnih barvnih odtenkih.

Denarnico lahko vezemo na dva načina: z gobelinskim ali z malim vbodom (petit point). Prvega delamo tako, da vbodamo poševno čez eno navpično in dve vodoravni niti. Napraviti moramo dva vboda za eno enoto. Mali vbod pa delamo poševno samo čez eno vodoravno in eno navpično nit kakor polkrižec, le da delamo križec vedno čez dve niti.

Denarnica za drobiž na naši sliki je delana z malim vbodom na luknjičastem blagu »Kordoba«. Na 1 cm pride približno sedem do devet nitk. Delo je vezeno s prejico DMC številke 5 (»bisernico«). Naravna velikost denarnice je 10 × 7 cm. Osnova je črna, za rože in liste potrebujemo 19 barv, ki so omenjene na poli. Vzorec in kraj sta narisana na naši krojni poli v tej številki.

Preden delo začnemo, si moramo priskrbeti okov. Vzorec moramo namreč okovu prilagoditi, da ne napravimo preveliko ali premajhno osnovo. Če je okov zgoraj ožji, vezemo šopek rož nekoliko niže in napravimo zgoraj osnovo večjo.

Preden damo denarnico v izdelavo torbarju, moramo delo dobro zlikati. Vsa dela, ki so delana s poševnimi vbodi, vlečejo namreč nekoliko v stran; zato jih moramo dobro zmočiti in pred likanjem naravnati, da dobi blago zopet svojo prvotno obliko. Nato tako dolgo likamo, da je delo popolnoma suho; šele potem izročimo denarnico torbarju.

Vzorec za denarnico moremo uporabiti tudi za druge stvari, na primer za srednji del pri kvačkanih zlatih prtičih.

DOBRA KUHARICA

POLETNA JUHA

Olupi in zreži na rezance eno vrhnjo kolerabo, eno srednje debelo korenje, eno drobno repo in kuhaj na pol v 1 1/2 l vode. Nato prideni pest mladega graha, debel, na kocke zrezan krompir, osoli in kuhaj do mehkega. Ko je vse kuhano, prideni razredčeno prežganje, ki si ga napravila iz eno do dveh žlic masti, in polno žlico moke. Ko še nekaj minut vre, postavi juho na mizo.

KAŠA S PARADIŽNIKI

Stresi v kozo 1/4 l z vrelo vodo oprane kaše in ji prilij toliko tople vode, da je je dva do tri prste nad kašo, prideni dve žlici olja, nekoliko soli, jo pokrij in duši, da se popolnoma posuši. Nato primešaj enega do dva prevreta in pretlačena paradižnika, žličico zelenega peteršilja, strok strtega česna in še eno žlico olja. Vse skupaj duši še 10 do 15 minut. Nato jo stresi v skledo, jo po vrhu polij še z raztopljenim surovim maslom in jo s fižolovo solato postavi na mizo.

KROMPIR V DROBNJAKOVI OMAKI

Kuhaj v slani vodi 1 kg na kocke zrezanega krompirja. Razgrej štiri žlice olja, prideni polno žlico moke in mešaj, da nekoliko zarumeni, prideni tri žlice zrezanega drobnjaka in mešaj še nekaj minut, prideni žlico kisle smetane in kuhan krompir z vodo vred. Ko vse še nekaj minut vre, postavi kot samostojno prikuho na mizo.

KOLERABICE S ČESNOM

Zribaj 1 kg olupljenih kolerabic kakor kislo mleko in jih kuhaj v slani vodi do mehkega. Razgrej v kozi žlico masti in stresi v vročo žlico drobne zrezane čebule; ko se prav malo zarumeni, prideni žličico moke, žlico kaše in kolerabice. Prilij zajemalko vode, ki si v njej kuhala kolerabice, ščep kumne in velik strok strtega česna. Ko vse še nekaj minut vre, so gotove.

KAPUCINSKO MESO Z RIŽI-BIŽI

Vzemi 1 kg govejega križa, ga posoli, pretakni s slanino, položi v kozo, prideni žlico masti in počasi prilivaj po eno žlico tople vode. Ko je meso mehko, prideni za oreh surovega masla in žlico moke, ki si jo zmešala z dvema žlicama kisle smetane, prilij še nekaj žlic juhe in, ko že nekaj minut vre, postavi z riži-biži na mizo.

ZELENJAVNO SUROVO MASLO

Mešaj 16 kg surovega masla, ščep soli, 15 dkg pretlačenega kravjega sira, sok polovice limone in dve žlici dobro sesekljane zelenjave, na primer krebunjico, drobnjak, peteršilj, čebulo in nekaj peresc pehtrana. Vse dobro zmešaj in nadevaj na rezine svežega kruha.

DUŠENA TELEČJA PRSA (ZA SLADKORNO BOLNE)

Raztopi v kozi za pol jajca surovega masla, prideni 1 kg na večje kosce zrezanih telečjih prsi, košček korenja, čebule, korenino peteršilja, pol ure počasi duši, sem ter tja pa prilij žlico tople vode. Ko se meso nekoliko zmehča in

zarumeni, prilij veliko zajemalko juhe, štiri žlice vina, večjico majerona, košček limonove lupine in nekoliko soli. Ko vse skupaj nekaj minut vre, naloži koščke v skledo in na koščke precedi omako. Postavi jed z riži-biži ali krompirjevim piréjem na mizo.

SNEŽNI ŽLIČNIKI ALI VLOŽKI

Napravi sneg treh beljakov in zamešaj vanj 8 dkg navadnega in pol žličice vaniljevega sladkorja; zakuhaj z žlico vložke v 1/2 l zavrelega mleka, pokrij in kuhaj na kraju štedilnika dve minuti, nakar jih poberi na cedilnik, da se nekoliko odteko. Nato mešaj dva rumenjaka, 3 dkg sladkorja in pol žličice riževe moke ter počasi prilivaj nekoliko ohlajeno mleko, v katerem si kuhala vložke. Postavi na ognjišče in zmotaj gosto kremo, katero polij po vložkih, ki si jih prej naložila v skledo. Postavi žličnike tople ali mrzle na mizo s cesarskimi piškotki ali janeževimi zapognjenci.

POLENTA Z RABARBARO

Kuhaj šest do osem minut v 3/4 l zavrelega in prav malo osoljenega mleka (polovico je lahko vode) šest žlic koruznega zdroba in žličko sladkorja. Med kuhanjem večkrat mešaj. Kuhano polento stresi v štiri kavine skodelice, ki jih prej oplakni z mrzlo vodo in jih postavi na hladno, da se ohladi. Nato stresi na krožnik in oblij s kuhano rabarbaro. Posebno lahka in dobra večerja zlasti za otroke. — Lahko napraviš jed namesto zdroba tudi s koruzno moko, ki je daš eno žlico več.

MEZGA IZ RABARBARE

Skuhaj 3/4 kg sladkorja s 3/8 l vode, da je gosto. Nato prideni 3/4 kg olupljene in na kosce zrezane rabarbare in kuhaj. Ko vre četrt ure, primešaj eno do dve žlici dobrega špirita in za noževico konico salicila. Še gorko mezgo stresi v tople kozarce in popolnoma ohlajene zaveži.

OCVIRKOVA MEZGINA TORTA

Mešaj deset minut 5 dkg surovega masla, 5 dkg sesekljanih mrzlih ocvirkov, 8 dkg sladkorja in eno jajce, vse pogneti s 30 dkg moke in primešaj še žlico ruma, ščep soli, žlico mleka, žličico drobno zrezane limonove lupine in pol pecilnega praška. Iz vsega napravi testo in ga pol ure pusti, da počiva. Nato ga razvaljaj, odreži testo s tortnim obodom in položi kolobar testa v model. Iz obrezkov testa napravi mrežico, med mrežo pokladaj pol žličice mezge, postavi v pečico in peci v srednje vroči pečici tri četrti ure. Pečeno torto potresi s sladkorjem in postavi toplo ali mrzlo na mizo.

REZANČNI NARASTEK Z MARELICAMI

Kuhaj četrt ure 10 dkg drobnih rezancev v 1/4 l zavrelega mleka, ki mu prideni ščep soli. Mešaj deset minut 2 dkg surovega masla, 4 dkg sladkorja in en rumenjaka. Nato primešaj ohlajene rezance, 2 dkg zmletih mandeljnov in sneg enega beljaka. Vse stresi v dobro pomazano pekačo, po vrhu naloži razpolovljene marelice, in sicer tako, da je notranja stran na vrhu. Potresi s sladkorjem in žlico zmletih mandeljnov ali orehov ter postavi v pečico, da se rumenkasto zapéče.

M. R.

ZABAVA IN ŠALA

TLAČAN PLAVEC

JOŽE DULAR

V tistih časih, ko je še na vsakem večjem hribu stal grad, je pod soteško graščino živel tlačan Plavec. Tlačan, pravi tlačan je bil, tako je bilo zapisano v črnih bukvah na gradu. V resnici pa je bilo drugače. Tlačan Plavec je bil svobodnejši kot največji svobodnjak v treh graščinah naokoli. Na njivi in v vinogradu se ni pritaknil ravnice ali kopače, v gozdu ni prijel za sekiro, kadar je bilo treba delati za grajske. Noben valpet ga ni silil k delu. Pa še o tem je šel po deželi glas, da je ukanil gospodo, kjer koli jo je mogel. Kar na lepem je nalagal in potegnil graščake in njihove, če se je le zapel v pogovor z njimi. Da pa bi se mu kdo maščeval, se ni bilo treba bati, kajti Plavec je bil velik kot hrust, močan za pet silakov in prebrisan za devet gosposkih glav, čeprav ni nikoli videl pisane besede.

Ni se godilo preslabo graščakom v tistih časih. Če ni ravno silil Turek v deželo, so živeli skoraj brez večjih skrbi. Takrat so bile gostije na dnevnem redu.

In ravno tistikrat, ko je tlačan Plavec primahal doli s Hrvaškega, kamor je tovoril lončeno robo, je napravil soteški graščak veliko gostijo, na katero je povabil samega deželnega glavarja in celo kopo sosednjih graščakov.

Soteški grad je zaživel. Vsi grajski so bili čez glavo zaposleni s pripravami za sprejem in pogostitev visoke gospode, ki se je že zgrinjala v Sotesko. Od vseh strani so prihajali grajski jezdec in s srebrom in zlatom okrašene kočije grajskih mogotcev. Z vseh vetrov so se zbirali na poziv gostoljubnega soteškega graščaka. Tu je bila zbrana gospoda iz zaloškega, hmeljniškega, mehovskega, ruperčvrškega in lukenjskega gradu, prišli so graščaki s Pogancev, Grma, Grabna in Zaboršta, iz Starega gradu in Kamna, iz Klevevža in Tolstega vrha, iz Otočca in Struge, od vseh strani so se zgrinjali v Sotesko. Samo najmogočnejšega med njimi, žužemberškega graščaka, ki je bil v tistem času glavar kranjske dežele in celo cesarjev svetovalec na samem Dunaju, še ni bilo. Največja gospoda je zmerom najzadnja, so se tolažili graščaki v Soteski, ko so se zalivali z vinom in čakali na glavarjev prihod.

Medtem se je v počasnem teku pozibavala od Dvora proti Soteski bogata kočija deželnega glavarja. Dvajset jezdecev v svetlih oklepih in s perjanicami na glavah ga je spremljalo. Vsi so se bleščali v soncu, da je tlačanom vid jemalo, ko so drveli skozi naselja. »Naj vedo, da se vozi žužemberški graščak, ki je prvi človek v deželi,« je ošabno mislil glavar in prezirljivo gledal po tlačanih, ki so se mu priklanjali ob potu.

Na drugem ovinku pred Sotesko pa je nenadoma nastal vrišč med njegovim spremstvom. Glavar se je v radovednosti nagnil iz voza. Ob potu je stal človek, močan in obilen, tak, kakršnega glavar niti na Dunaju ni videl. V roki je držal bič, nad njim pa je kričal žužemberški valpet.

»Kaj je? Čemu se upira ta človek?« je glavar trdo vprašal valpta in velel ustaviti.

Valpet je hotel odgovoriti, pa ga je prehitel velikan. »Naj ne zamerijo, milostni gospod. Po obrazu me je hotel počiti, ker sem prepočasi snel klobuk pred njim. Pa sem mu vzel bič, da ne bo zastoj opletal po zraku.«

»Vrni bič!« je rezko ukazal glavar. »Kdo si in kako ti je ime?« je hotel vedeti mogočnik.

»Soteški graščak imajo oblast nad menoj in Plavec se mi pravi,« je oni skromno odvrnil.

»Kaj ti si Plavec? Glej ga no, brdavska prekanjenega!« se je udobrovoljil deželni glavar. »Ti si tisti, o katerem gre glas, da je premeten, da mu sami graščaki ne morejo do živega. Glej ga, glej, huncveta!« se je smejal kar naprej tako močno, da se je kočija pozibavala. »Pravijo, da se zlažeš kar mimogrede in da lahko ukaniš še tako imenitno gosposko glavo. Počakaj, Plavec, bomo videli, če je kaj resnice na tèm govorjenju. Srebrnik dobiš, če se mi kar na lepem zlažeš, in cekin, če me prezvijačiš,« je hitel z besedo deželni glavar.

Plavec je ponižno sklonil glavo. »Naj mi ne zamerijo, milostni gospod, če jim povem, da je moja glava trda in ne zna lagati, še manj pa zvijačiti. Samo po svoji pameti delam. Ampak naj mi ne zamerijo, njihova visokost, če si jih upam vprašati, kam gre njihova pot.«

»K Soteščanu gremo! Kaj ne veš, da nas je povabil vaš grof na gostijo?« je oblastno zinil glavar.

»Vem, seveda vem, ampak naj mi njihova milost ne zamerijo, če jim povem, da je njihova pot zastoj.«

»Kaj budališ, človek tlačanski?« se je razjezil glavar.

»Naj mi ne zamerijo, če jim povem, da so včeraj odšli zadnji gostje. Da vas od nikoder ni, so se čudili, in da ste najbrž dobili zmotno povabilo, so dejali, ko so se poslavljali.«

»Kaj si bil zraven?« je v jezi spraševal glavar.

»Na konje sem pomagal gospodi in mehovski gospod so mi za delo navrgli svetel novc. Kako neki ne bi vedel,« je skromno odgovoril Plavec.

»In kje je Soteščan, kje je tvoj gospod?« je kričal glavar nad tlačanom.

»Naj mi ne zamerijo, milostni gospod, če jim povem, da jih ne bodo dobili doma. Zjutraj zarana so se odpeljali v Novo mesto.«

»Vražji Soteščan! Posvetim mu, da bo za zmerom vedel, kaj se pravi imeti deželnega glavarja za norca! Trda mu bo predla, trda, da se bo sam sebi smilil!« je vpil glavar in velel obrniti kočijo. Jezdec in se zasukali, kolesa so se premaknila in deželni glavar je v jezi odvihral s svojim spremstvom nazaj v žužemberk.

Medtem pa so gostje v soteškem gradu zaman pričakovali žužemberškega graščaka. V cerkvi na hribu je odzvonilo poldan, sonce je že lezlo za Plešivico, prišel je večer, deželnega glavarja pa od nikoder. Soteščana je pričelo skrbeti.

»E, pusti ga, kaj bi si belil z njim glavo! Utegne ne ali pa mu je vse skupaj od rok!« je kričal poganški graščak, ki mu je že vino zlezlo v glavo.

»Kaj ti veš! Pij pa molči! Ponj bo treba, sicer bo zamera, huda zamera!« je tiščal v goste Soteščan. »Kdo gre z mano? Jutri zjutraj odrinemo!« Hmeljniški in mehovski sta se mu ponudila, da ga spremita.

Ko se je drugo jutro dvignilo sonce, so odpekotali iz Soteske. Lepo jutro je bilo, travniki in njive so bili kar pre-rojeni v svetli rosi; nje pa je trla skrb, kako bodo opravili pri glavarju. Vsak je tiščal svojo misel in nobenemu ni bilo do govorjenja.

V slabi uri so prijezdili v žužemberk. Po zavitem potu so zapodili konje v breg in razjahali na prostranem grajskem dvorišču. Služabniki so jim očistili zprašene konje, sami pa so se napotili po stopnicah v grajsko sprejemnico. Nič prijetno jim ni bilo pri srcu.

Deželni glavar jih je sprejel trdo in osorno. Sprva ni verjel, da so v Soteski vsi zbrani in da ga še čakajo. Šele ko se je spomnil, da mu je velikan ob potu dejal, da je pomagal pri odhodu mehovskemu graščaku na konja, da pa v resnici stoji Mehovčan pred njim, se je pomiril.

»Torej Plavec vas je nalagal?« je polahko vpraševal Soteščan glavarja, ko je sprevidel, da je najhujše že mimo.

»Vražji človek, da si drzne kaj takega? In samemu deželnemu glavarju se zlaže!« je v jezi hitel Žužemberčan. »Ne bo dovolj deset palic, ki mu jih dam stolči na hrbtu! Bo potlej za zmerom pomnil, kaj se pravi kar na lepem lagati človeku, ki je za cesarjem prvi v deželi.«

»Gospod glavar, ne deset — dvajset, trideset palic mu prisodite, da ne bo nikoli več stegoval jezika gospodi v kvar!« ga je podpihoval soteški graščak.

»Vse bo, kot želite, tovariš!« se je zasmel glavar in v dobri volji tolkel Soteščana po rami. »Pomnil nas bo, butec tlačanski!«

Kar brez spremstva so vsi štirje zajezdili konje in se zadrevili proti Soteski. Hrupno so jih sprejeli graščaki. Nalili so kozarce in Soteščan je napil glavarju: »Na vaše zdravje pijemo zdaj, gospod glavar! Privoščite si naše kapljice!«

»Plavca si moram najprej,« se je domislil Žužemberčan in odložil kozarec. »Pripeljite ga!« je ukazal.

Čez pol ure je priropotal Plavec. Kar mežikal je z očmi, ko je zagledal pred seboj graščake, ki so se vsi svetili v zlatu in srebru.

»Semkaj stopi!« je kričal glavar, ko se Plavec ni vedel kam dati. »Se me še spominjaš?« ga je vprašal priliznjeno.

»Naj mi ne zamerijo, gospod iz Žužemberka so, če prav vem,« se je ponižno krivil velikan.

»Kakšen gospod, govedo tlačansko! Deželni glavar so, ki govore zdaj s teboj!« se je Soteščan laskal Žužemberčanu.

»Zdaj veš, kdo sem!« je vpil glavar. »Kdo si pa ti?« ga je vprašal neumno in z zavijajočim glasom.

»Naj mi ne zamerijo, če jim povem še enkrat, da je Plavec moje ime.«

»Plavec, tlačan, živina neumna!« je zmerjal in kričal glavar. »In to tele nemarno si upa stegniti jezik in samega glavarja naplahtati! Čakaj, Plavec! Dvajset palic je premalo zate, trideset naj jih raztepo na tebi! Pa če ti za zmerom obmiruje jezik, si umijem roke nad teboj. Si razumel, kaj si si nakopal s tistim čvekanjem?« je trdo in posmehljivo vprašal glavar tlačana.

»Naj mi ne zamerijo, milostni gospod glavar, sami so takrat želeli, naj se zlažem. Srebrnik so mi obljubili za laž in cekin, če jih prezvijačim. Pa sem naredil, kot so rekli. Dvakrat po deset prič sem takrat naštel na prste in one bodo vedele za njihovo željo, če se je sami več ne spominjajo.«

Glavarju se je raztegnil obraz. Namrdnil se je, malo zarenčal, se popraskal za ušesi in bušil v smeh. »Ne bo nič s palicami, Soteščan, boste že oprostili to pot,« je malo nejevoljno rekel svojemu gostitelju. »Ampak Plavec je v pravici. Srebrnik in cekin sem mu obljubil, če me nalaže in ukani. Pa me je, vražji človek! Samega glavarja je prezvijačim, buča tlačanska! Za vse nas je prekanjen, pa se dela bolj neumnega ko tele na gmajni. Glej ga no, Plavca norčavega!« se je krohotal glavar in iskal cekin po žepu.

»Na, tu imaš, kar si zaslužil!« mu je vrgel srebrnik in cekin. »Ampak glej, da mi ne prideš nikoli več pred oči! Si razumel, ti vol prekanjeni! Sicer dam raztepesti na tebi

vseh trideset palic, kot sem ti jih obljubil!« je kričal in se trudil, da bi se med smehom resno držal.

»Naj mi ne zamerijo, milostni gospod glavar, kakor želim, se bo zgodilo.«

»Pojdi!« je ukazal glavar in pokazal vrata.

Tlačan Plavec pa se je skrivenčil, na vse tri strani se je poklonil gosposkim glavam, ki so stale okoli, in odropotal s srebrnikom in cekinom skozi vrata.

Po bliskovo se je razneslo po vsej Dolenjski in še po gornji Kranjski, kako je tlačan Plavec nalagal in prekanil samega deželnega glavarja, ki je prav gotovo najbolj pametna glava v deželi. In to najbolj prebrisanu glavo, ki ji še turški pesjani ne morejo do živnega, je prezvijačim navaden tlačan.

To pa tudi ni bilo nič čudnega, zakaj tlačan Plavec je bil močan za pet silakov in prebrisan za devet gosposkih glav.

S M E Š N I C E

ENO ALI DRUGO

Slavni nemški pesnik Lessing je nekoč vprašal kanonika Gleima: »Kaj pravite, prečastiti, o Klopstockovih duhovnih odah in pesmih? Če boste slabo sodili o njih, bom podvomil o vašem krščanstvu, če dobro, pa o vašem okusu.«

V GLEDALIŠČU

Gospa pride h koncertu vsa zasopla: »Kaj pa igrajo zdaj?« Sluga: »Deveto simfonijo.«

Gospa: »Kaj — že deveto? Sem mislila, da še nisem tako pozna!«

HUDOBNOST

Po prvi uprizoritvi nove drame, ki pa ni bila nič posebnega, se na gledališkem hodniku srečata dva kritika. Še preden sta se mogla pozdraviti, se je prvemu rahlo zazdehalo.

»Prav to sem tudi jaz hotel reči,« se je nasmehnil tovariš.

POLOVICA

Prvi Jud: »Prijatelj, pomagaj mi! Hčer možim, petdeset tisoč dote sem obljubil, pa mi je polovico manjka.«

Drugi Jud: »Nič ne dé, saj se dá zmerom samo polovica.«

Prvi Jud: »Že, a prav ta polovica mi manjka.«

OH, TE TUJKE!

»Gospa, kako vam ugaja naš novi časopis 'Domovina'?« »Še kar!«

»In njegova tendenca?«

»Tendenca?... Tega članka pa nisem prebrala...«

ROJEN SLOVNIČAR

Novi slovenski pravopis je uzakonil pisavo sonce namesto prejšnjega solnca. Ko sem nekoga opomnil — bil je to preprosto, a razumen kmečki fant — da zdaj ne sme več pisati solnce, ampak sonce, si je globoko oddahnil:

»Torej so gospodje učenjaki končno vendarle prišli prav na isto, kar sem jaz že v prvem razredu ljudske šole vedel. Takrat seveda ni moja obveljala.«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

IZ VOZNEGA REDA

(Kozma, Ljubljana. — 9 pik.)

Odhodi:	Kraj:	Prihodi:
13.24	Vrhnika	20.30
5.30	Novo mesto	13.40
4.20	Zidani most	15.15
8.00	Apatin	17.40
11.00	Maribor	19.00
10.20	Naklo	14.00
5.05	Ercegnovi	7.50
9.27	Jesenice	12.05
13.45	Užice	21.00
14.30	Otoče	12.30
16.20	Tržič	14.50
8.05	Črnomelj	13.30
20.20	Našice	20.05
12.00	Slovenj Gradec	15.00
7.40	Ormož	16.05
4.20	Trzin	23.10
17.00	Ivanjковci	19.45

ROMB

(Tek, Ljubljana. — 10 pik.)

D
L O N
O S A U E
L M L E M V O
K V O O R
A E J
K

UGANKA

(Janko Moder, Dol. — 11 pik.)

Grči, grmi, vrši, rohni,
kot blazen po cestah drvi,
v trepet pripravlja vse stvari.

KONJICEK

(Nartnik Marija, Rožni dol. — 12 pik.)

o	i	o	n	r	e	l	s	c
d	č	t	n	s	o	o	i	o
ž	g	a					i	t
o	o	l	r	o	a	o	v	n
a	u	d	r	b	d	b	n	s

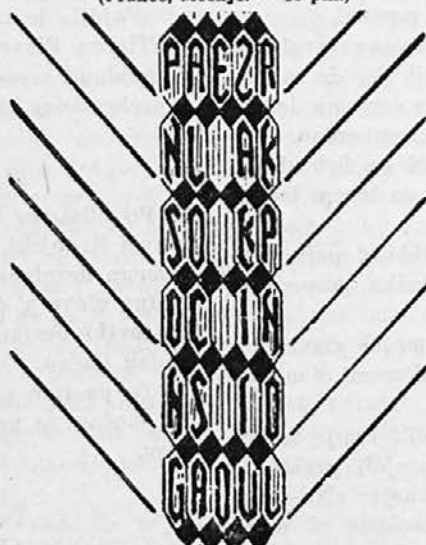
VAJA

(Prokijon, Ljubljana. — 13 pik.)

Razvrsti v kvadratu: $\frac{1}{15}$, $\frac{2}{15}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{4}{15}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{5}$, $\frac{7}{15}$, $\frac{8}{15}$ in $\frac{3}{5}$ tako, da dobiš v vodoravnih in navpičnih vrstah ter po diagonalah enako vsoto!

KLAS

(Francč, Mošnje. — 14 pik.)

FIZIOGNOMIČNA

(S. J., Ljubljana. — 15 pik.)

ENAČBA

(Tone, Ljubljana. — 16 pik.)

$$x - y + z - u = v$$

Ključ: x = lepa doba; y = konica;
z = rastlina, u = plod.

IZ KNJIŽEVNOSTI

(Arnšek Jože, Sv. Jedert. — 17 pik.)

Zemljan, roka je čarovna!
Pisatelj in delo.

RAČUN

(St. K., Ljubljana. — 18 pik.)

$$+ ' z O + O$$

ČRKOVNICA

(J-šna, Rožna dolina. — 19 pik.)

O obe at sgd it dž lgov N

POSETNIČA

(F. K., Ljubljana. — 21 pik.)

RADOVAN LAKNENA

TREBNJE

KRIŽ

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 25 pik.)

1	A	A	A	A	A
2	A	A	A	A	A
3	A	A	A	A	B
4	B	B	C	Č	D
5	D	E	E	E	E
6	E	I	I	I	I
7	J	J	J	J	K
8	L	L	L	L	M
9	N	N	O	O	P
10	P	P	P	P	R
11	R	S	S	S	S
12	T	T	U	U	V
13	V	V	Ž	Ž	Ž

1. praznik, 2. draga tkanina, 3. apostol,
4. dan v tednu, 5. mesto v Sloveniji,
6. Napoleonov priimek, 7. števniki, 8.
šolski predmet, 9. bakla, 10. ruski
kmet, 11. cerkveni poglavar, 12. pre-
rok iz svetega pisma, 13. žuželka

REŠITEV UGANK V JULIJSKI ŠTEVILKI

Uganka. Omara s knjigami.

Podobnica. Metlika.

Pa je le res. Števila nadomesti z rimskimi številkami. — Doma je le doma.

Pravokotnik. Začni v sredi pri K, nadaljuj na levo in desno. — Kar je Bog naredil, naj človek ne prenareja.

Posetnica. Profesor italijanščine.

Konjiček. Kristus, kraljuj! Kristus, zmaguj! V hostiji sveti nam go-spoduj!

Črkovna podobnica. Peter Veliki.

Sestavljalnica. Arabske številke nadomesti z rimskimi in jih vstavi namesto pik v levo stran sestavljalnice. — Ti sam si kriv, da te zadene veja v oči, a vendar glasno od neba kličeš pomoči.

Črke. Mine svet, mine cvet, mine kras, mine lep obraz.

Računska naloga. Sodelovalo jih je 60.

Grb. Vzemi iz vsakega traku izmerna vsako tretjo črko. Začni zgoraj in nadaljuj na levi in desni strani. — Danes grofje celjski in nikdar več!

Zemljevid. Vzemi od mest po abecednem redu črko, ki stoji nad krogom, ki označuje mesto, pa dobiš: O domovina, ti si kakor zdravje!

Volitve. Desetice povedo črko od leve na desno. — Najvišja ideja je — mir!

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljavci ugank naj pošiljajo tudi svoje rokopise na isti naslov.